

Tartu Ülikool
Semiootika osakond

Ehte Puhang
KIRJASTUSED HISPAANIAKEELSE MAAILMA VAHENDAJATENA
Magistritöö

Juhendaja: Elin Sütiste

Tartu
2018

Olen magistritöö kirjutanud iseseisvalt. Kõigile töös kasutatud teiste autorite töödele, põhimõtteliste seisukohtadele ning muudest allikaist pärinevatele andmetele on viidatud.

Autor: Ehte Puhang

(allkiri)

.....

(kuupäev)

Sisukord

Sissejuhatus	2
1. Uurimisküsimusest	3
2. Kirjanduse määratlemisest	4
2.1. Kirjanduse mõistest	4
2.2. Kirjandus kui süsteem	7
2.3. Kirjandus kui polüsüsteem	10
3. Kirjastused kirjanduse süsteemis	15
3.1. Kirjastuste paiknemine kirjanduse süsteemis	15
3.1. Tõlkekirjandus kirjanduse süsteemis	16
3.3. Kirjastused ja tõlkekirjandus	20
4. Hispaania keel Eesti kirjastusturul	21
5. Kirjastused hispaaniakeelse maailma vahendajatena	23
5.1. Intervjuude läbiviimisest	23
5.2. Intervjuude analüüsimisest	25
5.3. Intervjuude analüüsid	25
5.3.1. Kirjastus Tänapäev	25
5.3.2. Kirjastus Koolibri	29
5.3.3. Kirjastus Toledo	33
5.3.4. Loomingu Raamatukogu	35
5.3.5. Kirjastus Helios	38
5.3.6. Kirjastus Sinisukk	41
5.4. Kirjastuste roll hispaaniakeelse maailma vahendamisel	44
Summary	47
Kirjandus	49
Lisa 1. Analüüsitud kirjastustes ilmunud tõlked hispaania keelest	51
Lisa 2. Intervjuude täistekstid	56

Sissejuhatus

Käesolevas uurimistöös uurin ma seda, kuidas kirjastamisprotsess teisi kultuure vahendab. Fookuseks on hispaaniakeelne maailm, mis kultuurilise kauguse tõttu sobib hästi teiste kultuuridega suhtlemise mustrite tuvastamiseks.

Selleks, et rääkida kirjastustest vahendajana, tuleb esmalt defineerida, mis see on, mida nad vahendavad, seetõttu alustan ma kirjanduse mõiste määratlemisest ja eri definitsioonide sobivuse kaalumisest kirjastuste tegevuse kirjeldamise konteksti. Kuna kirjastused tegutsevad korraga nii kultuurisfääris kui ka majandussfääris, siis on sobivamateks kirjanduse mõiste definitsioonideks (aga ka definitsioonidest tulenevateks mudeliteks) sellised, mis vaatlevad kirjandust tema sotsiaalse rolli kaudu, sest kirjastuste tegevuse juures on olulised kirjanduse seosed kirjandusvälisega. Peamiselt on kasutusel kaks kirjandussotsioloogilist lähenemist: Itamar Even-Zohari polüsüsteemide teooria ja Pierre Bourdieu kirjandussotsioloogiline lähenemine (eriti mõisted „maitse” ja „habitus”), kuid ma võrdlen neid ka Juri Lotmani semiosfääri-kontseptsiooniga.

Töö praktilises osas analüüsin ma kirjastuste esindajatega läbi viidud intervjuusid. Intervjuusid on kuus ja kõik intervjuud on tehtud inimesega, kes konkreetsetes kirjastustes tõlkekirjanduse valimisega tegeleb. Uuritavad kirjastused on Tänapäev, Koolibri, Toledo, Loomingu Raamatukogu, Helios ja Sinisukk, seega on intervjuueeritute seas nii suuremaid kui ka väiksemaid kirjastusi. Ma analüüsin kõigepealt kirjastusi ühekaupa, võttes vaatluse alla: 1) kirjastuse üldise profiili ja paiknemise Eesti kirjastusturul; 2) tõlkekirjanduse positsiooni kirjastuse sees; 3) hispaania keele ja hispaania keelest tõlgitud kirjanduse positsiooni kirjastuses.

Kõigi nende tasandite puhul analüüsin ma valikuid skaalal konservatiivne-innovaatiline. Lõpuks võtan ma vaatluse alla sellest moodustuva koondpildi ehk kirjastuste rolli hispaaniakeelse maailma vahendamisel.

1. Uurimisküsimusest

Selle töö eesmärgiks on uurida kirjastuste toimimist kirjanduse kui süsteemi sees. Ühelt poolt huvitab mind see, kuidas toimib kirjastamisprotsess filtrina teise kultuuri vahendamisel, kuid sellega kaasnevad küsimused kirjanduse kui sellise olemuse kohta, sest see, mida kirjastused välja annavad, on nii mitmekesine, et selle analüüsimiseks on vaja tegeleda ka kirjanduse mõiste ja piiride ning kirjanduse sisemise struktuuriga. Oma uurimistöös lähtun ma vastuvõtva kultuuri seisukohast.

Fookuseks on valitud hispaaniakeelne maailm, sest ühelt poolt on see piisavalt konkreetne (üks konkreetne keel, vähemalt esmapilgul), teiselt poolt ja sügavamale vaadates aga küllaltki hägune (mitmekeelsus nii Hispaanias kui ka Ameerikas, keelepiirid ei ole samastatavad riigipiiridega). Lisaks asub hispaaniakeelne kultuuriruum eestikeelsest kaugel, seda nii geograafiliselt kui ka kultuuriliselt. Kauguse tõttu võiksid teise kultuuri nägemise eripärad paremini välja joonistuda, kui mõne (geograafiliselt või kultuuriliselt) lähema keele korral. Võimalik aga, et ka tõlkimise puhul vastab tõele José Ortega y Gasseti tähelepanek, et kaugete objektide vaatamine lamestab neid ja kaovad lähedase objekti vaatamist iseloomustavad hierarhilised suhted (Ortega y Gasset 2008: 162-163).

Hägasast uurimisobjektist tulenevalt analüüsin ma olukorda polüsüsteemina, vaadeldes suurema süsteemi erinevaid allsüsteeme: kirjastust kui süsteemi kirjanduse süsteemis; tõlkekirjandust kirjastuse süsteemist; ja hispaania keelt kirjastuse tõlkekeelte süsteemis.

2. Kirjanduse määratlemisest

2.1. Kirjanduse mõistest

Kirjastused tegutsevad valdkonnas, mida väga üldiselt võib nimetada kirjanduseks. Lisaks on see, mida nad välja annavad, väga mitmekesine. Isegi siis, kui keskenduda vaid hispaania keelest tõlkimisele, kerkib üles küsimus, kuidas paigutada ühte süsteemi väikelastele mõeldud pildiraamatud ja maksimalistlik romaan. Seetõttu tuleks kirjastuste tegevuse analüüsimist alustada kirjanduse mõistest.

Eesti keele seletava sõnaraamatu (EKSS) järgi on kirjandus „kirjutatud ja trükitud sõnaline looming (tarbe- ja ilukirjandus kokku), kirjasõna; vastavad trükised ja kirjutised”¹. Selle definitsiooni järgi on kirjandus seega tekstide kogum. Samas see definitsioon tegelikult eeldab, et lugeja juba teab, mis kirjandus on, eriti sulgudes olev osa definitsioonist, mis määratleb kirjandust selles sisalduva kahe alajaotuse kaudu.

Kui vaatame, kuidas määratleb kirjandust (*literatura*) Hispaania Kuningliku Akadeemia sõnaraamat², siis sealt leiame esimese seletusena, et kirjandus on „verbaalse väljendumise kunst” (*arte de la expresión verbal*), ning seejärel tuuakse välja mitmesugused tekstikogumid („mingi rahva, ajastu või žanri kirjandus”, „mingit konkreetset valdkonda käsitlev kirjandus”, „kirja pandud muusikateoste kogum” jne), aga ka teadmised kirjanduse kohta ja teosed, mis käsitlevad teadmisi kirjanduse kohta. Seega kui välja arvata esimene definitsioon, mis seob verbaalset

1 <https://www.eki.ee/dict/ekss/index.cgi?Q=kirjandus&F=M>, konsulteeritud 30.03.2018

2 *Diccionario de la lengua española*, <http://dle.rae.es/?id=NR70JFI>, konsulteeritud 30.03.2018.

ja kunsti³, on kõik teised sisuliselt ringdefinitsioonid, mis määratlevad kirjandust mingite selle alaliikide kaudu.

Sellele, et kirjanduse definitsioonid on sageli ringdefinitsioonid, mille mõistmine pole võimalik, kui ei teata, mida kirjanduse all tavaliselt mõeldakse, juhitakse tähelepanu ka *Encyclopaedia Britannica* märksõna all *literature* (kirjandus)⁴. Lihtsaima definitsioonina pakutakse seal välja, et kirjandus on kirjalike tekstide kogum (*a body of written works*), kuid lisatakse, et traditsiooniliselt on sõna *literature* kasutatud sellise loomingulise luule ja proosa kohta, millele on tunnuslik autori kavatsus ja esteetiliselt suurepärase teostus.⁵ Kui võrdleme seda definitsiooni EKSS-i definitsiooniga, siis tundub, et *Britannica* määratlus on kitsam ega hõlma näiteks tarbekirjandus, kuna tarbekirjanduse puhul pole esteetiline suurepärasus ilmselt nii oluline. *Britannica* artiklis (Rexroth 2018) juhitakse tähelepanu ka sellele, et kuigi definitsioonid räägivad sageli kirjalikest tekstidest, on samas (vähemalt ingliskeelses maailmas) käibel ka mõisted „suuline kirjandus” (*oral literature*) ja „kirja-eelsete rahvaste kirjandus” (*literature of preliterate peoples*), ning pakutakse seejärel kirjanduse definitsiooniks „naudingut pakkuv sõnade korrastatus” (*the organization of words to give pleasure*) (Rexroth 2018). Sellise definitsiooni järgi võib igasugune verbaalne väljendus olla potentsiaalselt kirjandus, mis minu arvates näitab, et kui lähtume soovist hõlmata kõiki kirjandusena tajutavaid tekste, siis võime sattuda olukorda, kus definitsioon

3 Seda definitsiooni võib võrrelda Juri Lotmani käsitlusega teisti mõistest kultuuri uurimisel: „Kultuuriteksti mõiste jaoks on algseks just see hetk, kui lingvistilise väljendatuse akt ei ole enam piisav selleks, et ütlusest saaks tekst. Selle tagajärjel tajutakse kogu kollektiivis ringlevate keeleliste teadete massi kui mitte-tekste, mille taustal eristub tekstide grupp, milles on nähtavad teatud täiendava (antud kultuuri jaoks tähendusliku) väljenduse tunnused” (Lotman 2010: 87). Selle definitsiooni („kirjandus on verbaalse väljendumise kunst”) põhjal oleks võimalik järeldada, et „kunst” on siin üldnimetus sellele, mis teeb mitte-tekstist teksti kultuuriteksti tähenduses.

4 <https://www.britannica.com/art/literature>, konsulteeritud 30.03.2018.

5 *The name has traditionally been applied to those imaginative works of poetry and prose distinguished by the intentions of their authors and perceived aesthetic excellence of their execution.*

on muutunud nii kõikehõlmavaks, et väljapoole enam midagi eriti ei jäägi. Kuid samas artiklis jõutakse ka teistsuguse, funktsioonipõhise definitsioonini, mille kohaselt kirjandus funktsioneerib ühiskonnas kultuuriliste väärtuste kritiseerimise ja kinnitamise mehhanismina⁶ (Rexroth 2018). Ka Juri Lotman (2010: 86) ütleb (kultuuri)tekstidest ja nende funktsioonist rääkides: „Teksti funktsiooni määratletakse kui tema sotsiaalsed rollid, võimet teenindada teksti loova kollektiivi teatud vajadusi.”

Kui heita korra pilk peale sellele, mida käesoleva töö tarbeks intervjueritud kirjastused on hispaania keelest tõlgituna välja andnud (vt Lisa 1), siis leiab seal nii vanemat ja klassikalisemat kui ka uuemat ja innovaatilisemat, nii Nobeli preemia laureaate teoseid kui ka pildiraamatuid väikestele lastele. Kui üritada nende jaoks ühisnimetajat leida, siis tundub mulle viljakam tee kasutada funktsioonipõhist lähenemist ja määratleda kirjandust tema sotsiaalse rolli kaudu, sest „esteetilisest suurepärase teostuse” või „verbaalse väljendumise kunsti” määratlust kasutades võib olla raske mahutada kirjanduse mõiste alla näiteks lastele mõeldud käelise tegevuse raamatuid, aga võibolla ka mingit osa uuenduslikust või subkultuurilisest kirjandusest.

Niisiis võib kirjandust vaadelda kui tekstide kogumit, samas aga kaldub sedalaadi definitsioon olema ringdefinitsioon ja võib laieneda põhimõtteliselt igasugust verbaalset tegevust hõlmavaks ebamääraseks ühisnimetajaks. Seetõttu on mõistlikum (vähemalt selle töö kontekstis) vaadelda kirjandust ühiskondliku protsessina, mille tulemusena valmivad tekstid, mida me nimetame kirjanduslikeks tekstideks.

6 *Literature also functions more broadly in the society as a means of both criticizing and affirming cultural values.*

2.2. Kirjandus kui süsteem

Vene vormikoolkonna tekstide eestikeelsest kogumikust („Kirjandus kui selline. Valik vene vormikoolkonna tekste”, Tallinn 2014) võib samuti leida mõningaid mõtteid sellest, mis on kirjandus ja kuidas seda käsitleda. Sageli vaadeldakse vene vormikoolkonnas kirjandust kirjandusteoste tekeloona – kirjandusloona. Juri Tõnjanov juhib tähelepanu kirjandusloo kui mõiste väga laiale haardele, aga ka hägususele ja võimalikule liitumisele mõistega „kultuurilugu” (Tõnjanov 2014: 221). Tõlkeloo mõistet käsitledes on Peeter Torop juhtinud tähelepanu ka selle mõiste lahutamatu seotusele kultuuriloo (Torop 2011: 139), mis ei ole üllatav, sest kuna tõlkekoos käsitletakse peamiselt kirjanduse tõlkimist, siis on tõlkelugu üks osa kirjandusloost. Elin Sütiste (2012: 155) on välja toonud, et Eestis on tõlkelugu kirjandusloo osa, kuid seda implitsiitsena („viited sellele [on] poetatud algupärasest kirjandusest kõneleva teksti sisse”), põhjuseks ilmselt just „rahvuskirjanduse” tajumine rahvuskultuuri identiteedi alusena.

Kirjanduse ja kultuuriloo vahekorda on käsitlenud ka Boriss Eichenbaum, vaadeldes kirjanduse-spetsiifiliste ja kirjandusväliste faktide vahekorda kirjanduse uurimisel, eriti kirjandus-sotsioloogilistes töödes. Tema pakub välja ühe võimaliku lähenemise kirjandusloo eristamiseks kultuuriloost. Nimelt kuna kirjandus ei sünni kirjandusvälistest faktidest ega ole seetõttu nende taandatav, siis ei saa kirjanduslike faktide ja kirjandusväliste faktide suhted olla

„lihtsalt põhjuslikud, vaid üksnes vastavus-, vastasmõju-, sõltuvus- või tingitussuhted. Need suhted vahelduvad koos kirjandusfakti enese muutumisega /.../, kord tungides evolutsiooni ja aktiivselt määrates kirjandusloolist protsessi (sõltuvus või tingitus), kord omandades passiivsema iseloomu, mille puhul geneetiline rida jääb „kirjandusväliseks”, kuuludes sellisena üldiste kultuurilooliste faktide valda (vastavus või vastasmõju). Nii võib ühel ajajärgul omandada kirjandusfakti tähenduse ajakiri ja isegi toimetusalustik, teisel omandavad niisuguse tähenduse ühingud, ringid ja salongid.” (Eichenbaum 2014: 195.)

Tõnjanov toob oma artiklis „Kirjanduse evolutsioonist” välja, et kirjandusloolisi uurimusi võib jaotada kahe peamise tüübi alla: ühed tegelevad mingi konkreetse kirjandusnähtuse geneesi uurimisega, teised mingi kirjandusliku rea evolutsiooniga ehk kirjanduse muutlikkuse uurimisega⁷ (Tõnjanov 2014: 221). Seda võib võrrelda kahe erineva lähenemisega kirjanduse mõistele: ühel juhul vaadeldakse kirjandust kui tekstide kogumit, teisel juhul aga kirjandust kui tekstide loomise protsessi. Kuid Tõnjanov hoiatab, et puhas sünkronism, mis võiks iseloomustada kirjandust kui tekstide kogumit, on siiski illusioon, sest „iga sünkrooniline süsteem sisaldab oma minevikku ja tulevikku kui süsteemi lahutamatuid struktuurielemente” (Tõnjanov 2014: 238) ja kuigi sünkrooniat kirjanduses on mõnikord (naiivselt) mõistetud ühe kronoloogilise epohhi uurimisena, siis tegelikult kuuluvad mingi ajastu kirjanduse koosseisu „mitte üksnes ajas lähedased kunstiteosed, vaid ka teosed, mis on tõmmatud süsteemi orbiiti väliskirjandusest või vanematest epohhidest” (Tõnjanov 2014: 238).

Juri Tõnjanovi ja Boriss Eichenbaumi arusaamu kirjandusest on võrrelnud Itamar Even-Zohar, kelle lähenemine lähtub suuresti vene vormikoolkonnast. Even-Zohari järgi on Tõnjanovi arusaam kirjandussüsteemist tugevalt seotud teksti mõistega, sisaldades vaid kaudselt viiteid tekstieelsetele nähtustele (mudelitele) ja mitmesugustele tekstide loomisega seotud teguritele, samas kui Eichenbaumil on kirjandus selgelt funktsioonist lähtuv mõiste, seega pole see mitte enam kogum tekstidest, mille loomist on määranud kirjanduslikku tegevust suunavad domineerivad normid, vaid kogu kirjandusteksti loomisega seotud võrgustik ise (Even-Zohar 1990: 29). Kuigi ka Tõnjanovi jaoks oli kirjandus üheaegselt nii autonoomne kui ka heteronoomne nähtus, st nii isereguleeriv kui ka teiste

7 Geneesi ja evolutsiooni eristamine oli oluline nii Tõnjanovi kui ka Eichenbaumi jaoks. Kommentaaris Eichenbaumi artiklile „Kirjanduselu” selgitab tõlkija Märt Väljataga neid nii: „esimese [geneesi] all peetakse silmas kirjandusnähtuse sündi mõjutanud juhuslikke, kirjandusväliseid, mittesüsteemseid taustafakte, teise [evolutsiooni] all aga kirjandustraditsiooni sisemist, süsteemset, seaduspärast arengudünaamikat” (Väljataga 2014: 330).

süsteemide poolt mõjutatav, siis just sellise kahetise olemuse tõttu olid Eichenbaumi jaoks olulised kirjandustekstide loomisega seotud tegurid koondatud mõiste alla „kirjanduselu” (vt Boriss Eichenbaumi artiklit „Kirjanduselu” kogumikust *Kirjandus kui selline*), mis pole kirjandustekstide jaoks mitte taustaks, vaid on see olemuslik suhete võrgustik, millest sünnib kirjandus. Hea kirjelduse sellest, milline võiks niimoodi kirjeldatud kirjandus olla, pakub suure tõlkijakogemusega kirjandusteadlane Ott Ojamaa:

„Kirjanduse arenemine on muidugi omamoodi sotsiaalne stiihia, mille loovad paljud enda meelest täiesti teadlikult ja kõige paremate kavatsustega tegelevad inimesed ise. Enamasti jäävad nende motiivid ja arusaamad saladuseks ja tihtipeale pole nad neid isegi sõnastanud, aga kui asjaga küllalt kaua tegeleda, siis võib aimata mõningaid sõlmpunkte ja põhisuundi.” (Ojamaa 2010[1970]: 75.)

Kirjanduselu mõiste tõi Eichenbaum sisse vastukaaluks vene formalistide varasematele käsitlustele, mis tegelesid ennekõike kirjanduse „tehnoloogia” küsimustega: väga sünkroonilise lähenemisega, mille käigus „kirjanduse ajalugu selle sõna tõelises mõttes jäeti kõrvale, veelgi enam – selle teaduslik väärtuski seati kahtluse alla” (Eichenbaum 2014: 190). Ta toob välja tol ajal aset leidnud kirjaniku sotsiaalse positsiooni muutumise, aga ka rühmituste moodustamise „kirjandusväliste” tunnuste alusel, millest lähtuvalt tuleks ka kirjandusteadusel hakata tegelema teist laadi probleemidega – kirjanduse evolutsiooni faktide kirjanduselu faktidega seostamisega (Eichenbaum 2014: 191-192). Kirjanduselulise materjali uurimine aitab „püstitada uuesti küsimus[t] kirjanduslooliste süsteemide ehitusest ja mõista, mida tähendavad meie silme ees toimuvad evolutsioonilised protsessid” (Eichenbaum 2014: 198).

Niisiis jõudsid juba vene vormikoolkonnaga seotud uurijad Juri Tõnjanov ja Boriss Eichenbaum järeldusele, et kirjanduse uurimisel on oluline tegeleda ka tekste ümbritseva „kirjanduselu” ja tekstide loomisega seotud protsessidega. Kuigi

nende käsitlus neist protsessidest oli tugevalt kirjaniku-keskne, on hiljem tegeletud ka laiemate ühiskondlike protsessidega, mida võiks nimetada kirjandussotsioloogiaks.

2.3. Kirjandus kui polüsüsteem

Ühe kirjandusväliseid tegureid arvesse võtva mudeli kirjanduse analüüsimiseks on välja pakkunud Itamar Even-Zohar. Tema polüsüsteemide teooria (mida ta ise on nimetanud ka dünaamiliseks funktsionalismiks) lähtub tegelikult väga lihtsast põhimõttest: kõik kultuurisüsteemid on tegelikult polüsüsteemid, mis koosnevad mitmetest allsüsteemidest. Polüsüsteemil on mitu tsentrit ja perifeeriat, mis on omavahel seotud, ja elemendid selles võivad polüsüsteemi allsüsteemide vahel liikuda. Sellist suhteliselt avatuna kirjeldatud süsteemi on raskem hoomata, kuid sellest hoolimata Even-Zohar on veendunud, et selline kirjeldus vastab paremini tegelikule olukorrale (Even-Zohar 1990: 12-18).

Siia kõrvale võib tuua Juri Lotmani mõiste „semiosfäär”, mis samuti tegeleb kultuuriprotsesside dünaamikaga. Semiosfäär on määratletud kui semiootiline kontinuum, „mis on täidetud eritüübiliste ja erisugusel korrastusastmel semiootiliste moodustistega” (Lotman 1999: 10). Lotmani semiosfääri-käsitluses on väga olulisel kohal piiri mõiste (Lotman 1999: 12-18). Even-Zohar tegeleb küll polüsüsteemi heterogeensusega ning süsteemi eri allsüsteemide tsentrite ja perifeeriade vahelise dünaamikaga, kuid piiri mõiste tal sellisena esile ei kerki.

Kirjanduse dünaamilise süsteemina kirjeldamiseks on Even-Zohar välja pakkunud mitmeid võimalusi avava mudeli. Ta on lähtunud Roman Jakobsoni verbaalse kommunikatsiooni mudelist, mille on kohandanud kirjandusele. Tema mudel näeb välja järgmine:

INSTITUTSIOON [kontekst]

REPERTUAAR [kood]

TOOTJA [saatja] ----- > [vastuvõtja] TARBIJA
(kirjanik) (lugeja)

TURG [kontakt/kanal]
TOODE [sõnum]

Joonis 1. Itamar Even-Zohari kommunikatsioonimudel kirjanduse kirjeldamiseks. Nurksulgudes Jakobsoni mudeli osiste nimetused (Even-Zohar 1990: 31).

Even-Zohar juhib tähelepanu sellele, et mudeli elementide vahel valitsevad vastastikkused seosed, kuid need seosed ei ole olemuslikult hierarhilised (Even-Zohar 1990: 34). Võiks isegi öelda, et mudeli esitamine lineaarse suhtena, analoogsena sõnumi liikumisele adressandilt adressaadile Jakobsoni kommunikatsioonimudelis, on sel juhul mõnevõrra eksitav. Miks ma nii arvan, selleks oleks vajalik esmalt lähemalt vaadata, kuidas Even-Zohar on selle mudeli elemente kirjeldanud.

„Tootja” on tema mudelis laiem ja abstraktsem mõiste kui „kirjanik”, pealegi seostub „kirjanik” tema jaoks kirjaniku-keskse kirjanduse käsitlemisega, mida ta vastandab tekstikesksele käsitlemisele kirjandusest (Even-Zohar 1990: 34). (Samas kui lähtuda sellest, et tema mudelis valitsevad elementide vahel vastastikkused seosed, mis pole olemuslikult hierarhilised, ei pruugi mudeli keskmes olla ilmingimata tekst.) Ta juhib tähelepanu ka „tootja” rolli mitmepalgelisusele kirjanduse süsteemis – see võib sisaldada avalikke esinemisi, imagoloomist, poliitikas osalemist või muud, mis pole otseselt kirjandusteksti loomine, ja kuigi päris ilma tekstiloometa „tootja” hakkama ei saa, võib tekstide arv ja nende levik olla sekundaarse tähtsusega. Tootjad võivad ka koonduda, moodustada ühinguid ja

organisatsioone, ning sellistena kuuluvad nad kirjandussüsteemis ka „institutsiooni” ja „turu” mõistete alla (Even-Zohar 1990: 35).

„Toode” (mis klassikalises, Jakobsoni mudelis on sõnum) on Even-Zohari kirjandusemudelis mis tahes esitatud või potentsiaalselt esitatav märkide kogum („*any performed (or performable) set of signs*”) (Even-Zohar 1990: 43).

Tavapäraselt mõeldakse „toote” all kirjanduses teksti, kuid selleks võivad olla ka lood või reaalsuse mudelid, samuti elavad sageli kirjandusmaastikul suhteliselt iseseisvat elu tsitaadid ja muud tekstifragmendid, eriti levinud on selline nähtus kanoniseeritud ja palju korratavate tekstide puhul (Even-Zohar 1990: 43-44).

Sellisenä erineb „toode” Even-Zohari mudelis kultuuriproduktist Bourdieu (2000: 231) käsitluses. Bourdieu kultuurikäsitluses on „toode” (*cultural product*) maitse kehastus, konkreetse vormi saanud kultuuriline maitse. Nende kahe definitsiooni võrdlusest nähtub Even-Zohari mudeli väga tugev tekstikesksus, eriti kui seda kõrvutada Bourdieu ühiskondlike protsesside keskse käsitlusega.

Ka „tarbija” on Even-Zohari mudelis abstraktne ja väga üldine, ning samuti väga tekstikeskne. Even-Zohar eristab tekstide otsest ja kaudset tarbimist; viimane tähendab kirjandusfragmentide tarbimist mitmesuguste toimijate⁸ kaudu kultuuris. Kuna selline tarbimine kuulub enamasti lahutamatuks igapäevase kogukonnas elamise juurde, on niisuguse „tarbija” käsitluse järgi kõik mingis kogukonnas elavad inimesed kirjanduse tarbijad isegi siis, kui nad ühtegi raamatut ei loe (Even-Zohar 1990: 36).

Seega on Jakobsoni mudeli „saaja” („tootja”), „vastuvõtja” („tarbija”) ja „sõnum” („toode”) Even-Zohari mudelis tugevalt tekstikesksed mõisted, kuid teksti

8 Toimija (*actor*) on siinkohal mõistetud kui positsioon, mida iseloomustab agentsus (*agency*). Teatmeteose *Encyclopedia of Case Study Research* definitsiooni järgi viitab agentsus tegutsemisele, aktiivsele rollile sündmustes, võimu kasutamisele, olukordade kontrollimisele vms, olles sellisena vastandatud passiivsele positsioonile, sellele, kellega toimitakse, kes on toimingute objekt. Toimijad võivad olla nii individid kui ka kollektiivid (Hewson 2012: 13).

kontseptsioon on abstraktsem ja üldistatum kui reaalsed (näiteks raamatukujulised) tekstid. Ülejäänud kolm elementi mudelis kirjeldavad tekstide tarbimisega seotud sotsiaalseid aspekte.

„Turg” on selles mudelis koondmõiste kirjanduslike toodete ostmisele ja müümisele, ning lisaks poodidele, raamatuklubidele, raamatukogudele hõlmab see mõiste ka sümboliliste vahetustega seotud asjaolusid. Oluline roll turul on toimijatel, kelleks võivad olla kirjanduskriitikud, toimetajad, õpetajad ja teised promootorid (Even-Zohar 1990: 38-39).

„Institutsioon” on tema mudelis otseselt kirjanduse sotsiokultuurilist aspekti kattev koondmõiste. Institutsioon on see, kes tegeleb valitsevate normide haldamisega ning tootjate ja toimijate tunnustamise ja tsenseerimisega. Institutsiooni alla kuuluvad mingi osa tootjatest, kriitikud, kirjastused, ajakirjad, klubid, kirjanike ühendused, valitsusasutused (ministeeriumid, akadeemiad), haridusasutused jne. Sellisena on institutsioon loomulikult sisemiselt heterogeenne, millest tulenevalt võivad normid kirjandusvälja eri osades olla erinevad. Samas sõltub siiski iga süsteemis toimijana tegutseja otsuse legitiimsus institutsiooni mingi konkreetse osa poolt seatud piirangutest (Even-Zohar 1990: 37-38). Mulle tundub, et just „institutsioon” võiks olla kõige lähedasem „maitsele” Bourdieu „kultuuriproduktis”. Bourdieu (2000: 466) järgi on „maitse” defineeritud kui oskus tajuda, mis võib tõenäoliselt osaks langeda mingil sotsiaalsel positsioonil paiknevale indiviidile, st see on määratletud kui „sotsiaalne kohataju”.

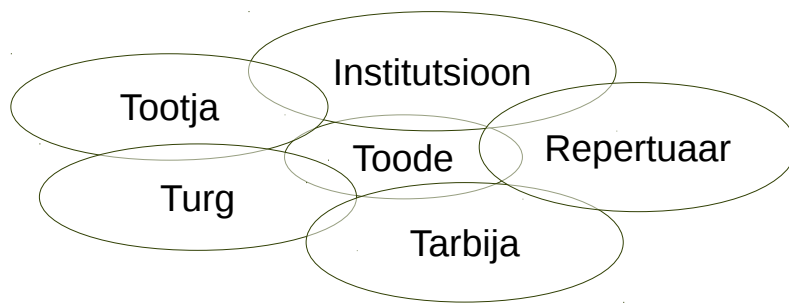
Kõige põhjalikumalt on Even-Zohar oma skeemi puhul käsitlenud „repertuaari”, mis vastab Jakobsoni skeemis „koodile”. Repertuaar on koondmõiste toote valmistamise ja kasutamise kohta käivate reeglite ja materjalide kohta⁹.

9 Even-Zohari käsitluses vastavad „reeglid” ja „materjalid” keelemudeli „grammatikale” ja „leksikonile”.

Kommunikatsioonimudel is peavad saatja ja vastuvõtja vähemalt osaliselt koodi jagama; kirjandusele kohandatud mudel is repertuaari aluseks ühiskondlik kokkulepe. Seega on „repertuaar” jagatud teadmine, mis on vajalik tekstide (või teiste kirjandussüsteemi toodete) loomiseks ja mõistmiseks. Põhimõtteliselt määrab repertuaar ära selle, mida peetakse kirjanduseks, kuidas mõistetakse kirjandusžanre, jututüüpe jms (Even-Zohar 1990: 39-40).

Even-Zohar ise mainib, et ühe kirjelduse selle kohta, kuidas toimib repertuaar kui ühiskondlik nähtus indiviidi tasandil, pakub Pierre Bourdieu oma *habitus*’e käsitlusega (Even-Zohar 1990: 42). Bourdieu järgi on *habitus* nii klassi näitavate otsuste tekitamise printsiip kui ka praktikatele klassi omistamise põhimõte. Just niisugune kahetine omadus (tekitav ja hinnangut andev) on see, mille kaudu luuakse sotsiaalsesse maailmasse elustiiliruumid, sest just nii kujunevad teatavad praktikad ja teosed eristusi võimaldavateks märkideks (Bourdieu 2000: 170). Lisaks märgib ta, et ühiskonnas peamisi sotsiaalseid erisusi tootev *habitus* on eriti mõjus tänu sellele, et toimib teadvuse ja keele tasandist sügavamal, mistõttu see ei allu ei introspektiivsele eneseanalüüsile ega tahte kontrollile ja moodustab automatisme, mida mõnikord ekslikult nimetatakse väärtusteks (Bourdieu 2000: 466). Põhimõtteliselt võiks öelda, et „repertuaar” on *habitus*, mis toimib mitte üksikisiku tasandil, vaid kõrgemal ja abstraktsemal, toimijate ja institutsiooni tasandil.

Põhiline probleem, mis mul Even-Zohari mudeliga on, on selle lineaarne kujutusviis. Ühelt poolt on tema mudel is küll olemas tekstikeskne telg tootja – toode – tarbija, millele lisanduvad turg, repertuaar ja institutsioon kui sotsiaalsed aspektid, kuid samas ei saa öelda, et need oleksid aspektid, mis iseloomustavad toote edastamist tootjalt tarbijale. Pigem on need parameetrid, mis iseloomustavad keskkonda, kus ringlevad tootjad, tooted ja tarbijad. Seetõttu pakun selle mudeli jaoks välja alternatiivse kujutamisi viisi:

Joonis 2. Kirjandussüsteemi mudeli alternatiivne esitusviis.

Kusjuures oluline on ka see, et kuna seosed on mittehierarhilised, ei pea mudeli keskmes ilmtingimata paiknema toode (kirjandustekst), vaid selleks võib olla mistahes element süsteemist. Sellise nurga alt vaadates võiks see mudel pakkuda süsteemi eri osade mudeli keskmesse asetamise kaudu erinevaid lähenemisviise kirjanduse kui süsteemi analüüsimiseks. Teiselt poolt tuleb nii ilmsiks ka sarnasus semiosfääri mudeliga. Peamiseks erinevuseks on siin see, et piiri mõiste asemel keskendutakse süsteemi allosade „sisude” omavahelistele suhetele.

3. Kirjastused kirjanduse süsteemis

3.1. Kirjastuste paiknemine kirjanduse süsteemis

Kuna mudeli kõik osad on üldised ja abstraktsed, ei saa neid samastada ühegi konkreetse organisatsiooni või isikuga. Kõige lähemal konkreetsetele isikutele või organisatsioonidele on ehk mõned „tootjad” ja „tarbijad”, kuid üldiselt osalevad konkreetsed isikud ja organisatsioonid selles mudelis toimijatena.

Kui vaadelda kirjastuste paiknemist selles mudelis, siis loomulikult osalevad kirjastused „institutsioonis”, sest nad tegelevad valitsevate normide haldamisega, st nad toodavad kirjandust („toodet”) vastavuses üldise arusaamaga sellest, kuidas kirjandusteose tootmine ja turustamine käib. Eriti selgelt avaldub kirjastamistegevus norme taastootev roll igasuguste kirjandusvõistluste näol,

millega otsitakse uusi avaldamiskõlblikke tekste. Samas avaldub selles tegevuses ka kirjastuste üldist kirjandusmaitset määrav ja kujundav tahk (*habitus*), sest kirjandusvõistlus toimib üheaegselt nii „tootele” (kirjandustekstile) hinnangu andjana kui ka selle toote turule toojana. Seega võivad kirjastused olla ka „repertuaari” kujundavad agendid. Veel üks oluline repertuaari kujundav tegevus on raamatute väljaandmine sarjadena, mille kaudu jagatakse kirjandust alaliikideks (väärtkirjandus, ajaviitekirjandus jne), ühtlasi kujundades kirjandusmaastikul arusaama kirjanduse jagunemisest neiks alaliikideks.

Kahtlemata on kirjastused osalised „turus”, ühelt poolt raamatute („toote”) müüjana, aga sageli ka promootorina: andes välja oma ajalehte, pidades veebiportaale ja -poode, organiseerides raamatuklubisid ja kirjandust tutvustavaid üritusi (näiteks raamatuesitlusi). Kuid kirjastused võivad olla ka „tootjad”, näiteks koostades kogumikke ja tsitaadikogusid, ning nad võivad olla ka „tarbijad”, näiteks kaanonisse kuuluvate tüvitekstide uuustrükkide väljaandmisega.

3.1. Tõlkekirjandus kirjanduse süsteemis

Tõlkekirjandus moodustab ühe osa kirjandusest kui suuremast süsteemist, kuigi Even-Zohar (1990: 45) juhib tähelepanu asjaolule, et sageli püütakse seda maha vaikida, mainides tõlkeid kirjanduse osana vaid siis, kui seda pole võimalik vältida (näiteks keskaja või renessansi kirjandust käsitledes). Samas on tõlkimise positsioon kirjanduse kui süsteemi sees Even-Zohari järgi oluline kirjandust ja kultuuri kui suuremat süsteemi iseloomustav tunnus. Asjaolu, et tõlkekirjanduse uurimine on olnud kirjanduse uurimises perifeerne, ei tähenda, et tõlkekirjandus ise on alati kirjandussüsteemis perifeerne olnud. Tõlkekirjandus võib olla kirjanduses kesksel kohal, kui tegemist on noore või väikse kirjandusega, või kui kirjanduses toimuvad suured muutused. Teisalt aga võib perifeerselt paiknev tõlkekirjandus ka osutada peamiseks konservatiivsuse kantsiks, traditsioonilise maitse säilitajaks. Selline olukord kujuneb siis, kui kirjandussüsteem on suur ja

stabiilne või kui kirjanduses aset leidvad muutused ei toimu kirjandustevaheliste kontaktide kaudu (Even-Zohar 1990: 47-49).

Tõlkekirjanduse paiknemisega kirjanduse süsteemis on seotud „repertuaari” innovaatus või konservatiivsus. Even-Zohari (1990: 46, 48) järgi kaasneb tõlkekirjanduse keskse positsiooniga enamasti innovaatus, eriti kehtib see siis, kui tõlkekirjandus on muutuste ajal hõivanud keskse positsiooni. Seevastu uute ja väikeste kirjanduste puhul võib tõlkimise rolliks olla süsteemi stabiilsuseks vajaliku mitmekesisuse tagamine, mida originaalkirjandusega tagada ei suudeta (Even-Zohar 1990: 47). Ott Ojamaa on (eesti kirjandusest rääkides) juhtinud tähelepanu sellele, et tõlkekirjandus realiseerib sageli neid võimalusi, mida oma kirjandus kunagi ei realiseeri, rahuldades vajadusi, mis muidu võiksid jääda rahuldamata. (Ojamaa 2010[1969]: 62-63). Selline tõlkekirjanduse innovaatilise rolli tähtsuse rõhutamine võiks viidata tõlkekirjanduse suhteliselt kesksele positsioonile eestikeelses kirjanduses, vähemalt tolles ajas, kui Ojamaa seda kirjutas (1969. aastal).

Kui võrdleme Even-Zohari innovaatilise tsentriga kirjanduse mudelit Lotmani semiosfääri mudeliga, siis semiosfääri puhul on kõige kiiremate semiootiliste protsessidega alaks hoopis piir. Just piirialal tekivad uued nähtused, mis võivad sealt tuumikstruktuuridesse liikuda (Lotman 1999: 16). Võimalik, et siin on tegemist sellega, et nähtuste innovaatus muutub kultuuri enda jaoks nähtavaks alles siis, kui nähtus on tsentrile juba piisavalt lähedale jõudnud. Ilmselt sõltub ka sellest, millistest parameetritest (majanduslik edu, kultuuriline kapital) lähtuvalt me tsentrit ja perifeeriat määrame. See on üks küsimus, millele ma otsin vastust töö praktilise analüüsi osas.

Even-Zohar juhib tähelepanu, et tõlkekirjanduse osalemine kirjanduse süsteemis toimub vähemalt kahel tasandil: (1) lähtetekstide valikuna sihtkirjanduse poolt, sest valiku põhimõtted peavad (vähemalt mingil määral) arvestama sihtkirjanduse

süsteemiga; ning (2) normide, käitumiste ja poliitikate (ehk „repertuaari”) importimisena, mille tulemusel võib tõlkekirjandusele tekkida oma, muust kirjandusest erinev „repertuaar” (Even-Zohar 1990: 46).

Juri Lotman väidab, et võõras tekst võib mõnes kultuurisituatsioonis osutada lausa hädavajalikuks, ja oluline on seejuures nimelt see, et tekst oleks „võõras” (Lotman 1999: 58), sest kultuurilise vastasmõju tõukejõuks võib lisaks sarnasusele („on arusaadav, tuttav, kuulub mulle tuntud ettekujutuste ja väärtuste hulka”) osutada ka erinevus („on vajalik, sest on arusaamatu, tundmatu, ei kuulu mulle tuntud ettekujutuste ja väärtuste hulka”). Neid kahte tõukejõudu nimetab ta „oma otsimiseks” ja „võõra otsimiseks” (Lotman 1999: 56-57).

Even-Zohari (1990: 46) järgi on ka tõlkekirjandus ise süsteem, mille sees on olemas tsenter ja perifeeria, nii et osa tõlkekirjandusest võib paikneda (tõlkekirjanduse) perifeerias ja järgida sellest tulenevalt konservatiivsemat repertuaari, samas kui mingi osa võib olla tsentris ja sellest tulenevalt uuendusmeelsem. See võib olla seotud tihedamate kontaktide ja sellest tuleneva tõlkekirjanduse kõrgema staatusega. Selle näiteks toob ta kahe ilmasõja vahelise aja heebreakeelse kirjanduse, milles kesksel kohal paiknes vene keelest tõlgitud kirjandus, mille kaudu saabus ka suurem osa uuenduslikke tõlkenorme ja mudeleid (Even-Zohar 1990: 49). Ehk siis tõlkekirjanduse kui süsteemi sees võib eksisteerida lähtekeelte hierarhia, mille aluseks on kultuurikontaktide tihedus.

Tõlkekirjanduse orientatsioonile võib mõju avaldada tõlkesund, mille üks olulisi tunnuseid on kirjandusvälistel (näiteks poliitilistel) põhjustel mingi keele või tõlkesuuna eelistamine. Peeter Torop (2011: 42-46) on kirjeldanud Nõukogude aja sundvalikuid ja nendest tingitud vene keele domineerimist Eesti tõlkeloos. Lisaks oli Teise maailmasõja järgsel ajal (mida kahtlemata võib Eesti jaoks pidada muutuste ajaks) Eestis palju neid, kellele „tõlkimine oli tegevussund, loominguline eneseväljendus, sest originaalloomingu avaldamise võimalus oli

neilt võetud” (Torop 2011: 143). Seega võib tõlgete domineerimine kirjanduses olla olukord, mis pole tingitud kultuuri enda sisemistest protsessidest.

Even-Zohari seisukohta, et muutuste ajal hõivab kirjanduses keskse koha tõlkekirjandus, on kritiseerinud Virgilio Moya (2007: 140), tuues näiteks Ameerika Ühendriigid, milles ta tugineb Harold Bloomi arvamusele pärast 1976. aastat ilmunud kirjanduse kesise taseme kohta. Vaatamata omakirjanduse kesisusele ei hõivanud tõlked Ameerika kirjanduses keskset kohta, lisaks oldi veendumusel, et tõlked ei müü. Mulle tundub, et selle näite puhul (Ameerika Ühendriikide kirjandus) võib põhjuseks olla inglise keele levik maailmas, st asjaolu, et Ameerika kirjandus pole ainus ingliskeelne kirjandus. Kui vaatame ingliskeelset kirjandust tervikuna, siis minu arvates ei saa väita, nagu poleks 20. sajandi teisel poolel midagi huvitavat sündinud. Peale selle on uusi mõtteid ja nähtusi isegi ingliskeelses kirjandussüsteemi tulnud ka tõlgete kaudu: olgu selleks Ladina-Ameerika buumi-põlvkonna kirjanike teosed, Umberto Eco *Roosi nimi* või hilisemal ajal Skandinaavia krimikirjandus.

Hoopis huvitavama näite tõlgete rollist kirjanduses pakub Valentín García Yerba, analüüsides Gonzalo Sobrejano mahukat, 587-leheküljelist raamatutu pealkirjaga *Nietzsche en España* („Nietzsche Hispaanias”). García Yerba leiab, et kuigi Nietzsche tekstide tõlkeid ilmus ajavahemikul 1900-1951 ainult 27, oli Nietzsche mõju Hispaania kirjandusele suur ja tugev, ning seda võib täheldada peaaegu kõigi selle perioodi hispaania kirjanike juures, kes enamasti tutvusid Nietzschega tõlgete vahendusel, kuigi mitte alati hispaania keeles (sest tol ajal loeti palju ka prantsuse keeles). Lisaks oli sageli tegemist lihtsalt intellektuaalses keskkonnas levinud ideedega ehk kaudse mõjuga (García Yerba 1989: 317). Selline kirjeldus tõlkekirjanduse rollist kirjanduse süsteemis sobib minu arvates väga hästi kokku tõlketekstist kui „tootest” Even-Zohari mudeli järgi, st me ei saa rääkida tõlkekirjanduse mõjust, lähtudes raamatumüügi numbritest või isegi tõlgete arvust, vaid tõlkekirjanduse mõju ja tsentraalset positsiooni kirjanduses tuleks

vaadata kultuuris levivate ja prestiiži omavate ideede tasandil. Seega kui väita, et Ameerika Ühendriikide kirjanduses ei toimunud 20. sajandi teisel poolel midagi huvitavat, siis peaks küsima, kus siis (Ameerika kirjanduse tarbijate arvates) toimus: kas teistes ingliskeelsetes kirjandustes või muukeelsetes kirjandustes, kust ideed võisid jõuda Ameerika kirjandusse tõlgete kaudu.

3.3. Kirjastused ja tõlkekirjandus

Kuna kirjastused on osa „institutsioonist”, mis tegeleb normide haldamisega, ja sellisena tugevalt seotud „repertuaariga”, ilmneb just selles jaotuses kirjastuste kahetine roll. Ja selle rolli kirjeldamiseks on *habitus*’e mõiste minu meelest selgem ja paremini defineeritud kui Even-Zohari „repertuaar”, sest kirjastused on kirjandussüsteemis nii eristuste tekitajad kui ka nende järgijad. Samas on Bourdieu käsitus tugevalt seotud hierarhiliste struktuuridega (klassidega), Even-Zohari mudel põhineb aga vastastikustel seostel, mis ei ole olemuselt hierarhilised ja kus kehtib peamiselt tsentri ja perifeeria loogika. Kui Bourdieu *habitus*’e puhul on meil üks kahe näoga nähtus (reeglite loomine ja järgimine), siis Even-Zohari mudelit järgides jaguneb kirjastuste tegevus samuti kaheks, kuid veidi teistsuguse loogika alusel: nimelt toimijaks, kes on „institutsiooni” osa, ja „repertuaariks”, millest toimimisel juhindutakse ja mida mõnikord suunatakse. Võiks öelda, et Bourdieu *habitus*’e kaks aspekti kajastuvad Even-Zohari käsitluses repertuaari konservatiivsuses või innovaativsuses, mille ta on seostanud paiknemisega tsentris või perifeerias.

Seega üheks kirjastuste rolli analüüsimiseks sobivaks parameetrik on nende valikute konservatiivsus või innovaativsus. Seda tuleks vaadata seotuna tsentris või perifeerias paiknemisega. Tsentris või perifeerias paiknemist võib vaadelda konkreetse kirjastuse paiknemisena kirjastamise kui suurema süsteemi sees, ja siin võivad olulised olla nii majanduslikud parameetrid (kirjastatud teoste arv, käive, kasum) kui ka sümboolse kapitali parameetrid (kirjanduse olulisus, mõjukus,

kuulumine kaanonisse) – põhimõtteliselt võib meil ühe kirjastuse sees olla tegemist kahe erineva, kuid omavahel seotud süsteemiga: majandussüsteemi ja kirjandussüsteemiga. Teiselt poolt aga on ka iga kirjastus omaette väike terviksüsteem, mille sees võib tõlkekirjandus paikneda tsentris või perifeerias, olla konservatiivne või innovaatiline. Ja omakorda tõlkekirjanduse sees võivad eri lähtekeeled paikneda tsentris või perifeerias, ning valikupõhimõtete konservatiivsus või innovaatilisus võib eri keelte jaoks olla erinev.

4. Hispaania keel Eesti kirjastusturul

Hispaaniakeelset kultuuriruumi on Eestis iseloomustanud selle vähene tundmine. Jüri Talvet (1995: 11-12) toob selle põhjustena välja ühelt poolt geograafilise kauguse (Hispaania asub teises Euroopa otsas), teiselt poolt Eesti rahvuskultuuri nooruse ja aastasadu naabritele (sakslastele, rootslastele, venelastele) allutatud olemise. Iseseisvumisega kaasnes soov vältida poliitilist sõltuvust Venemaast ja Saksamaast ning seetõttu hakati sotsiopolitiiliselt ja kultuuriliselt orienteeruma inglise- ja prantsusekeelsele kultuuriruumile. Vähetähtis polnud ka see, et Hispaania sisenen pärast kaks sajandit kestnud mõõna uuesti maailmakultuuri alles 1898. aasta põlvkonnaga. Ka Mari Laan (2006: 5) toob oma magistritöös välja, et hispaaniakeelne maailm on Eesti lugeja jaoks võõras ja eksootiline, mille põhjustena mainib ta lisaks geograafilisele kaugusele ka minimaalseid ajaloolisi ja keelelisi kokkupuuteid.

Kui pikka aega on hispaania keelest tõlkimise üheks takistuseks olnud keeleoskajate nappus, siis koos hispaania keele eriala avamisega Tartu Ülikoolis see probleem leevenes. Minu uurimistöös ei kurnud ükski intervjuueritav tõlkijate puudumise üle (kuigi seda ma neilt otsesõnu ka ei küsinud). Liisa Konsap (2011: 23-24) nimetab ühe hispaania keele ja kultuuri vastu huvi kasvamist mõjutanud tegurina ka Nõukogude Liidu kadumisega kaasnenud reisimisvõimaluste avarustumist: Hispaania on populaarne turismisihtkoht.

Kui vaatame sellel sajandil valitsenud seisu hispaania keelest tõlkimisel, siis Liisa Konsapi (2011: 29) andmetel on olukord võrreldes 20. sajandi viimase kümnendiga paranenud: kui ajavahemikul 1990-1999 ilmus aastas keskmiselt 3-4 tõlget hispaania keelest, siis ajavahemikus 2001-2010 ilmus tõlkeid ligi 150, mis teeb keskmiseks 15 nimetust aastas. Konsap toob oma magistritöös ära, et Hispaania kirjandust (st ilma Ameerikata) avaldas sel perioodil 14 kirjastust, kõige enam nimetusi ilmus kirjastuses Varrak (8 nimetust). Minu esialgne andmebaas, millest lähtuvalt ma hakkasin otsima inimesi, kellega intervjuusid teha, sisaldas 16 kirjastust, kuid mõned neist on juba liitunud teistega (näiteks Eesti Päevalehe kirjastus) või muutnud profiili ja tänaseks enam tõlkekirjandusega ei tegele (näiteks Fookus Meedia).

	Kokku eesti keelde tõlgitud Total translations into Estonian	Inglise English	Soome Finnish	Prantsuse French	Saksa German	Itaalia Italian	Norra Norwegian	Vene Russian	Hispaania Spanish	Rootsi Swedish
2017	1494	970	69	62	113	18	15	69	9	66
2016	1444	915	46	66	121	13	20	89	12	66
2015	1390	910	48	63	84	12	6	100	26	73
2014	1389	891	44	65	96	16	23	99	16	60
2013	1211	774	52	61	83	23	11	66	31	48
2012	1227	833	36	66	74	12	9	76	16	43
2011	1073	725	37	52	76	14	7	64	6	34
2010	1273	845	57	77	76	19	13	68	18	27

Tabel 1. Eesti keelde enimtõlgitud keelte raamatunimetuste arv aastatel 2010-2017. Allikas: Eesti Rahvusraamatukogu.¹⁰

10 Kättesaadav aadressil <https://www.nlib.ee/sites/default/files/diagr.%2010.%20Eesti%20keelde%20enim%20t%C3%B5lgitud%20raamatute%20nimetuste%20arv%20aastatel%202010-2017.pdf> (konsulteeritud 18.05.2018)

Nagu näha Eesti Rahvusraamatukogu statistikast, on viimasel kümnendil hispaania keelest tehtud eestinduste arv olnud aastate lõikes väga kõikuv (vt Tabel 1). Sama on täheldanud ka Konsap (2011: 29) perioodi 2001-2010 kohta: mõnel aastal ilmus üle 20 nimetuse, samas ühel aastal (2003) vaid kaks. Ka siis, kui vaatame hispaania keelest tõlkimist kirjastuste kaupa (vt nt Lisa 1) võib märgata suurt kõikumist aastate lõikes, mis ilmselt viitab hispaania keelest tõlkimise perifeersusele ka kirjastuses.

5. Kirjastused hispaaniakeelse maailma vahendajatena

5.1. Intervjuude läbiviimisest

Selleks, et uurida kirjastuste funktsioneerimist toimijana eestikeelse kirjanduse süsteemis, viisin ma läbi pikad intervjuud 6 kirjastusega (Tänapäev, Koolibri, Toledo, Loomingu Raamatukogu, Helios ja Sinisukk; intervjuude täistekstid on ära toodud Lisas 2). Kõigi kirjastuste puhul on intervjuu tehtud inimesega, kes konkreetsetes kirjastustes tõlkekirjanduse valimisega tegeleb. Minu esialgseks eesmärgiks oli teha intervjuud kõigi kirjastustega, kes on viimase kümne aasta jooksul andnud välja tõlkeid hispaania keelest, kuid mitmetelt põhjustel see ei õnnestunud: üks kirjastus teatas, et nemad tõlkekirjandusega enam ei tegele, mõned aga lihtsalt ei vastanud kirjadele ja teistele kontakteerumise katsetele, teistega oli põgus kirjavahetus, kuid intervjuuni me ei jõudnud.

Intervjueeritud kirjastuste seas on nii suuremaid kui ka väiksemaid. Kui vaadata Äripäeva kirjastuste TOP-i (2017: 16), siis uustrukiste nimetuste järgi reastatud kirjastuste tabelist leiame kirjastuse Koolibri 3. kohalt, kirjastuse Tänapäev 5. kohalt, kirjastuse Sinisukk 6. kohalt ja kirjastuse Helios 21. kohalt. Tabelist ei leia kirjastust Toledo, mis on ilmselt selle tabeli jaoks liiga väike, ja Loomingu Raamatukogu, mis on vormiliselt ajakiri ja tegutseb riigi toel.

Intervjuud on läbi viidud kahel viisil: kirjalikult, meili teel (3 intervjuud) ja suuliselt, näost näkku intervjuuna (3 intervjuud). Suulised intervjuud ma lindistasin ja litereerisin. Mõlema intervjuueerimisviisi puhul pakkusin ma intervjuueeritavatele võimalust tekst hiljem üle vaadata ja vajadusel parandada või täiendada, ning seda võimalust kaks intervjuueeritavat ka kasutasid. Esimestele intervjuueeritutele esitasin ma hilisemate intervjuude valgusel hiljem ühe lisaküsimuse.

Kummalgi intervjuueerimise viisil on omad eelised ja puudused, kuid mõlema intervjuueerimise viisiga sai intervjuueeritavatega käsitletud samu teemasid, tänu sellele on võimalik kirjastusi omavahel võrrelda, samuti annavad tulemused suhteliselt hea pildi kirjastuste toimimisest. Kuigi fookuses oli tõlkimine hispaania keelest, rääkisime kõigi intervjuueeritavatega ka kirjandusest ja tõlkimisest üldisemalt. See võimaldas ühelt poolt saada parem kontakt intervjuueeritavaga, teiselt poolt aga asetada teema laiemasse konteksti, kirjanduse üldisemasse süsteemi.

Ma pean ära mainima ka selle, et mõne intervjuueeritavaga olin ma eelnevast tuttav. Kuna ma olen viimastel aastatel tõlkinud raamatuid peamiselt kirjastusele Tänapäev, siis Tauno Vahteriga olen ma tööalaselt palju suhelnud. Mari Laant seevastu tunnen ma hispaania keele osakonnast: olen käinud tema keeletundides ja tõlkeseminaris (ilukirjanduse tõlkimine hispaania keelest). Teiste intervjuueeritavatega varasem isiklik kontakt puudus. Kuid peaaegu kõigiga tekkis kas intervjuu käigus või pärast seda mingeid küsimusi või suhtlus kas raamatusoovituste või tõlkijate temadel (samas sellist suhtlust oli ka mõne kirjastusega, kellega ma intervjuuni ei jõudnud), mistõttu on võimalik, et juba ainuüksi niisuguse uurimistöö läbiviimine avaldab mõju hispaania keele nähtavamaks muutmisele. Mõned intervjuueeritavad ütlesid pärast intervjuud ise, et see pani nende mõtte liikuma suundades, mille peale nad muidu poleks tulnud.

5.2. Intervjuude analüüsimisest

Intervjuude analüüsimisel kasutasin ma kahte parameetrite paari: tsender-perifeeria ja konservatiivne-innovaatiline. Tsentrit ja perifeeriat määrasin ma kolmel tasandil: kirjandus, kirjastus ja keel. Esimese analüüsi viisin läbi värvipliatsitega intervjuu väljatrükil, sest nii saadud selgelt eristuvad värvid võimaldasid saada analüüsi käigus hea visuaalse ülevaate sellest, mis laadi seisukohad intervjuus domineerivad. Kirjastuse kirjeldamisel tsender-perifeeria tunnuse alusel kasutasin ma ka intervjuu-välist materjali (peamiselt Äripäeva trükitööstuste ja kirjastuste TOP-i).

Niisiis järgnevalt analüüsin ma kõigepealt kirjastusi ühekaupa, võttes seejuures vaatluse alla: 1) kirjastuse üldise profiili ja paiknemise Eesti kirjastusturul; 2) tõlkekirjanduse positsiooni kirjastuse sees; 3) hispaania keele ja hispaania keelest tõlgitud kirjanduse positsiooni kirjastuses. Kõigi nende tasandite puhul analüüsin ma kirjastuse valikuid skaalal konservatiivne-innovaatiline. Lõpuks võtan ma vaatluse alla sellest moodustuva koondpildi ehk kirjastuste rolli hispaaniakeelse maailma vahendamisel.

5.3. Intervjuude analüüsid

5.3.1. Kirjastus Tänapäev

Intervjueeritavaks oli kirjastuse peatoimetaja Tauno Vahter ja intervjuu toimus meili teel. Kirjastuse Tänapäev kohta võiks öelda, et ta on üks suurematest Eestis tegutsevatest kirjastustest (kuigi intervjuus nad ise seda enda kohta seda ei öelnud). Äripäeva Trükitööstuste ja kirjastuste TOPi (2017: 16) andmetel on kirjastus Tänapäev 2017. aasta 11 kuuga ilmunud 135 nimetusega suuruselt viies raamatukirjastus Eestis. Kirjastuste üldises tabelis, mis sisaldab ka ajalehti-ajakirju (Trükitööstuste ja kirjastuste TOP: 10) paiknevad nad 14. kohal.

Seega võib majandustulemuste põhjal pidada seda kirjastust Eesti kirjastusturul suhteliselt tsentris paiknevaks. Sama võib öelda ka sümboolse kapitali poole pealt: neil on hea mainega ja raamatupoodides enamasti silmatorkavalt välja pandud tõlkekirjanduse sari „Punane raamat”, samuti korraldavad nad mitmeid kirjandusvõistlusi (romaanivõistlus, noorteromaani võistlus, lastejutuvõistlus), mis paigutab selle kirjastuse omakeelse kirjanduse arendajana kirjandussüsteemi keskmesse. Nende orienteeritus ongi selgelt suunatud omakeelsele kirjandusele, mis tuli välja ka intervjuust („Hetkel on meie raamatutest umbes 70% tõlked ja tegelikult me tahaks, et see number oleks väiksem, aga piisavalt kvaliteetset eestikeelset oma kirjandust lihtsalt ei ole.”). Ilukirjandus moodustab kirjastuse toodangust umbes poole, kuid mitteilukirjandusel on peamiselt kasumi teenimise funktsioon („teatud raamatuid tuleb avaldada selleks, et saaks ka teisi avaldada”). Sellest võib järeldada, et ilukirjandus on ennekõike maineprojekt, esindades peamiselt sümboolset kapitali, kuigi „vahel läheb ka nii hästi, et hea tõlkeilukirjandus müüb”.

Tõlkekirjanduse osakaal, nagu juba eespool viidatud, on umbes 70%. Seega vähemalt mahu mõttes paikneb tõlkekirjandus kirjanduse süsteemis tsentris. Mitteilukirjanduse perifeersemat paiknemist iseloomustab ka keelte vähesus. Näiteks viitab lause „üle maailma tuntuks saanud ajalooraamatud on ka valdavalt inglise või prantsuse keelest tõlgitud, neil on selline narratiivne stiil, mis juba sobib paremini igale poole” selgelt konservatiivsemale valikupõhimõttele kui ilukirjanduse puhul. Sümboolse kapitali seisukohalt jaguneb tõlkekirjandus mitmesse piirkonda: on „hea tõlkeilukirjandus”, mis paikneb tsentris, eriti sümboolse kapitali mõttes, aga on ka „värvimisraamatud ja esoteeriline sitt”, mis paikneb sümboolse kapitali mõttes perifeerias, kuid samas on see osa kirjastuse toodangust, millel on selge eesmärk teenida kasumit.

Perifeeriaga on lihtne: valikuargumendid on konservatiivsed, peamiseks argumendiks müüginumbrid. „Hea tõlkeilukirjandusega” on aga asi mõnevõrra

keerulisem: intervjuus sain ma oma küsimusele: „Mis on "hea tõlkeilukirjandus"?" vastuseks viis argumenti (kriitikud kiidavad; auhinnatud; endale meeldib; agentuurid haibivad; ilmub edetabelitesse), milles segunevad nii turuga (edetabelid, agentuuride haip – arvatavasti müüakse tulevast majandusedu) kui ka institutsiooniga (kriitikud, auhinnad, aga ka agentuurid) seotud sümboolse kapitali aspektid; neile lisandub argument „endale meeldib” mis ehk kõige otsesemalt iseloomustab kirjastuse tegevust toimijana, subjektina. Mistõttu võiks eeldada, et sellest osast (st kategoorias „hea tõlkeilukirjandus”) leiab rohkem innovaatilisi valikuid. Sellele viitab ka intervjuueeritava vastus minu küsimusele, mille põhjal langetatakse otsuseid siis, kui tegemist on teosega keeles, mida kirjastuses keegi ei oska. Vastuses pakutakse välja võimalus, et võetakse risk (st tehakse innovaatiline valik) ja teos ostetakse ära agentuuri jutu põhjal, sest müügiedu pole nii oluline, kuna majanduslikus mõttes paikneb „kõrge ilukirjandus” perifeerias. Majanduslikus mõttes perifeerias paikneva ja kirjastaja maitse-eelistusel põhineva (tõenäoliselt innovaatilise) kirjanduse eksisteerimine tuli jutuks ka siis, kui rääkisime tõlkija rollist: „Kui on arvata et ei müü, aga endale väga meeldib, siis vahel tehakse puhtast tegemise rõõmust. Aga neid ei saa muidugi liiga sageli teha.”

Kui vaadata keeli, siis kesksel kohal („ilmselt 60-70%”) on inglise keel; teiste tsentrite lähemal paiknevate keeltena on nimetatud vene, rootsi, saksa ja prantsuse keelt. Hispaania keel paikneb seega pigem perifeerias, rühmas „soome, itaalia, hispaania”. Kui aga vaadata, mis toimub konservatiivse-innovaatilise teljel, siis leiab väga huvitava keelte võrdluse vene ja inglise keele kohta: „Samas tundmatu vene autori romaani on lihtsam müüa kui tundmatu inglise autori, on mingi kultuuriline huvi.” See langeb kokku Even-Zohari tähelepanekuga vene kirjanduse kesksest kohast ja innovaatilisest rollist kahe ilmasõja vahelise aja heebrea kirjanduses, mille põhjuseks pidas ta tihedaid kultuurikontakte (Even-Zohar 1990: 49). Sama on tõenäoliselt ka vene keelest tõlgitud kirjandusega Eestis – kuigi me arvame end olevat tugevalt angloameerika kultuuri mõjusfääris, paistavad

vähemalt kirjanduses kultuurikontaktid Venemaa suunal olevat siiski tihedamad, vähemalt uute nimede omaksvõtu põhjal otsustades. Samas aga lisatakse vene ja inglise keele võrdlusele väide: „Tundmatu soome autori romaan ei huvita peaaegu mitte kedagi.” Kui panna siia juurde hispaania ja soome keele paiknemine ühes grupis, siis võiks sellest (ehk veidi utreeritult) järeldada, et ka tundmatu hispaaniakeelse autori romaan ei huvita mitte kedagi. Teisalt aga võib tundmatu soome autori argumendis näha kultuurilise läheduse hüpoteesi ümberlükkamist, sest loogiline oleks arvata, et meil on ka Soomega vähemalt sama tihedad kultuurisidemed kui Venemaaga. Võimalik aga, et kultuurilise läheduse argument siiski vastab tõele ja erinevalt majandussuhetest ongi eestikeelsel kultuuril (või vähemalt kirjandusel) venekeelse kultuuriga lähedasemad ja tihedamad suhted kui soome kultuuriga. Teisalt on selle hüpoteesi valguses loogiline oletada, et hispaaniakeelse kui kultuuriliselt kaugema kirjanduse puhul kehtib konservatiivse valiku argument. Innovaatilise valiku argumendi „mulle meeldib” rakendamine võib olla raskendatud keeleoskuse puudumise tõttu.

Selle hüpoteesi kontrollimiseks saab vaadata konkreetseid välja antud teoseid ja nende valimise argumente. Neist kõige konservatiivsemateks valikuteks on ilmselt kaanonisse kuuluvad tuntud nimed Mario Vargas Llosa ja Isabel Allende: mõlema puhul on argumendiks olnud tuntud nimi („varasemast tuttav autor”, „kahtlemata tõlgituim Ladina-Ameerika naiskirjanik”). Veel leiab nimekirjast kaks autorit (Francesc Miralles ja Juan Gabriel Vasquez), kelle puhul on võetud risk („äkki prooviks”, „uus Ladina-Ameerika autor”), kuid tegemist on olnud kirjandusega, millelt müügiedu ei loodeta. Ja kaks raamatut on olnud isiklike eelistuste põhjal, kusjuures nende puhul paistab, et impulss on tulnud mujalt kui tavapäraselt vahendajaks peetavast inglise keelest („vist nägin soomekeelset tõlget”, „tuttav Itaalia kirjastaja soovitas”). Seega ilmselt ei saa öelda, et hispaania keele puhul kehtiks igal juhul konservatiivse valiku argument. Arvatavasti on põhjus selles, et kõik need raamatud (välja arvatud Isabel Allende „Jaapani armuke”) on ilmunud „Punase raamatu” sarjas, mis paikneb sümboolse kapitali mõttes kirjastuse

toodangus kesksel kohal, võimaldades seega innovaatiliste valikute tegemist. Kirjastuse toodangu konservatiivsemast osast hispaania keelest tõlgitud raamatuid ei leia, kusjuures ühe argumendina on välja pakutud kultuuriline erinevus: „[kui on] jube kiire, siis keegi ei julge hispaanlastega asju ajada”.

5.3.2. Kirjastus Koolibri

Intervjueeritavaks oli Olavi Teppan, kes kannab ametinimetust „muu kirjanduse juhtivtoimetaja”. (Teised juhtivtoimetajad, ehk teemad, mille eest tema ei vastuta, on „keele ja kirjanduse ning sotsiaalainete juhtivtoimetaja”, „matemaatika, loodusainete ja kunsti juhtivtoimetaja” ning „vene õppekeele kooli ja muusika juhtivtoimetaja”). Seega kuna teised valdkonnad katavad eeskätt õppekirjandust, on tema vastutada see osa kirjastuse tegevusest, mis ei ole õppekirjandus. Ise ütleb ta intervjuus selle kohta, et see osa nende tegevusest on mõeldud „õppekirjanduse sesoonse iseloomu tasakaalustamiseks ja ka töötajatele meeldivaks vahelduseks”.

Niisiis kuigi Koolibri on üks Eesti suuremaid kirjastusi (Äripäeva Topi andmetel paiknevad nad 2017. aastal ilmunud uustrükiste nimetuste järgi 3. kohal ja üldises kirjastuste tabelis, mis sisaldab ka ajalehti-ajakirju, on nad 11. kohal (Trükitööstuste ja kirjastuste TOP: 16, 10)) ja paikneb vähemalt müüginumbrite põhjal meie kirjandusmaastikul tsentris, moodustab suurema osa nende tegevusest õppekirjandus, mis kirjanduse kui süsteemi seisukohalt paikneb perifeerias või moodustab lausa eraldi süsteemi. Teisalt aga kuulub õppekirjandus norme loova ja taastootva kirjanduse vormina selgelt kirjanduse kui süsteemi institutsiooni juurde. Ning õppekirjandus on seotud ka repertuaariga, mille kaudu (kirjanduse puhul) määratakse kindlaks see, mida peetakse kirjanduseks ning kuidas seda liigitatakse žanriteks ja muudeks alajaotusteks.

Selles mõttes on huvitav vaadata, millised suhted valitsevad selle kirjastuse sees kirjanduse süsteemi keskmes olev „päris kirjanduse” ja kirjanduse kui süsteemi

suhtes perifeerias paikneva (või välise, teise süsteemi kuuluva) õppekirjanduse vahel. Mõned seosed on suhteliselt otsesed, näiteks kaubamärgi seostamine ühelt poolt õppekirjandusega ja teiselt poolt „kunstitaotlusliku/mitteajaviitelisest laadi” ilukirjandusega, mis võib mõnikord olla ehk mitte just kõige lastesõbralikum (konkreetne näide selle kohta oli intervjuus mainitud „Trainspottingu” järg, originaalpealkirjaga „Porno”). Selles kontaktis mainiti intervjuus hariduse ja kultuuri seotust, mis viitab otseselt repertuaarile, „kultuurimustrite” õpetamisele. Kui lisada siia juurde intervjuust välja tulnud eesmärk (eriti „Ajavaimu” sarjal) „täita mõningaid olulisi lünki Eesti tõlkeloos”, siis võiks see väga hästi ilmestada *habitus*’e kontseptsiooni kogu selle kahetises olemuses, reeglite tekitamise ja nende järgimisena – ühelt poolt järgitakse kaanonit¹¹, teiselt poolt mõjutatakse eesti kirjandust lähtuvalt mujal kanoniseeritud kirjandusest¹². Sellest ka teise kirjandussüsteemi kaanoni mõjumine innovaatilisena teises keeles/kultuuris. Selles võib näha ka institutsiooni toimimise mehhanismi normide hoidja ja loojana kultuuris.

Sellisest omapärasest olukorrast on tingitud ka tõlkekirjanduse kahetine roll kirjastuses Koolibri. Ühelt poolt paikneb tõlkekirjandus kirjastuse kui süsteemi perifeerias, teiselt poolt aga, kuna perifeerias paikneval kirjandusel puudub (või puudus – intervjuus mainiti ka, et olukord on muutunud või muutumas) surve teenida kasumit, on see andnud suure vabaduse väljaantavate teoste valimisel, see aga (koos kirjastuse suurusest tuleneva keskse paiknemisega kirjastusturul) on kaasa toonud selle, et nende tõlkeilukirjandus paikneb eestikeelse tõlkeilukirjanduse süsteemis suhteliselt kesksel kohal, vähemalt sümbolse kapitali mõttes.

11 „Ajavaimu” kohta: „Seda sarja ma olen vedanud kaanonipõhiselt, nii võib küll öelda.”

12 „Olen otsinud seni tõlkimata autoreid või teoseid, kes/mis on leidnud ülemaailmset kõlapinda, seisavad tähtsal kohal mingis kirjandusvoolus või on vähemalt tugevasti mõjutanud omamaise kirjanduse ajalugu.” Samuti: „tegemist on esmatõlgetega” ja lünkade täitmise soov.

Siin võib tekkida küsimus, kas paigutatud nende tõlkeilukirjandus (eriti „Ajavaimu” sari) tsentrisse tänu valiku innovaatusile või on valiku innovaatus seotud kirjastuse paiknemisega (majanduslike parameetrite alusel) tsentris. Mina arvan, et kindlasti on väga oluline kirjastuse enda paiknemine tsentris, sest see on võimaldanud sellise „lõbuprojektiga” tegeleda, kuid vähetähtis pole ka sümboolse kapitali taotlemine – ilukirjanduse, eriti „väärtkirjanduse” nägemine maineprojektina („Mina ja nii mõnigi teine töötaja ütleks, et Koolibri mainele on nn väärtkirjanduse väljaandmine kasuks tulnud ja kirjastuse nimi on jõudnud nendesse ringkondadesse, kus see varem ei käibinud.”). Ja kuigi intervjuust käib läbi fraas „me ei välista enda jaoks midagi”, nõustub ka intervjuueeritav, et nende peamiseks tegevusalaks on olnud tõesti väärtkirjandus (sari „Ajavaim”) ja lasteraamatud (kirjanduse süsteemis tavaliselt perifeerne kirjandus) ning lisab neile veel uuema Soome kirjanduse. Teiselt poolt aga on valikukriteeriumid sellele kirjandusele, mis ühelt poolt tsentris paiknedes võib endale lubada rohkem vabadust ja uuendusmeelsust, suhteliselt konservatiivsed. Intervjuus käis korduvalt läbi lähtumine kaanonist ja olulistest, maailmas laineid löönud nimedest, aga ka Nobeli preemia laureaate tõlkimine „just selle kriteeriumi järgi”, koos selle loodetava mõjuga müüginumbritele. Samas leiab intervjuust viite ka sellele, et tsentris on võimalik tõesti kasutada innovaatilisemaid lähenemisi, nimelt vastusena küsimusele tõlkija stiili mõjust, kus vastaja mainib: „Kaldjärv esindab tõesti teistsugust tõlkefilosoofiat kui ma ise, aga see mind ei sega, pigem vastupidi, tõstab minu silmis sarja taset.”

Kui vaadata hispaania keele positsiooni kirjastuse kui süsteemi sees, siis see on selgelt perifeerne. Ja selgelt tuleb ilmsiks ka kirjastuses töötavate inimeste keeleoskuse mõju keele positsioonile kirjastuses: kirjastuse Koolibri puhul torkab eriti silma soome keele tugev positsioon: intervjuus mainitakse ära kirjastuses töötavate inimeste erialaste huvide mõju valikule („minul ingliskeelse, peatoimetajal soomekeelse kirjanduse vastu”), ning sellest on ilmselt tulenenud ka suurem innovaatus nende keelte alal tehtud valikute osas („uuem Soome

kirjandus” käib intervjuust mitu korda läbi ning seda mainitakse tõlkekirjanduse ühe fookusena).

Selles intervjuus tõuseb eriti selgelt esile üksikisiku roll kirjandusmaastiku kujundamisel. Jutt „Ajavaimu” sarjast jõudis välja selleni, et: „Kõik eelnev jutt on minu isiklik vaade, kirjastusel tervikuna neis küsimustes oma joont ei ole.” Kuigi enamasti on põhjendatud vaadelda kirjanduse süsteemis toimijana just kirjastust, siis nii mõnigi kord võib reaalses elus kogu toimija funktsioneerimise süsteemis taandada ühele isikule ja tema valikutele. Kuna hispaania keelest tõlgitud teosed on kõik ilmunud „Ajavaimu” sarjas, mille kujundajaks on olnud Olavi Teppan, siis hispaaniakeelse maailma vahendamise mõttes võiks antud juhul olla põhjendatud kirjanduse toimimise taandamine ühe isiku valikutele, kes on „pigem postmodernse kirjanduse austaja ja seepärast kirjastanud Cortazarit ja Bolañot, keda eesti keeles on seni olnud kiduralt, samal ajal kui Talvet klassikute eestindamisega head tööd teeb”. Üksikisiku roll tuli jutuks ka tõlkijate mõjust rääkides, kui toodi välja võrdlus hispaaniakeelse ja itaaliakeelse kirjanduse vahel. Ühelt poolt on sisend olnud erinev: hispaania keele suunal pole olnud ei aktiivselt soovitavaid tõlkijaid ega agentuuride aktiivset müügitööd, seevastu itaalia keele suunal „tõlkijad on promonud ja itaallastelt endilt tulvab pidevalt reklaami”. Teiselt poolt aga on „tulemus ikka üsna sama. Calvino oli mu enda valik”.

Kui vaadata konkreetsete teoste valikuargumente, siis need on väga selgelt tsentrist lähtuvad („et autor oleks suur nimi”) ja tsentrisse paigutuvad („tõlkeramat vääraks äramärkimist eestikeelse kirjanduse ajaloos”). Huvitav on seejuures tähele panna kirjandustekstide transmeedialisuse aspekti, sest Cortázar novellikogu puhul leiab äramärkimist lisaks kogu enda olulisusele ka ühe selles sisalduva novelli järgi tehtud film.

5.3.3. Kirjastus Toledo

Intervjueeritavaks oli Mari Laan, kelle ametinimetust ma kusagilt ei leidnud. Intervjuu toimus suuliselt. Toledo näol on tegemist väikse kirjastusega, nende enda kirjelduse järgi „lausa pisikirjastusega” (Äripäeva TOPist neid ei leia), ja ka suhteliselt uue kirjastusega, mis tegutseb aastast 2013. Intervjueeritav nimetas nende tegevust „hobikirjastuseks” ja ütles, et see kirjastus tegutseb „äärealal”. Teisal paigutavad nad end lausa süsteemiväliseks („me nagu ei asetu nende teiste, suurte kirjastuste kõrvale üldse”). Ka mina nõustun määratlusega, et nad paiknevad Eesti kirjandusmaastikul perifeerias, kuid süsteemiväliseks ma neid siiski ei pea.

Tõlkekirjanduse positsioon kirjastuses on väga tsentraalne. Nende enda kirjeldus oma prioriteetidest on: „Ilukirjandus, tõlkeilukirjandus, ja eelkõige hispaaniakeelsed autorid.” Seega on nende fookus väga selgelt seotud keelega, hispaania keelega. Täpsustavate küsimuste peale selgus, et fookust nähakse siiski veidi laiemana, kultuuriruumina, mis hõlmab kogu mitmekeelset Hispaaniat, aga ka Ladina-Ameerikat kogu oma mitmekeelsuses. Kui ma küsisin lähtekeelte mitmekesisuse kohta, siis meenusid intervjueeritavale kohe tõlked saksa ja leedu keelest, sest need kuuluvad teise kultuuriruumi, inglise ja portugali keel tulid hiljem, sest paigutusid samasse kultuuriruumi (Ladina-Ameerikasse). Teiseks fookuseks on selle kirjastuse jaoks kvaliteet. Ühelt poolt väljendub see tõlkimise kvaliteedis, mis tuli välja vastusest küsimusele ilukirjanduse ja maine suhte kohta: „meie eesmärk oleks küll luua endast ajapikku selline kuvand, et meid seostataks kvaliteetse tõlkekirjanduse väljaandmisega”, aga ka siis, kui jutuks tuli tõlke kvaliteet: „blogijad nimetavad /.../, et tõlge on „hea, nagu Toledo kirjastusel ikka”. Siis sa tõesti tunnet, et sa pead panustama kvaliteetsesse tõlkesse”.

Üks aspekt, mis sellest intervjuust selgelt välja tuli, oli fookuse seadmine pädevustest lähtuvalt. Pädevuse-sõna tuli välja kultuuriruumi-põhisest fookusest

rääkides („kuna minul endal on pädevust toimetada selles kultuuriruumis, siis ma ise väljapoole ei trügi”), aga ka hiljem, kui ma küsisin muud liiki kirjanduse avaldamise võimalikkuse kohta tulevikus ja sain vastuseks, et otseselt ei välista, aga puudub pädevus. Seega võib väita, et kirjastus Toledo on eksperdi-põhine toimija. Ühelt poolt paikneb nende ekspertiisi-valdkond küll kirjandussüsteemi äärealadel, eriti hispaania keele ja kultuuri kui Eestis kauge ja eksootilise mõttes, kuid selles oma valdkonnas on nad seevastu väga tugevad, võibolla lausa tsentraalsed tegijad, millele viitab nende suhteliselt pikk teoste nimekiri (eriti võrreldes suurte, tsentraalselt paiknevate kirjastuste, näiteks Tänapäeva ja Koolibriga), aga ka tõlkijate rohkus. Ekspert-teadmisest tulenevalt on nende rõhuasetus pigem uuemal kirjandusel, ja üks sellist rõhuasetust mõjutavatest teguritest on hispaaniakeelse kultuuriajakirjanduse olulisus infoallikana: see leidis ära mainimist hispaaniakeelse kirjanduse tundmise osas, aga ka agentide mõjust rääkides ja messidel toimunu vahendajana. Kuna suur osa valiku aluseks olevast infost pärineb väljastpoolt Eesti kultuuriruumi, siis võib seda pidada innovaatiliseks valikuks, mille eesmärk on ühelt poolt tühikute täitmine, aga teiselt poolt ka hispaaniakeelse kirjanduse kuvandi muutmine. Selles võib näha ka eksperdi toimimist institutsioonina Even-Zohari mudeli mõttes.

Kuid vaatamata eksperdi-kesksest toimimisest paistab kirjastuse Toledo valik olema vähem ühe isiku keskne kui nii mõneski suuremas kirjastuses (eriti kirjastuses Koolibri). Üldisest jutust käis isiklik eelistus valiku põhialusena läbi küll („esiteks see asi peab mulle meeldima”), kuid konkreetsete raamatute kaupa küsides tuleb siiski välja palju tõlkijate soovitusi (Poniatowska, Rigoberta Menchú, Cortázar, lisaks kõik teistest keeltest tõlgitud raamatud). Mõnevõrra väiksem on olnud hispaaniakeelse maailma vahendamisel üldiselt mõjukate agentide mõju, keda infoallikana peetakse vähem usaldusväärseks kui kultuuriajakirjandust. Teisalt liikudes info hankimise mõttes teises kultuuris ja lähtudes selle teise kultuuri (hispaaniakeelse maailma) tsentri ja perifeeria kategooriatest (st püüdes tutvustada kirjandust, mis selles kultuuris paikneb

tsentris ja on innovaatiline), võib lühikeses perspektiivis olla tulemuseks vähene lugejamenüü (mis aga ei välista olulist mõju Eesti kirjandusele pikemas perspektiivis ja potentsiaalset tsentraalsust eestikeelses tõlkekirjanduses). Siin tekib taas see küsimus, kumb on enne: kas valikute innovaatus või mõjukus/tsentraalsus kirjandusväljal. Kirjastuse Toledo puhul tundub mulle, et primaarne on majandusliku surve vähesusest tulenev vabadus ja sellega kaasnev valikute innovaatus, millega võib kaasneda oluline mõju ja tsentraalne positsioon tõlkekirjanduses (või selle mingis osas). Teine huvitav aspekt on innovaatiliste valikute mõju kirjanduse repertuaarile: Hispaania kodusõja taustal toimuv naistekas, Ladina-Ameerika krimikirjandus, Eduardo Mendoza isemoodi ulmekas – need kõik võiksid potentsiaalselt olla žanrite piire muutvad nähtused.

5.3.4. Loomingu Raamatukogu

Intervjueeritavaks oli Loomingu Raamatukogu peatoimetaja Triinu Tamm ja intervjuu toimus meili teel.

Loomingu Raamatukogu näol on tegemist kirjastusega, mille positsioon Eesti kirjastamismaastikul on üsna eriline. Esiteks on ametlikult tegemist ajakirjaga, Eesti Kirjanike Liidu ajakirjaga, ning sellest tulenevalt on neil olemas tellijad – inimesed, kes saavad kodusse postkasti kõik aasta jooksul ilmuvad raamatud. Teiseks tegutsevad nad riigipoolse majandusliku toetusega. Neil puudub kasumi teenimise eesmärk, ja seetõttu on raamatute kaanehinnad soodsad. Niisiis majanduslikus mõttes paiknevad nad just nagu teises süsteemis (ajakirjade turul, mittetulunduslike projektide turul või mõnel muul turul), kuid sümboolse kapitali mõttes tegutsevad nad kaheldamatult Eesti kirjandusturul, ja veel suhteliselt tsentraalses positsioonis. Ühelt poolt on Loomingu Raamatukogu ilmunud juba 1957. aastast peale ja selle aja jooksul on neile tekkinud kindel kuvand kui kultuuris oluliste tekstide väljaandja. Teiselt poolt annab kasumi teenimise nõude puudumine ja „rahvavalgustuslik” eesmärk neile suurema vabaduse, aga samas ka

kohustuse tuua eestikeelsesse kirjandusse uusi, uuenduslikke tekste. Ka intervjuueeritav arvas, et „80% LR-is ilmuvatest raamatutest jääksidki ilmumata, kui nad riigi toel LR-is ei ilmuks”, seega paistab Loomingu Raamatukogus ilmuv kirjandus silma suure mitmekesisuse poolest, ja mitmekesisuse taotlus on teadlik, seda nii žanriliselt („aasta lõikesse mahutame nii romaane, jutukogusid, esseesid, kõikvõimalike segažanreid, aeg-ajalt ka näidendid ja luulekogusid”) kui ka keeleliselt („kavandame tõlkeid iga aasta lõikes võimalikult paljudest keeltest /.../ ja hoiame silma peal, et mõni keel ei pääseks domineerima”).

Tähelepanuväärne on Loomingu Raamatukogu seotus institutsiooniga. Ühelt poolt kuulub ta institutsiooni oma kirjastustegevuse kaudu toote (kirjanduse) tarbimist suunates, kuid teiselt poolt võib seda kirjastust vaadelda ka riigi kultuuripoliitika instrumendina (riiklik rahastus, odav kaanehind, rahvavalgustuslik eesmärk), seega võiks öelda, et Loomingu Raamatukogu on üks institutsionaliseerunumaid (Even-Zohari mudeli mõistes) toimijaid eestikeelse kirjanduse süsteemis. Ilmselt on Loomingu Raamatukogu oluline roll ka repertuaari kujundamisel. Eespool sai juba mainitud mitmekesisuse taotlust väljaantavate teoste valikul, kuid innovaatus tuli välja ka kirjanduse väärtuse hindamise puhul („kirjanduslikult kõrgetasemelised tekstid on minu silmis need, mis käsitlevad mõnd teemat või teemaderingi *uudselt* või tõstatavad mõne *seni käsitlemata teema*” – minu rõhutus).

Ka siin võib tekkida küsimus, kumb oli enne, kas tsentraalne positsioon kirjanduses või valiku innovaatus. Loomingu Raamatukogu puhul on meil ajaloost olemas teadmine, et see raamatusari asutati Nõukogude ajal eesmärgiga avardada avaldamisvõimalusi ja „selleks, et avaldada väärtkirjanduse tekste, nii algupärandeid kui ka tõlkeid tervest maailmast”, seega juba asutamisel olid talle seatud innovatsioonile suunatud eesmärgid. Niisiis võib väita, et kõigepealt oli kirjandussüsteemist tingitud vajadus uute nähtuste järele ning seejärel leiti võimalus selle vajaduse rahuldamiseks ja uute, sageli ka uuenduslike tekstide

eestikeelsesse kirjandusse toomiseks. Teisalt aga on (Even-Zohari teooria järgi) väikestes kirjandustes tõlkekirjanduse roll alati suurem, mis võib seletada Loomingu Raamatukogu jätkuvalt keskset kohta eestikeelse kirjanduse süsteemis.

Kui vaadata konkreetsemalt hispaania keele positsiooni selles kirjastuses, siis on hispaania keel neil üks keel paljudest. Kuna kirjastuse eesmärgiks on hoida keelte paljusust ja mitte lasta ühtegi keelt domineerima, siis on keelte osas tsentrist ja perifeeriast raskem rääkida kui teiste kirjastuste puhul. Väikeste keelte seas teda ei mainitud, ent kui ma küsisin, kas hispaania keel on see, mille puhul te vaatate, et seda liiga palju ei saaks, siis sain vastuseks, et „selles liinis on tulnud pigem ise aktiivselt otsida”, mis viitab kui mitte perifeersele, siis igatahes mitte just päris tsentraalsele positsioonile. Teiselt poolt kerkis hispaania keele puhul esile kultuuriruumi küsimus: keelte paljusus Hispaanias ja Ladina-Ameerikas, poliitiliste ja keelepiiride küsimus, millest tulenevalt sisaldavad nii Hispaania kui ka hispaaniakeelne kultuuriruum rohkesti sisemist mitmekesisust. Intervjueeritav oli sellest mitmekesisusest teadlik ja selgelt on näha, et vähemalt Hispaania väiksed keeled (baski, katalaani) on selle kirjastuse valikupoliitikas selgelt radaril, mis taas kord rõhutab innovaativsuse olulisust nende valikuprintsiipides. Hispaania keele positsiooni seisukohalt oli oluline ka see, et küsitletav on ise suuteline hispaania keeles lugema.

Kui vaadata konkreetseid teoseid, siis võib näha, et suhteliselt suur on olnud tõlkijate roll, ja samuti avaldamiseks pakkumise saamine koos juba valmis tõlkega. Huvitav juhtum oli Mehhiko kirjaniku tõlkimine inglise keelest kas agendi või kirjaniku soovil. Seda võib tõlgendada ingliskeelse maailma mõjuna hispaaniakeelse kirjanduse levikule, kuid mitte just ilmtingimata meil siin toimuvate valikute näol, pigem üldise prestiiži mõttes maailmas. Intervjueerija pakkus välja ka võimaluse, et tegemist oli hispaaniakeelse originaaliga võrreldes täiendatud tekstiga.

5.3.5. Kirjastus Helios

Intervjueeritavaks oli Sandra Saul, kes on kirjastuses Helios toimetaja ja tegeleb kirjastuses nii projektide valimise kui ka turundusega. Intervjuu toimus suuliselt. Äripäeva Trükitööstuste ja kirjastuste TOPis (2017: 16) paikneb Helios ilmunud uustrukiste nimetuste põhjal 21. kohal (24 nimetusega), üldtabelis (mis sisaldab ka ajalehti ja ajakirju) on nad 24. kohal.

Kirjastus Helios peab end ise väikseks kirjastuseks, intervjueeritav lausa defineeris seda nende nišina („[meie] ainus nišš on olla väike”). Sellega võiksid nad paigutada kirjastuste süsteemis suhteliselt perifeersele positsioonile. Nad annavad välja suurusjärgus 30 raamatut aastas, kuid püüavad „teha oma valikud hästi hoolega”. Kuigi nende väljaantava kirjanduse valik on suhteliselt mitmekesine („nii lastele kui täiskasvanutele, ilukirjandust, erinevate huvidega inimesele, samamoodi vaimsust, ja siis ka äriraamatuid natukene”), siis „hästi hoolega” valikute tegemine viitab siin selgelt konservatiivsele valikupõhimõttele. Samale osutab ka nende enesemääratlus väärtkirjandusest rääkides („suurt kunsti ei tee”). Kõigi projektide puhul on oluline kasumi teenimine („kui ei ole võimalik sellega teenida, siis me ei saa kahjuks seda endale lubada”), mis samuti soodustab konservatiivse valikupõhimõtte järgimist.

Kui vaadata tõlkekirjanduse ja originaalkirjanduse vahekorda, siis selgelt domineerib tõlkekirjandus („80% tõlke ja 20% eesti. Me tõlgime palju”), ja fookuseks on inglise ja rootsi krimipõnevikud. Originaalkirjandus on nende jaoks kirjastajana tegutsemise kõrvalsaadus, ise nad uute originaalkäsikirjade otsimisega aktiivselt ei tegele. Seega nende poolt välja antava kirjanduse tsentris paikneb tõlkekirjandus, rõhuasetusega menukitel, mis müüginumbrite põhjal otsustades võiksid paikneda ka kirjanduse kui süsteemi tsentris. Samas kirjanduse kui sümbolse kapitali piires paikneb see kirjandus enamasti perifeerias, mis tuli eriti selgelt ilmsiks kirjelduses sellest, kui raske on krimipõnevikele („naistele

suunatud psühholoogilised põnevikud”) Eestis arvustajat leida („Aga kui sul ei ole ühtegi inimest, kes võiks seda žanrit siin Eestis tutvustada ja arvustada, olles ise kirjanik, siis ongi keeruline.”). Teiselt poolt tuleb sellest näitest selgelt esile tõlkekirjanduse roll lünkade täitjana: eestikeelsesse kirjandusse tuuakse žanr, mis mujal maailmas on populaarne, aga meie omakeelses kirjanduses esialgu puudub. Samuti tõuseb siin esile kirjanik kui institutsiooni repertuaari kehtestajana ja hoidjana: oluline on, et kirjanik arvustaks teist kirjanikku, kes tegutseb sarnases žanris.

Keelte osas tunnistas intervjuueritav, et nad hea meelega suurendaks keelte valikut, aga „piirangud seab ikkagi see, kui palju me ise suudame lugeda, mis keeltes”. Hispaania keelt nad ise ei loe ja see ainus lasteraamatute sari, mis neil hispaania keelest tõlgituna on ilmunud, sai võetud peaaegu pimesi, messilt saadud tutvustuse ja illustratsioonide põhjal. Mainimist leidis ka inglise keele kasutamine ligipääsu võimaldava keelena (näiteks rootsi krimi puhul). Seega võib väita, et hispaania keele positsioon nende kirjastuses on perifeerne.

Hispaaniakeelsest kultuuriruumist rääkides torkas silma „Hispaania” ja „hispaania kultuuri” kasutamine kogu hispaaniakeelset kultuuriruumi hõlmava katusmõistena, milles Ameerikal ja Euroopal vahet ei tehta. Ma arvan, et selline eristuste ja hierarhiate kadumine ongi väga iseloomulik kultuuriliselt kauge Teise kirjeldamisele. Ja selles intervjuus tuli väga selgelt välja ka „võõra otsimine” kultuuriliselt kauge kirjanduse hindamisel, kui hispaaniakeelsest kultuuriruumist rääkides seostus intervjuueritava jaoks sellega „päris palju kuritegevust, macholikkust, sellist tänavakultuuri ja natuke ka slummi”. Võimalik, et just sellist laadi hispaaniakeelse kultuuriruumi kirjelduses, mis antud juhul kõlas konservatiivsest valikupõhimõttest lähtuva kirjastuse esindaja suust, võib peituda üks põhjus, miks hispaania keelest nii vähe tõlgitakse: võõra otsimine tähendab üldiselt uuenduslikku, innovaatilist lähenemist, uute elementide toomist kultuuri, aga kui ühel kirjandusel on maine, mis on kooskõlas pigem võõrapärase

otsimisega, siis konservatiivse valikupõhimõtte rakendaja sinna poole oma pilku ei suuna.

Veel üks huvitav asi, mis sellest intervjuust välja tuli, on ühe konkreetse isiku roll mõne piirkonna või kultuuriruumi vahendamisel – selles intervjuus leidis ära mainimist Anna-Maria Penu, kes on nii ise kirjutanud kui ka tõlkinud ning selliste tegevuste kaudu aidanud kaasa hispaaniakeelse piirkonna kuvandi kujundamisele. Sellisest kirjeldusest lähtudes võiks Anna-Maria Penut kui tekstide tootjat (nii autori kui tõlkijana, aga võimalik, et ka tekstide valijana) pidada hispaaniakeelse maailma vahendamisel osalevatesse institutsioonidesse kuuluvaks.

Samas on mõnevõrra üllatav leida vähemlevinud (ehk innovaatilist) keelt esinemas kirjanduse kui süsteemi suhtes perifeerias paiknevas lastekirjanduses, aga võimalik, et selle konkreetse kirjastuse kui süsteemi sees ei paikne lastekirjandus mitte perifeerias, vaid on üks nende keskseid tegevusvaldkondi. Teisalt tõi intervjuueeritav välja, et just Hispaania lastekirjandusest leiab mingit soojust koos lastepäraste naljade ja parajalt hoogsa jutustamisstiiliga, mis neile väga meeldib ja sobib. Sellele vaatamata pole nad lasteraamatuid otsides rohkem oma pilku Hispaania poole pööranud („Ma küll mõtlen praegu, et miks me ei ole.“). Tulevikuplaanidest rääkides leidis mainimist ka see, et nad on uurinud Hispaania krimikirjandust, kuid ei leidnud sealt midagi enda jaoks sobivat.

Aga lõpuks jõudsime ikkagi välja selleni, et „valiku põhimõtted /.../ need ei ole alati üleliia ära põhjendatud mingisuguste argumentidega“. Siia kõrvale sobib veel kord tuua see Ott Ojamaa mõte kirjanduse arenemise kohta, et „enamasti jäävad nende motiivid ja arusaamad saladuseks ja tihtipeale pole nad neid isegi sõnastanud, aga kui asjaga küllalt kaua tegeleda, siis võib aimata mõningaid sõlmpunkte ja põhisuundi.“ (Ojamaa 2010[1970]: 75.)

5.3.6. Kirjastus Sinisukk

Intervjueeritavaks oli kirjastuse juht Marie Edala. Intervjuu toimus suuliselt, lindistuselt maha kirjutatud teksti sai pärast palju parandatud ja täiendatud.

Kirjastus Sinisukk on suur kirjastus, ja seda tunnistas ka intervjueeritav („Ma arvan, et nii statistika põhjal kui ajaloo (nõukogude perioodi järgse) põhjal kuulume vähemasti esimese viie suurema hulka”). Äripäeva Trükitööstuste ja kirjastuste TOPis (2017: 16) paiknevad nad ilmunud nimetuste põhjal 6. kohal 120 uuustrükise nimetusega 2017. aasta 11 kuu jooksul, lastekirjanduse tabelis on nad 80 nimetusega 3. kohal. Üldtabelis (mis sisaldab ka ajalehti ja ajakirju) leiab nad 37. kohalt.

Seega suuruse poolest võiks kirjastuse Sinisukk paigutada tsentrisse, vähemalt majanduslike näitajate põhjal. Samas intervjuus leiab korduvalt mainimist nende perifeerne positsioon: näiteks siis kui jutt algas raamatuarvustustest ja jõudis välja kirjastusmaailma võimusuhte kirjelduseni, kusjuures kirjastus Sinisukk paigutab ennast kirjastuste süsteemis ise perifeeriasse, mille üheks väljenduseks on ka see, et nad astusid välja Kirjastuste Liidust, aga ka sellistes fraasides, nagu „me ei ole väga siseringi-kirjastus” ja „Eestis me ei ole väga populaarsed toetusi saama”. Siin võib olla tegemist majandusliku ja sümboolse kapitali vahelise konfliktiga: kirjandus ise defineerib oma struktuuri sümboolse kapitali kaudu ja teeb seda institutsioonide abil. (Tuletame meelde, et institutsiooni alla kuuluvad kriitikud, kirjastused, ajakirjad, klubid, kirjanike ühendused, valitsusasutused, haridusasutused, aga ka mingi osa tootjatest.) Kuid see institutsioon on sisemiselt heterogeenne, mis tähendab, et normid võivad kirjandusvälja eri osades olla erinevad.

Kirjastus Sinisukk on keskendunud peamiselt tõlkekirjandusele, samas oma südameasjana nimetas intervjueeritav Heljo Mändi, kes on peamiselt tuntud

lastekirjanikuna (kuigi nad annavad välja ka Heljo Männi täiskasvanutele mõeldud raamatuid). Teine nimi, keda intervjuus mainiti, on Kaari Utrio („nais Mika Waltari”). Need on seega nimed, mis selle kirjastuse jaoks esindavad sümboolset kapitali, lisaks seostatakse Kaari Utriot selgelt ka Soome kirjanduse ühe suurema nime, Mika Waltariga. Seega see osa nende toodangust võiks paikneda eestikeelse kirjanduse mõttes suhteliselt tsentris ja sisaldada endas innovaativsemaid valikuid. Kuna intervjuus mainiti, et Soomest on toetust saadud, siis ka see viitab selle osa innovaativsusele. Samas kirjastuse enda süsteemis paiknevad need teosed (eriti väljastpoolt vaadates) ilmselt pigem perifeerias – st need ei ole need, mille järgi seda kirjastust üldiselt tuntakse.

Kuigi nad ise nimetavad end kodule orienteeritud laia profiiliga kirjastuseks („Me anname välja käsiraamatuid, esoteerikat, aiandusteemalisi, kokandusealast, käsitööteemalisi jne raamatuid”), tundub mulle, et nad on tuntud siiski ennekõike lastekirjanduse väljaandjatena. On ju ka Heljo Mänd tuntud ennekõike lastekirjanikuna, aga nad on ka Astrid Lindgreni väljaandjad, ja Lindgren on ilmselt üks kesksemaid nimesid eesti keelde tõlgitud lastekirjanduses. Samas kirjanduse süsteemis tervikuna on lastekirjandust tavapäraselt peetud perifeerias paiknevaks kirjanduseks, mis võib seletada ka kirjastuse enesetaju, et paiknetakse perifeerias. Kirjastuse Sinisukk välja antavate raamatute hulgast võib leida mitut sorti lasteraamatuid: lisaks „lugemisraamatutele” ka „käelise tegevuse raamatud”, mis tekitab struktuure ja hierarhiaid ka nende poolt välja antava lastekirjanduse sees.

Veel üks intrigeeriv teema, mis sellest intervjuust läbi käis, on lühendatud ja mugandatud klassika positsioon kirjanduse süsteemis. Kirjastuses Sinisukk ilmuvate teoste seas on sedalaadi tekstid suhteliselt silmapaistval kohal, samas jääb intervjuust mulje, et see on üks valdkond nende toodangust, mida on kõige rohkem kritiseeritud – just nimelt sellest aspektist, et miks selliseid raamatuid üldse välja antakse („Oli vaidlus, et kujutage ette, mis me teeme, et lühendame ja

anname välja.” ja „meil peetakse seda kuidagi halvaks tooniks”). Teiselt poolt aga on lühendatud versioonide ilmumine selge märk teksti tsentraalsest positsioonist kultuuris ja sellisena iseloomustab väga hästi seda, millisena on „toodet” kirjanduses defineerinud Even-Zohar („toode” on tekst või lugu kõigis tema esinemisvormides). Seevastu kui vaadata Bourdieu kultuuriprodukti definitsiooni („konkreetses vormis saanud kultuuriline maitse”), siis selle järgi on „Don Quijote” hoopis teine asi kui „Don Quijote” adapteeritud versioon, sest esindab teistsuguse tarbija maitse-eelistust.

Seega ringlevad kultuuris lühendatud ja mugandatud versioonidena ennekõike kultuuris olulised tekstid. Intervjuust tuli välja, et üks liik tekste, mis kirjastuse Sinisukk valikus sellisena alati olemas on, on klassikalised muinasjutud. Kuid ka muinasjuttude süsteemis on olemas oma tšenter ja perifeeria ning piirkondlikud eripärad. Intervjueeritav paigutas tsentrisse kaks teksti: „Punamütsikese” ja „Kolm pörsakest”, aga mainimist leidsid ka mõned teemad, mis on teistes kultuuriruumides olulised, kuid meil nii kesksel kohal pole („Jack ja võluuba”, „Peeter Paan”, „Pinocchio”). Seega isegi kui klassikalised muinasjutud paiknevad lastekirjanduse (aga võibolla ka kirjanduse tervikuna, kui vaatleme kirjandust kultuuris ringlevate lugudena) tsentris, siis võib konkreetsete lugude paiknemine kultuuri erineda. Siia juurde võiks tuua Ott Ojamaa (2010[1969]: 62-63) tähelepaneku, et „seik, et mõni raamat on tähtis teises kirjanduses, ei tähenda veel, et ta surmkindlalt meile midagi uut annab.”

Veel üks oluline aspekt kirjastuse Sinisukk valikute puhul on piltide olulisus. Kuna tõlkekirjanduse osas on oluliseks kontaktpunktiks messid ja suhted teiste kirjastustega („kohtume kirjastustega ja kirjastused käivad ka siin”, „üks väga- väga armas Hispaania kirjastuse omanik”), siis piltide olulisus tuli intervjuust väga selgelt esile („väga tihti ka messidel, kui meile esitletakse raamatuid, ma olen selles mõttes tuntud, et ma ütlen hästi kiiresti ära. Kahe pildi põhjal või ühe põhjal”). Samuti joonistub just piltide kui valikupõhimõtte juures eriti selgelt välja

valikupõhimõtete konservatiivsus, näiteks „Ma tõesti tahan, et lehm oleks lehm ja elevant oleks elevant”, mida vastandatakse Nõukogude ajale, „kus elevandid olid, ma ei tea, roosad, ja kõik asjad olid nagu ebatavalised”. Siin võib tekkida küsimus, kas valikupõhimõtted on konservatiivsed sellepärast, et tajutakse end paiknevat perifeerias, või paiknetakse perifeerias, sest valikupõhimõtted on konservatiivsed. Sellele küsimusele mina vastata ei oska.

Hispaania keele positsioon selles kirjastuses on olla üks keel paljudest. Oluline on küll see, mis keeli inimesed kirjastuses oskavad, ja nende seas on hispaania keel esindatud nõrgalt („Ma olen ka hispaania keelt veidike õppinud, see aga ei küüni algtasemenigi.”), kuid kuna lasteraamatute puhul on sageli peamiseks argumendiks pilt, siis on hispaania keelest tõlgitud (või mugandatud) ka klassikalisi muinasjutte, käelise tegevuse raamatuid jms, mida hispaaniakeelse kirjandusega tavaliselt ei seostata. Seega võib öelda, et hispaania keel on selles kirjastuses üks keel paljudest, ja kuna on leitud kunstnik, kelle pildid sobivad (Javier Inaraja), siis on sellest keelest ka suhteliselt palju tõlgitud.

5.4. Kirjastuste roll hispaaniakeelse maailma vahendamisel

Kui vaadelda kirjastuste rolli hispaaniakeelse maailma vahendamisel, siis on sellel kaks poolt: hispaaniakeelne maailm ja kirjastused. Tegelikult lisandub sellele veel ka eestikeelne kirjandus suurema süsteemina.

Hispaaniakeelse maailma osas tõusis selgelt esile kultuurilise läheduse argument, st see, et hispaaniakeelset maailma tajutakse kultuuriliselt kauge, kohati lausa võõristust tekitavana. Sellest ilmselt ka hispaania keele olulisem roll mitmekesisusele ja „rahvavalgustuslikule tegevusele” orienteeritud Loomingu Raamatukogus ja üldisemalt hispaania keele esinemine peamiselt innovaatilises osas kirjanduse süsteemist. Sealtnaudu kerkis (vähemalt minu jaoks) esile võimalus järjekindla tutvustamisega kultuure lähendada ja võõristust vähendada.

Sellel suunal tegutseb kirjastus Toledo, aga nende (kuid miks mitte ka mõne teise kirjastuse) tulemuslik tegevus võiks mõne aja pärast olla nähtav ka teiste, konservatiivsemate valikupõhimõtetega kirjastuste valikutes.

Teise aspektina kerkis esile messide tähtsus kirjanduse, eriti kultuuriliselt kaugete maade kirjanduste vahendamisel. Just messide kaudu (kas otseselt või siis kaudselt, messidel kirjastuste vahel tekkinud kontaktide kaudu) on jõudnud Eestisse kirjanduse kui terviku mõttes perifeersemasse ossa kuuluva kirjanduse (näiteks lastekirjanduse) tõlkeid hispaania keelest, seda nii kirjastuse Sinisukk valikus olevate klassikaliste lugude näol kui ka kirjastuse Helios poolt välja antud lasteraamatute sarjana. Ma arvan, et ka eesti kirjanduse vahendamisel, eriti kultuuriliselt kaugematesse riikidesse, ei tasu messe ja neil tekkivaid kontakte kirjandusmaailma inimeste vahel alahinnata. Samas innovaatisemas ja tsentraalsemas osas on messide osatähtsus väiksem. See tuli eriti selgelt välja Loomingu Raamatukogu puhul („Raamatumessidel oleme aeg-ajalt käinud, aga meie väikeste mahtude juures ja pigem klassikalist suunitlust arvestades /.../ ei tundu see väga oluline.”), aga ka kirjastuse Toledo puhul, kes samuti esindab innovaatisemat valikut ja messidel ei käi (kuigi võibolla peaks ütlema, et pole veel käinud). Samas on nende mõlema kirjastuse esindajate puhul tegemist inimestega, kes ise hispaania keeles loevad.

Siit tuleneb ilmsiks veel üks oluline teema: nähtavuse küsimus, mis ilmselt on (vähemalt osaliselt) seotud keeleoskusega (st hispaania keele oskajate puudumisega toimetuses). Korduvalt põrkusin ma sellele, et hispaaniakeelne maailm ei ole nähtav. Lisaks intervjuudele kerkis see teema üles ka vastustes minu esimestele pöördumistele kirjastuste poole (kõigist pöördumistest intervjuud ei saanud) sooviga teha nendega intervjuu hispaania keelest tõlkimise teemadel, mille vastuste läbiv toon oli, et „me ei ole eriti midagi avaldanud”, „me ei tegele sellega”. Ka intervjuudes tuli see tendents ilmsiks: näiteks soovitude küsimisena, aga ka tuginemisena infole, mida jagavad agendid messidel. Samas messid

keskenduvad peamiselt uuemale kirjandusele ja bestselleritele, mis võib olla üks põhjus, miks nende roll on innovaatiliste valikute korral väiksem. Sest lisaks hispaania keele oskajatega kirjastustele iseloomustab innovaatiline valikupõhimõte ka kirjastuse Koolibri sari „Ajavaim”, kus samuti näib messide mõju olevat minimaalne.

Seda võib aga küll öelda, et mida olulisem on tõlkekirjandus (sealhulgas hispaania keelest tõlgitud kirjandus) kasumi teenimise seisukohalt, seda konservatiivsemad on kirjastuse valikud ning seda marginaalsem on hispaania keel kirjastuse sees. Samas on ka erand: kirjastuse Sinisukk valikus (mis on konservatiivne) on hispaania keelel täiesti märkimisväärne roll, kuid intervjuust tuleb välja, et nende valikukriteeriumiks on olnud ennekõike pildid, ja valikukohaks messid või messide kaudu leitud kontaktid kirjastustega ning selle baasil tekkinud isiklikud suhted. Selle järelduse valguses oleks tegelikult olnud huvitav küsitleda ka neid kommertskirjastusi, kes pole kunagi midagi hispaania keelest tõlkinud.

Siit tekib ka üldisem küsimus kirjanduse kirjeldamisest tsentri ja perifeeria kategooriates. Mida pidada kirjanduses tsentriks ja perifeeriaks, kas seda, mida kõige rohke tarbitakse, või seda, millel on kõige parem maine, aga mida loevad vaid üksikud erudiidid? Seda võiks ka esitada küsimusena: kas tsenter on lohk või muhk? Eriti selgelt tuleb see ilmsiks kirjastuse Sinisukk puhul, kes majanduslikus mõttes paikneb tsentris, kuid maine mõttes on tema valikud saanud palju kriitikat, eriti kirjanduse institutsioonis paiknevate toimijate poolt. Samas kultuuris oluliste lugude („klassikaliste muinasjuttude”) korduvalt välja andmine võiks mingi nurga alt vaadates olla just see kõige tsentraalsem tegevus (kirjanduse süsteemis pole selline vaatenurk vist eriti tavaline, olles rohkem levinud kultuuriteadustes ja semiootikas). Sellest aga tuleb selgelt välja, et kirjandust kui süsteemi nähakse tavaliselt autori-kesksena. Nii et võibolla võiks meie kultuuriruumis olla kõige üldisemaks kirjanduse määratluseks see, et kirjandus on kunstiline tekst, millel on autor.

Publishing companies as mediators for the Spanish-speaking world

Summary

This paper analyses publishing companies as mediators in communication with other cultures. It focuses on Spanish-speaking world, which, being culturally distant, would make a good model for discovering some patterns of intercultural communication.

In order to speak about publishing companies as mediators we must first define the object – what is it that they mediate. Therefore I start from definitions of literature and the suitability of different definitions for describing literature in the context of publishing. Since publishing companies participate simultaneously in economic sphere and cultural sphere, the most suitable definitions of literature (but also models arising from these definitions) are the ones that define literature through its social role, since extra-literary relations are extremely important in analyzing publishing. Mainly two sociological approaches to literature are used: the polysystem theory of Itamar Even-Zohar and sociological approach of Pierre Bourdieu (especially his concepts of *habitus* and *taste*), but these are also compared with the concept of semiosphere by Juri Lotman.

In the practical part of the work I analyze the interviews made with six publishing companies: Tänapäev, Koolibri, Toledo, Loomingu Raamatukogu, Helios and Sinisukk; among them we find both big and small companies, and they also represent different business models. All the interviews were made with a person in the company responsible for choosing projects for publishing. First I analyze the companies one by one, focusing on the following aspects: 1) general profile of the publishing company, its position in Estonian publishing market; 2) the position of translated literature within the publishing company; 3) the position of Spanish and literature translated from Spanish within the publishing company. In all these levels I analyze the choosing principles of the publishing company using the axis

conservative-innovative. After that I take a look at the general picture forming from these individual interviews, and present some conclusion concerning the role of publishing companies in mediating Spanish-speaking world.

First (and probably most obvious) conclusion is that due to great cultural distance, mediating Spanish-speaking world needs more work and effort than mediating some culturally closer region. Visibility of Spanish-speaking world is poor and depends strongly on the language-skills of people working in the publishing companies. In this situation major book-fairs play extremely important part. Also, a clear correlation was found between the compulsion to earn profit with translated literature and conservativity of the choosing principles.

Kirjandus

- Bourdieu, Pierre (2000). *Distinction: Social Critique of the Judgement of Taste*. London: Routledge.
- Diccionario de la lengua española*, kättesaadav aadressil <http://dle.rae.es/?w=diccionario> (30.03.2018).
- Eesti keele seletav sõnaraamat (EKSS), kättesaadav aadressil <https://www.eki.ee/dict/ekss/> (30.03.2018).
- Eesti Rahvusraamatukogu trükitoodangu statistika, kättesaadav aadressil <https://www.nlib.ee/trukitoodangu-statistika/> (18.05.2015).
- Eichenbaum, Boriss (2014). Kirjanduselu. Tõlkinud Märt Väljataga. Kogumikus: *Kirjandus kui selline. Valik vene vormikoolkonna tekste*, lk 189-198. Koostanud ja toimetanud Märt Väljataga. Tallinn: TLÜ Kirjastus.
- Even-Zohar, Itamar (1990). Polysystem Studies. *Poetics Today*, 11, 1 (1990).
- García Yerba, Valentín (1989). En torno a la traducción. Madrid: Editorial Gredos.
- Hewson, Martin (2012). Agency. Väljaandes: *Encyclopedia of Case Study Research*, Thousand Oaks: Sage.
- Konsap, Liisa (2011). Hispaania kirjanduse retseptsioonist Eestis aastatel 2001-2010. Magistritöö. Tallinn: Tallinna Ülikool.
- Laan, Mari (2006). Reaalide tõlkimine hispaaniakeelse kirjanduse eestindamisel. Tartu: Tartu Ülikool.
- Lotman, Juri (1999). Semiosfäär. Tõlkinud Kajar Pruul. Tartu: Vagabund.
- Lotman, Juri (2010). Kultuuritüpoloogiast. Tõlkinud Kaidi Tamm, Tanel Pern ja Silvi Salupere. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Moya, Virgilio (2007). La selva de la traducción. Madrid: Cátedra.
- Ojamaa, Ott (2010 [1969]). Kümnenenda muusa muresid I. Kogumikus: *Armastus seaduslikus abielus*, lk 54-71. Tartu: Ilmamaa.
- Ojamaa, Ott (2010 [1970]). Kümnenenda muusa muresid II. Kogumikus: *Armastus seaduslikus abielus*, lk 72-91. Tartu: Ilmamaa.

- Ortega y Gasset, José (2008). Sobre el punto de vista en las artes. Kogumikus: *La deshumanización del arte y otros ensayos de estética*, lk 159-176. Madrid: Austral.
- Rexroth, Kenneth. Literature. *Britannica Online*, kättesaadav aadressil: <https://www.britannica.com/art/literature> (30.03.2018).
- Sütiste, Elin (2012). Tõlkelugu ja kultuurimälu. *Methis*, 9/10, 2012, lk 152-162.
- Talvet, Jüri (1995). Hispaania vaim. Tartu: Ilmamaa.
- Trükitööstuste ja kirjastuste TOP, Äripäeva eriväljaanne, 11. detsember 2017.
- Torop, Peeter (2011). Tõlge ja kultuur. Tallin-Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Tõnjanov, Juri (2014). Kirjanduse evolutsioonist. Tõlkinud Märt Väljataga. Kogumikus: *Kirjandus kui selline. Valik vene vormikoolkonna tekste*, lk 220-234. Koostanud ja toimetanud Märt Väljataga. Tallinn: TLÜ Kirjastus.
- Väljataga, Märt (toim.) (2014). Kirjandus kui selline. Valik vene vormikoolkonna tekste. Tallinn: TLÜ Kirjastus, 2014.

Lisa 1. Analüüsitud kirjastustes ilmunud tõlked hispaania keelest.

Kirjastus Tänapäev

- 2005: Pedro Almodóvar „Patty Diphusa ja teisi tekste” (*Patty Diphusa y otros textos*, 1995?), tõlkinud Eva Kolli
- 2010: Mario Vargas Llosa „Tädi Julia ja kirjamees” (*La tía Julia y el escribidor*, 1977), tõlkinud Eva Kolli
- 2013: Marcelo Birmajer „Abielumeeste lood” (*Historias de hombres casados*, 1999), tõlkinud Eva Kolli ja Mariliin Vassenin
- 2014: Francesc Miralles „Armastus pisiasjadest” (*Amor en minúscula*, 2006), tõlkinud Mai Tõnisoo
- 2015: Juan Gabriel Vásquez „Asjade kukkumise hää” (*El ruido de las cosas al caer*, 2011), tõlkinud Mai Tõnisoo
- 2017: Isabel Allende „Jaapani armuke” (*El amante japonés*, 2015), tõlkinud Kai Aareleid
- 2017: Marcelo Birmajer „Nekroloogiklubi” (*El Club de las Necrológicas*, 2012), tõlkinud Ehte Puhang

Kirjastus Koolibri

- 2011: Julio Cortázar „Salarelvad” (*Las armas secretas*, 1959), tõlkinud Klaarika Kaldjärv
- 2013: Roberto Bolaño „Metsikud detektiivid” (*Los detectives salvajes*, 1998), tõlkinud Klaarika Kaldjärv
- 2016: Julio Cortázar „Keksumäng” (*Rayuelos*, 1963), tõlkinud Klaarika Kaldjärv

Kirjastus Toledo

- 2014: Elena Poniatowska „Kallis Diego, sind embab Quiela” (*Querido Diego, te abraza Quiela*, 1978), tõlkinud Mari Laan
- 2014: Enrique Vila-Matas „Dublinesk” (*Dublinesca*, 2010), tõlkinud Triin Lõbus

2015: Javier Cercas „Salamise sõdurid” (*Soldados de Salamina*, 2001), tõlkinud Mari Laan

2015: Jennifer Clement „Palved röövitud tüdrukute eest” (*Prayers for the Stolen*, 2014), inglise keelest tõlkinud Pirkko Põdra

2015: Rigoberta Menchú, Dante Liano „Väike Min, tüdruk Chimelist” (*Li Mi’n, una niña de Chimel*, 2003), tõlkinud Maris Kilk

2016: Julio Cortázar „Mängu lõpp” (*Final del juego*, 1956), tõlkinud Ruth Sepp

2016: Clarice Lispector „Metsiku südame ligi” (*Perto do coração selvagem*, 1943), portugali keelest tõlkinud Riina Roasto

2016: Claudia Piñeiro „Betty Boop” (*Betibú*, 2011), tõlkinud Maria Kall

2016: María Dueñas „Õmblejanna Madridist” (*El tiempo entre costuras*, 2009), tõlkinud Kristiina Raudsepp ja Mari Laan

2017: Eduardo Mendoza „Gurbit teateid ei ole” (*Sin noticias de Gurb*, 1991), tõlkinud Maarja Paesalu

2018: Antonio Muñoz Molina. „Talv Lissabonis” (*El invierno en Lisboa*, 1987), tõlkinud Triin Lõbus

Loomingu Raamatukogu

2005: Unai Elorriaga „Tramm Šiša Pangmale” (*Un tranvía en el SP*, 2001), tõlkinud Triin Lõbus

2008: Miguel de Unamuno „Püha Manuel Hea, märter” (*San Manuel Bueno, mártir*, 1930), tõlkinud ja saatesõna kirjutanud Lembit Liivak

2010: Roberto Arlt. „Ester Primavera”, tõlkinud Ruth Sepp, Pirkko Põdra ja Triin Lõbus

2010: Javier Marías „Kirjapandud elud” (*Vidas escritas*, 1992), tõlkinud Maria Kall

2011: Mario Vargas Llosa „Kirjad noorele romaanikirjanikule” (*Cartas a un joven novelista*, 1997), tõlkinud Ott Ojamets

2011: Gabriel Zaid „Liiga palju raamatuid” (*Los demasiados libros*, 1996; *So many books*, 2003), inglise keelest tõlkinud Kätlin Kaldmaa.

2013: Juan José Millás „Asjad kutsuvad meid” (*Los objetos nos llaman*, 2008), tõlkinud Kai Aareleid ja Margarita Kuusmaa

2013: Roberto Bolaño „Tšiili nokturn” (*Nocturno de Chile*, 2000), tõlkinud Kai Aareleid

2014: Mercè Rodoreda „Teemandi väljak” (*La placa del Diamant*, 1962), Katalaani keelest tõlkinud ja järelsõna kirjutanud Maria Kall

2014: Enrique Vila-Matas „Pariisile ei tule iial lõppu” (*París no se acaba nunca*, 2003), tõlkinud Kai Aareleid

2015: Benjamín Prado „Lumes on tühjus” (*La nieve está vacía*, 2000) tõlkinud Lembit Liivak

2015: Roberto Bolaño „Liuväli” (*La pista de hielo*, 1993), tõlkinud Ruth Sepp

2016: Joaquim Maria Machado de Assis (1839-1908) „Hulluarst”, portugali keelest tõlkinud Indrek Koff

2017: Kirmen Uribe „Bilbao-New York-Bilbao” (2008). Baski keelest tõlkinud Merilin Kotta

2017: Jorge Luis Borges „Liivaraamat. Shakespeare’i mälu” (*El libro de arena*, 1975; *La memoria se Shakespeare*, 1983), tõlkinud Kai Aareleid.

2017: Clarice Lispector „Tähetund” (*A hora da estrela*, 1977), portugali keelest tõlkinud Leenu Nigu

Helios

2015-2016: Ana Galán „Mondrago – iseäralik draakon” (*Mondragó*), seitse raamatut. Tõlkinud Saima Eiche.

Sinisukk

2001: Miguel de Cervantes Saavedra. „Don Quijote La Manchast”. Koostanud, kohandanud ja illustreerinud Antonio Albarrán. Tõlkinud Ilmar Seibe.

2002: Alina Fernández „Alina: Fidel Castro mässumeelse tütre mälestused” (*La hija de Castro. Memorias del exilio de Cuba*, 1998). Tõlkinud Maria Kall.

2005: „Jänesepoeg Jänks” lühijutt. Mugandanud ja toimetanud Mare Vetemaa; pildid Javier Inaraja.

2005: „Karupoeg Pänta”, lühijutt. Mugandanud ja toimetanud Mare Vetemaa; pildid Javier Inaraja.

2005: „Kassipoeg Kriisu”, lühijutt. Mugandanud ja toimetanud Mare Vetemaa; pildid Javier Inaraja.

2005: „Koerakutsikas Kaaru”, lühijutt. Mugandanud ja toimetanud Mare Vetemaa; pildid Javier Inaraja.

2013: „Loomalood ja mõistujutud” [adapteeritud lood]. Pildid: Marifé González. Tõlkinud Kristel Liiv.

2013: „Minu printsessiraamat”. Pildid: Pilar Campos. Tõlkinud Kristel Liiv.

2013: „Ponid”, värviraamat pusledega. Tõlkinud Kristel Liiv.

2013: „Ponijutud”, kohverraamat. Tõlkinud Kristel Liiv.

2013: „Printsessid”, värviraamat pusledega. Tõlkinud Kristel Liiv.

2013: „Printsessijutud”, kohverraamat. Tõlkinud Kristel Liiv.

2013: „Tuletõrjujad”, pildiraamat kleepsudega. Tõlkinud Kristel Liiv.

2013: „Võidusõit”, pildiraamat kleepsudega. Tõlkinud Kristel Liiv.

2014: „Inetu pardipoeg”, mugandatud tekstiga pildiraamat. Pildid: Javier Inaraja. Tõlkinud Kristel Liiv.

2014: Lumivalgeke ja seitse põialpoiss. Illustratsioonid: Javier Inaraja. Tõlkinud Kristel Liiv.

2014: „Muinasjutte loomadest”. Pildid: Javier Inaraja. Tõlkinud Kristel Liiv.

2014: „Muinasjutte printsessidest”. Pildid: Javier Inaraja. Tõlkinud: Kristel Liiv.

2014: „Saabastega kass”. Pildid: Javier Inaraja. Tõlkinud Kristel Liiv.

2014: „Tuhkatriinu”. Pildid: Javier Inaraja. Tõlkinud Kristel Liiv.

2014: „Õpime arvutama”, piltide ja kleepsudega ülesanded lastele. Tõlkinud Kristel Liiv.

2014: „Õpime ja mängime!”, piltide ja kleepsudega ülesanded lastele. Tõlkinud Kristel Liiv.

2014: „Õpime kirjutama”, piltide ja kleepsudega ülesanded lastele. Tõlkinud Kristel Liiv.

2014: „Õpime loendama”, piltide ja kleepsudega ülesanded lastele. Tõlkinud Kristel Liiv.

2015: „Klassikalised muinasjutud”. Pildid: Javier Inaraja. Info tõlkija kohta puudub.

2015: „Klassikalised muinasjutud harjutustega”. Pildid: Javier Inaraja. Info tõlkija kohta puudub.

2016: „Seiklusjutte lastele”, adapteeritud lood. Tõlkinud Maarja Raud.

2017: „Ennemuistsed lood”, adapteeritud lood. Tõlkinud Maarja Raud.

Lisa 2. Intervjuude täistekstid.

Intervjuu kirjastajaga

Küsitaja: Ehte Puhang

Vastaja: Tauno Vahter, peatoimetaja, kirjastus „Tänapäev”

Aeg: 28.-29. aprill, 2016

Intervjuu läbiviimise viis: meili teel

K: Esimene asi, ilma milleta ma seda intervjuud uurimistöös kasutada ei saa, on nõusoleku küsimine. Niisiis: Kas sa oled nõus andma uurimisintervjuu, mida ma kasutan aines *Literatura y mercado editorial*, aga võimalik, et ka oma magistritöös?

V: nu es ma ole kui ma vastata oskan

K: Milline on kirjastuse Tänapäev positsioon Eesti kirjastusturul? Olete te suur või väike kirjastus? Soovite te saada suuremaks? Milliseid valdkondi te ise enda jaoks prioriteetseteks peate (ilukirjandus, aimeraamatud, käsiraamatud, õpikud vms)?

V: Kui võtta käibe järgi on Eestis esiots umbes selline:

Bit (endine AVITA), Koolibri, Varrak, Egmont, Tänapäev

nimetuste arvu järgi: Ersen, Varrak, Egmont, Tänapäev

umbes 145 nimetust aastas, umbes seda ka katsume hoida

loogika on turul see, et tiraažid pigem kukuvad ja käibe languse vastu on kaks

valikut: tõsta hindu või suurendada natuke nimetuste hulka. mõlemal omad miinused.

K: Milline on ilukirjanduse positsioon teie kirjastuses? On see prioriteet? On see hea mainele? On see kasumit tootev?

V: Ilukirjandus on mahust umbes pool. aga ilukirjandust on igasugust. Reeglina müüb eesti kirjandus paremini kui tõlkekirjandus. Me ütleme sageli, et teatud raamatuid tuleb avaldada selleks, et saaks ka teisi avaldada. Ehk siis tuleb avaldada ka värvimisraamatuid ja esoteerilist sitta, et katta peene ilukirjanduse kahjumit. Vahel läheb ka nii hästi, et hea tõlkeilukirjandus müüb, aga suurem osa pigem müüb halvasti.

K: Ma korjan neist su vastustest üles sõnapaari "hea tõlkeilukirjandus" (mis mõnikord müüb ja mõnikord mitte). Mis on "hea tõlkeilukirjandus"? Millistele kriteeriumitele see peaks vastama? Kui subjektiivne (sinu/teie kirjastuse inimeste maitse-eelistustest lähtuv) või objektiivne (mingite välise parameetrite järgi hinnatav) see nähtus on?

V: No see ongi kole vaieldav

- on kirjandust, mida arvustuses kiidetakse, aga tegelikult loetakse ja ostetakse vähe

- on auhinnatud kirjandust, mida tõlgitakse palju, vahel müüb, vahel mitte

- vahel on "hea" see, mis lihtsalt endale meeldib. Eriti selliste käsikirjade puhul, millel tegelikult müügilootust hirmus palju ei ole. Liiga palju ei saa selliseid teha, muidu on pankrott lähedal. Tundmatu tõlkeautori paksu romaani väljaandmisel võib ühe raamatu kahjum olla päris suur, 3000-4000 eurot

- on kirjandust, mille haibivad üles osavamad agentuurid. Raamat tõlgitakse 30 keelde, aga tegelikult ei müü mitte kusagil. Selliseid raamatuid on üllatavalt palju

- hästi palju jälgitakse, mis toimub mujal riikides. Näiteks mina jälgin korraga umbes 10 riigi edetabeleid ja kui miski igal pool radarile ilmub, siis ikka vaatad sisse. Katalooge, kokkuvõtteid ja käsikirju sajab kogu aeg uksest sisse.

K: Mis keeltest te tõlkeid välja annate ja kas te mõtlete selle peale, et oleks keelelist mitmekesisust? Kas lähtekeelte mitmekesisuse olulisus/ebaolulisus on mitteilukirjanduse puhul sama oluline/ebaoluline nagu ilukirjanduse puhul?

V: Ma olen selle märkme ära kaotanud, mitmest keelest me tõlkinud oleme, aga neid keeli on kokku kuskil 20-30 vahel. Hetkel on meie raamatutest umbes 70% tõlked ja tegelikult me tahaks, et see number oleks väiksem, aga piisavalt kvaliteetset eestikeelset oma kirjandust lihtsalt ei ole. Valdav osa tõlgetest (ilmselt 60-70%) tehakse inglise keelest. Sealt edasi võib seis aastate lõikes kõikuda, aga ma väga ei valeta, kui ütlen, et edasi läheb pingerida nii: vene, rootsi, saksa, prantsuse, siis on juba vahe ja edasi ilmselt soome, itaalia, hispaania.

Kirjanduses laiutab inglise keel ja seda ei muuda ilmselt miski lähima saja aastaga. Inglise keeles on valik kõige suurem ja mida väiksem keel, seda väiksem on ka reeglina lugeja huvi. Inglise või vene romaani on lihtsam müüa kui hispaania või albaania. Samas tundmatu vene autori romaani on lihtsam müüa kui tundmatu inglise autori, on mingi kultuuriline huvi. Tundmatu soome autori romaan ei huvita peaaegu mitte kedagi. Vahel on moevoolusid, nagu praegu on rootsi ja norra krimi tõlkimise laine, aga see on kergelt möödumas. On mõned nimed, kes huvitavad, aga teisi tegelikult ei osteta.

K: Aga kuidas on mitteilukirjandusega (ajalooraamatud, elulooraamatud, kokaraamatud ...) Kas nende puhul on keeled ja nende mitmekesisus ligikaudu samas suurusjärgus nagu ilukirjanduse puhul?

V: Suhteliselt sama küll. Ega näiteks eluloo- või eneseabikirjandust teistest keeltest rohkem küll ei tehta. Üle maailma tuntuks saanud ajalooraamatud on ka valdavalt inglise või prantsuse keelest tõlgitud, neil on selline narratiivne stiil, mis juba sobib paremini igale poole.

K: Ja siis see: "mida väiksem keel, seda väiksem on ka reeglina lugeja huvi", inglise ja vene vs hispaania ja albaania. Kas Eestist vaadates paistavad inglise ja vene keel ühesuurused ning hispaania ja albaania keel ühesuurused?

V: Ilmselt ei ole hispaania keel nüüd päris albaania keelega ühel pulgal, aga prantsuse keelest on ta ikka kõvasti kaugemal. Teatud osa on muidugi võrdlemisi vähesel hispaania keele oskusel, aga mitte ainult. Näiteks Soomes on hispaania keelt juba mitu põlvkonda üsna palju õpitud koolides, aga prantsuse keelest tõlgitakse ikka oluliselt rohkem. Valdav osa maailmas läbi löönud hispaaniakeelseid autoreid on ju pigem ookeani teiselt kaldalt...

K: Kas tõlkekeelte valik sõltub sellest, mis keeli oskavad kirjastuses töötavad inimesed? Kui te avaldate ka sellist kirjandust, mis on tõlgitud keeltest, mida kirjastuses keegi ei oska, siis mille põhjal te otsuseid langetate?

V: Teatud määral kindlasti mõjutab see, mis keeli räägitakse. Kui tulevad prantsuse käsikirja ja ingliskeelset tõlget ei ole, siis lähevad need selle kolleegi lauale, kes oskab prantsuse keelt. Mina vaatan näiteks rohkem ka soome ja saksa asju, sest teised ei loe neid keeli. Aga samas see ei tähenda, et neid eriti rohkem avaldaks, sest me ju teame, kui raske seda müüa on. Paari kirjastuse puhul tean et nõ otsustaja inimene ei oska eriti inglise keelt ja seepärast ilmub seal pisut rohkem veidraid saksa asju, mida muidu tähele ei pandaks (aga ikka ei müü).

Kui kirjastuses keegi seda keelt ei oska, siis vaatame kas ingliskeelse tõlke järgi või küsime inimeselt, kes seda keelt loeb. Vahel on juhtunud ka seda, et agendi jutu peale asi ära ostetakse, kuigi ise aru ei saagi. (Sõltuvalt teemast polegi see vahel oluline, sest nõ kõrge ilukirjandus pole nii suur osa kirjastamisest.)

K: Hispaaniakeelse kirjanduse kohta. Palju sina isiklikult sellest tead? Kas sa oled kursis klassikutega (tead nimesid, oled lugenud, oled neist kuulnud)? Ja mida sa pead hispaaniakeelse kirjanduse puhul klassikuteks? Kas sa oled kursis sellega, mis toimub hispaaniakeelses kirjandusmaailmas praegu? Kas sinu jaoks on vahet Hispaania kirjandusel ja Ladina-Ameerika kirjandusel?

V: Eks ma paremini tean ikka seda, mida on teistesse keeltesse juba tõlgitud või seda, mida parajasti messidel üritatakse esile tõsta. Vaatan ka erinevaid artikleid stiilis "ladina-ameerika 10 parimat uut kirjanikku" jne, aga Igapäevaselt ma hispaania kirjanduse teemat ei jälgi, kuna a) ei oska keelt ning b) see ei oleks toises mõttes seda väärt, sest sealt ei tule hetkel nii palju käsikirju, mis läbi lööks. Olgem ausad, müüdavuse mõttes on hetkel ainult üks ülemaailmselt suhteliselt tuntud elav hispaania kirjanik, Zafon. Loomulikult on seal teisi üsna tõlgitud autoreid, kuid loetavuse ja müüdavuse mõttes kedagi muud eriti ei ole. Igasugused Mariased ja Vila-Matased ei jõua selle poolest lähedale, kuigi häid raamatuid võib

olla terve rida. Kui me müüme raamatut 300 tk, siis see ei tasu kogu vaevav kuidagi ära. Peaks müüma vähemalt 500-600, et omadega nulli jõuda.

Kõik ülejäänud nimed on Ladina-Ameerika kirjandusest, nii surnud kui elus autorid.

Hispaaniakeelse kirjanduse kohta on tihti ka teatud ootus, millest see peaks rääkima. Ajaloolist ängi ei viitsiks keegi lugeda. Stereotüüp on muidugi see maagiline realism ja teisest küljest ka mingi spetsiifiline huumor. Toon näite: näiteks meie avaldatud Argentina juudi Marcelo Birmajeri "Abielumeeste lood" müüs täiesti korralikult. Samas märksa auhinnatum ja kriitikute poolt kiidetud Colombia autori Juan Gabriel Vasquezi "Asjade kukkumise hääl" müüs jälle äärmiselt nadilt.

K: Aga ma tahaksin selle klassika kohta siiski ka teada. Mis on sinu jaoks hispaaniakeelse kirjanduse mõistes klassika? Cervantes ja Lope? 20. sajandi alguse Hispaania kirjandus? Ladina-Ameerika buumipõlvkond? Kolumbuse kirjad jt kroonikad? Või midagi muud? Ja mille põhjal on kujunenud ettekujutus sellest, mis on klassika (koolis-ülikoolis räägitu, tõlked eesti keelde või teistesse keeltesse või midagi muud)?

V: Pigem need esimesed kaks varianti, ehk see mida üle maailma üha uuesti ilmub. Cervantes rohkem kui Vega, siis juba kogu Ladina-Ameerika plejaad Marquez, Borges, Cortazar, Llosa, Puig, Bolano. Uuemast ehk ka Allende, Fuentes, härra Jänesest ei taha kohe rääkidagi, aga eks temagi lüpsab sama ladina-ameerika lehma.

K: Härra Jänes?

V: No Coelho.

K: Coelho on ju Portugalist?

V: Brasiiliast ikka. Keel on küll portugali, aga tavaliselt Brasiillasi müüakse samas kausis hispaaniakeelsetega.

K: Hispaanias mitte :)

V: Agentuur on ka Hispaania oma.

K: Hispaaniakeelse kirjanduse kohta: kust täpsemalt sa informatsiooni saad?

V: Vaatan netiraamatupoodides ja teiste riikide "päris"raamatupoes ringi, mida avaldatakse. Loen arvustusi välismaa lehtedest. Otsin aeg-ajalt ise, mida eri piirkondades müüakse (on erialaajakirjad nagu Publishers Weekly, Bookseller

etc). Messil saan kokku agentuuride esindajatega. Meiliga tuleb kogu infomaterjale agentidelt. Soovitavad ka lugejad, tõlkijad, toimetajad.

K: Millist rolli mängivad selles kirjanduspreemiad? Kas sa jälgid neid? Milliseid hispaaniakeelse maailma kirjanduspreemiaid sa tead?

V: Auhindu mingil määral ikka jälgime, aga rohkem tagantjärele, st hispaaniakeelse maailma preemiad ei ole müügiargument. Kui nad on mingi preemia saanud, siis paneme kirja kaanele, aga ei enamat. Olulisem on see, kas teised (ingliskeelne maailm) tõlgib. Kui seal ei müü, siis ilmselt ei müü ka meil. Kui seal müüb, siis võib-olla müüb ka meil, aga võib-olla ka mitte.

K: Millist rolli mängivad raamatulaadad? Kas olete käinud Hispaania raamatulaatadel (Barcelona, Madrid) või Ladina-Ameerika sarnastel üritustel?

V: Laatadel eriti ei käi (laat on meie mõttes see, kus müüakse inimestele), me käime messidel, kuhu reeglina inimesi tänavalt sisse ei lasta. Seal kohtume Hispaania puhul pigem agentidega, kirjastustega mitte eriti. Euroopa tähtsaimad raamatumessid on Frankfurt ja London, siis tuleb ülimalt pikk vahe. Järgnevad ilmselt Bologna, Pariis, Leipzig... need ja sealt edasi on turism, teises mõttes pole vaja.

K: Milline on agentide roll hispaaniakeelse maailma tutvustamisel? Kas nemad otsivad teid üles või otsite teie neid?

V: Agendid on müümisel tähtsamad kui kirjastused. Hispaanikeelse maailma tähtsaim agentuur on Carmen Balcells agentuur Barcelonas, neil on palju tugevaid nimesid juba aastakümneid. Ka hispaaniakeelseid agentuure on terve hulk veel, aga need on messidel suhteliselt märkamatud. Teatud autoritel on Briti ja USA agentuurid (näiteks Wylie Agency on oluline ka ladina-ameerika puhul). Eks see käib mõlemat pidi - vahel küsime meie, aga rohkem uputavad nemad infoga üle.

K: Milline on tõlgete roll (varasemad tõlked eesti keelde, tõlked teistesse suurematesse keeltesse)? Milline on tõlkijate roll hispaaniakeelse kirjanduse tutvustamisel? Kui palju jagavad nemad infot selle kohta, mis hispaaniakeelses maailmas toimub?

V: Tõlkijate roll on selline keeruline küsimus. Eks neil on paratamatult ka see tähtsus, et peavad teatud asju soovitama, kui kirjastaja ise ei tea. Oluline on teada, mida soovitada. St kui soovitada järjepanu asju, mida pole lootust üldse müüa, siis ega neid ei taha eriti keegi avaldada ka. No näiteks toob üks proua mul siin järjepanu selliseid soome romaane, mis a) ei müü b) ei meeldi mulle. Järelikult ei avalda ka. Hullemat kategooriat pole ju olemas kui "ei meeldi ja ei müü ka". Kui

on arvata et ei müü, aga endale väga meeldib, siis vahel tehakse puhtast tegemise rõõmust. Aga neid ei saa muidugi liiga sageli teha.

K: Netis üleval olevast infost leidsin ma, et teil on ilmunud 5 hispaania keelest tõlgitud raamatut, kõik Punase Raamatu sarjas: Pedro Almodóvar „Patty Diphusa ja teisi tekste”, Mario Vargas Llosa „Tädi Julia ja kirjamees”, Marcelo Birmajer „Abielumeeste lood”, Francesc Miralles „Armastus pisiasjadest”, Juan Gabriel Vasquez „Asjade kukkumise hää”. Ega mul midagi kahe silma vahele ei jäänud? Ja on sul neist vähemalt mõne puhul meeles, kuidas see konkreetne raamat teie huviorbiiti sattus ja millistest argumentidest lähtudes otsustati see tõlge välja anda?

V: Almodovar - ise leidsime. Vist nägin soomekeelset tõlget ja sellepärast tegime. Juba tuttav nimi filmidest, kergem pakkuda.

Llosa - oli varasemast tuttav autor, valisime just selle kui humoorikama raamatu. Eriline vedamine oli see, et jõudis saada Nobeli nädal enne raamatu ilmumist.

Birmajer - tuttav Itaalia kirjastaja soovitas

Miralles - agent määris pähe. Vaatasime, et palju tõlgitud, äkki prooviks.

Vasquez - hakkas silma, et palju tõlgitakse, oli saanud preemiaid, märgiti mitmel pool olulise uue Ladina-Ameerika autorina.

K: Kas tõlke kvaliteet või tõlkija lähenemisviis mõjutab müüki? Hispaaniakeelsest kirjandusest tuleb meelde kriitika Klaarika Kaldjärve Cortázari tõlkele...

V: Võib natuke mõjutada, aga väga vähe. See Cortázari tõlge sai minu arust peksa Sirbis ja olgem ausad, seda ei loe peaaegu keegi peale väga kitsa ringkonna. Võib-olla neist jättis tõesti mõni sellepärast ostmata, aga vaevalt ei kuigi palju selliseid oli.

Vahel võib olla teistpidi - kui tõlkija on väga tuntud inimene, siis ehk tõstab natuke müüki. Neid näiteid on küll vähe, võib-olla näiteks Tõnu Õnnepalu, kui ta Baudelaire'i uue tõlke tegi vms. Kender vist kunagi tõlkis ka Bukowskit. Tõlkis pigem kehvalt, aga tähelepanu sai rohkem.

K: Aga see on ilukirjandus ja ilmselt ka nn väärtkirjandus (Punase Raamatu sari on ilmselt sellise suunitlusega?). Olete te mingite muude raamatute puhul mõelnud või kaalunud tõlkeid hispaania keelest? Kokaraamatud? Elulood? Ajalooraamatud? Naistekad? Kas võiks olla mingi valdkond (geograafiline piirkond, isikud, ajalooperioodid vm) mis võiksid Eestis huvi pakkuda? Potentsiaalselt ja hüpoteetiliselt. Ses mõttes, et mis võiksid olla need tahud hispaaniakeelsest maailmast, mis sulle või sinu kirjastuse lugejale võiksid tunduda huvitavad?

V: Midagi vahel ikka oleme, aga ma ei julge peast väga palju näiteid tuua, kes see ikka enam mäletab... kokaraamatutega on ehk see häda, et kui neid trükitakse nn

co-edition põhimõttel ja on jube kiire, siis keegi ei julge hispaanlastega asju ajada. Peaaegu kogu co-editioni tööstus on inglaste ja prantslaste, sakslaste kaudu. Ibeeria ajalugu ilmselt eriti ei huvita. Kui oleks midagi Lõuna-Ameerika ja/või vanade tsivilisatsioonide kohta, siis võiks ehk isegi huvitada. Hispaania maailma isikutega on suhteliselt keeruline. No me teeme praegu Chr. Ronaldot, aga hispaania autorist hoolimata on see inglise keelest. Huumor? Mul pole eriti ettekujutust, milline see võiks olla. Võib-olla. Tean et eneseabist müüdi hiljuti eesti keelde mingi imelik asi nimega IKIGAI, mis on hispaania keelest (mingi jaapani elustiiliõpetus). Nii et jah, eks on ka muust valdkonnast.

K: Kas on veel midagi, mida ma küsida pole osanud? On sul selle intervjuu käigus mingeid huvitavaid mõtteid tulnud?

V: Ee... ei tea... ma või veel öelda, et meil on mingit pidi töös praegu kaks ladina-ameerika asja Amado "Donna Flor ja tema kaks abikaasat" (mille tõlkega on ilge kepp, sest kõik kiidavad ja lõpuks loobuvad või jätavad katki) ja nüüd äsja läks töösse üks uus Allende raamat, "Jaapani armuke".

K: Kust kaudu need raamatud teieni jõudsid?

V: No need on mõlemad nii tuntud tegijad, ise mõtlesime välja.

K: Kui ma püüan selle hüpoteesina sõnastada, siis kas argumendiks olid varasemad tõlked? Ehk siis mind tegelikult huvitab, mis teeb mõnest kirjanikust "tuntud tegija".

V: Amadost eriti suuremat klassikut Brasiilia kirjanduses ilmselt ei ole, siamaani tõlgitakse palju. Kui Brasiilia oli Frankfurtis peakülaline, siis oli ka nende väljapanekus Amado väljapanekus üsna kesksel kohal (tõsi, meil oli see juba siis ka töös).

Allende on kahtlemata tõlgituim Ladina-Ameerika naiskirjanik. Eesti keeles on küll paar asja ilmunud, aga minu teada erilise menuta.

K: No siis on vist kõik. Aitäh, et viitsisid vastata. Tahad tervikteksti üle lugeda?

V: Ei taha, mul on rida käsikirju juba ootamas :)

Intervjuu kirjastajaga

Küsitaja: Ehte Puhang

Vastaja: Olavi Teppan, toimetaja („muu kirjanduse toimetaja”), kirjastus Koolibri

Aeg: 02.-16. november, 2016

Intervjuu läbiviimise viis: meili teel

K: Sooviksin teha uurimisintervjuu mõne sellise inimesega teie kirjastusest, kes tegeleb tõlkekirjandusega ja on kursis sellega, kuidas ja mille põhjal te oma tõlkeraamatuid valite, ja mulle tundub, et sina võiksid olla kirjastuses Koolibri see, kes nende teemadega kursis on.

Ma teen magistritööd semiootika ja kultuuriteooria osakonnas, uurimisteemaks on hispaaniakeelse maailma kuvand (teema täpsustub kevadel, esialgu tegelen hüpoteeside püstitamisega). Intervjuus tahaksin rääkida ka laiemalt ilukirjanduse mainest ja kasumlikkusest, tõlkekirjanduse positsioonist teie kirjastuses jm sarnasest. Sarnased intervjuud on plaanis läbi viia kõigi kirjastustega, kes on viimase kümne aasta jooksul välja andnud tõlkeid hispaania keelest.

Kas oleks võimalik nendel teemadel veidi pikemalt vestelda? Ja siis ka küsimus, et millal ja kuidas? Mulle sobiks kõige paremini meili teel (saadaksin paar-kolm küsimust korraga), kuid võimalik on ka skaibi või messengeri teel või suuliselt (tuleksin diktofoniga kohale).

V: Jah, tõlkekirjandusega ma Koolibris tõesti tegelen ja vastan meeleldi ka sellekohastele küsimustele. Ehkki ma ütlen kohe, et meie valikupõhimõtted ja -meetodid muutuvad aastast aastasse ja nii on juhtunud, et uurijad saavad näiteks minult ja peatoimetajalt oma küsimustele erinevaid vastuseid olenevalt sellest, kas vastaja lähtub hetkeseisust või varasemast praktikast. Seda soovitan küsimuste formuleerimisel silmas pidada.

Meili teel vastamine on mugav variant minugipoolest.

K: Muutuvad põhimõtted pole minu jaoks probleem, pigem see, mis huvi pakub. Üldiselt huvitavad mind pigem hoiakud ja arvamused, mitte Ülim Tõde. Aga ma hakkan siis küsimusi saatma.

Alustuseks veidi üldisemat. Milline on kirjastuse Koolibri positsioon Eesti kirjastusturul? Olete te suur või väike kirjastus? Soovite te kasvada? Milliseid valdkondi te ise enda jaoks prioriteetseteks peate (ilukirjandus, aimekirjandus, käsiraamatud, õpikud vm)?

V: Üldist laadi küsimustele annaks ettevõtte juhatus võib-olla adekvaatsema vastuse. Aga Koolibri töötajana oskan öelda, et Koolibri peab ennast kindlasti suureks kirjastuseks. Numbrid ei valeta, Koolibri kuulub ilmuvate trükiste hulga, bilansimahu, töötajate arvu, büroopinna jne poolest tipmisse ossa (ehkki pigem tänu kohaliku kirjastusmaastiku killustatusele). Seda tunnetust väljendab

juhtivtoimetajate hoiak, et me võime välja anda "kõike" (just võime, aga ei pea), olgugi et tegelikkuses on meil selge nišš - õppekirjandus.

Sellega vist ongi enam-vähem kõik need küsimused vastatud. Õppekirjandus on prioriteet. Muu kirjandus, mida me nimetame hellitavalt "hamburgeriteks", on ettevõtte asutaja ja kauaaegse juhi tahtel mõeldud õppekirjanduse sesoonse iseloomu tasakaalustamiseks ja ka töötajatele meeldivaks vahelduseks.

Kasvuplaane kirjastusel ei ole, hoitakse umbes poolt õpikute turust.

K: Aga millisena täpsemalt te siis näete ilukirjandust oma kirjastuses? Kui oluline on ilukirjanduse puhul kasumi tootmine? On see hea kirjastuse mainele? On see peamiselt toimetajate lõbuprojekt? Kui palju te mõtlete võimalikele seostele oma prioriteediga (õppekirjandusega)?

V: See nägemine on ajas muutunud. Tänapäevaks on Koolibri ilukirjandusele pidurit tõmmanud, tiraaže langetanud ja hakanud tähtsustama kasumit.

Ilukirjandus meil kasumit pole andnud, kui mõned erandid välja arvata.

Maine kohta võite saada vastuseid seinast seina. Mina ja nii mõnigi teine töötaja ütleks, et Koolibri mainele on nn väärtkirjanduse väljaandmine kasuks tulnud ja kirjastuse nimi on jõudnud nendesse ringkondadesse, kus see varem ei käibinud.

Mõni nõukogu liige jällegi ütleks, et maine on olnud hea niigi - koolides. Eks "lõbuprojekt" ole see olnud tõesti, kui nõudlikku tööd saab lõbuks pidada.

Täpsemalt minu isiklik eesmärk on olnud "Ajavaimu" sarjaga täita mõningaid olulisi lünki Eesti tõlkeloos.

Seosed prioriteediga on maja sees mainimist leidnud pigem möödaminnes ja naljatlemisi, kuna on ette tulnud, et mõni provokatiivsemat laadi teos ilmub sama kirjastuse märgiga nagu õppekirjandus ja lasteraamatud. Teisipidi toetab kunstitaotluslikku/mitteajaviitelist laadi ilukirjandus ju siiski ka prioriteeti ja on kooskõlas Koolibri sloganiga "raamatud, mis harivad", kuivõrd haridus kultuuriga lähestikku seotud on.

Lisamärkusena selle kohta siiski huvitav seik, et "Trainspottingu" järg ilmub meil pealkirjaga T2 nagu ka kinodesse jõudev film. Mina oleksin eelistanud originaali pealkirja "Porno", aga ei läinud läbi - meil on õpikukirjastus.

K: Ma saan niisiis aru, et ilukirjanduse puhul olete te teadlikult keskendunud nn. väärtkirjandusele. Kuidas te seda määratlete? St mis on teie jaoks väärtkirjandus? Näiteks kui uus või vana kirjandus võib olla väärtkirjandus? Kas seda mõjutab lülitamine kaanonitesse (antoloogiad, kooliõpikud)? Kas seda mõjutavad edetabelid vms? Millele tuginedes te (sina, aga ka kirjastus üldisemalt) selle enda jaoks üles leiate?

V: Täpsustan, et "Ajavaim" on keskendunud tõlkelisele väärtkirjandusele, aga muidu me teeme kõike.

Seda sarja ma olen vedanud kaanonipõhiselt, nii võib küll öelda. Olen otsinud seni tõlkimata autoreid või teoseid, kes/mis on leidnud ülemaailmset kõlapinda, seisavad tähtsal kohal mingis kirjandusvoolus või on vähemalt tugevasti mõjutanud omamaise kirjanduse ajalugu. Tõsi, on ette tulnud ka väga uut (s.t kanoniseerimata) kirjandust, kuid igal juhul tunnustatud (kanoniseeritud) autoritelt. (Eesti kooliõpikud siin rolli ei mängi, kuna on tegemist esmatõlgetega.) Muidugi ka kaanonid muutuvad, aga olen püüdnud lähtuda nüüdisaegsest vaatest. Et valitud teosed ei oleks huvitavad ainult ajalooliselt.

Väärtkirjandus on muidugi hägune mõiste ja ma ei tahaks seda sõna tegelikult kasutada. Aga eks me kõik tunneta, et mõni teos taotleb meelelahutust, piirdub triviaalsega, teine on mitmeplaanilisem, loob kujundeid, kõditab intellekti. Ütleksin nii, et ühe teose tähendusväli piirdub teose endaga, teise oma on nii lai, et sellesse lõikuvad paratamatult kõigi kaanonite teljed. Aga selget piiri pole, teosed elavad oma elu ja suhtumine neisse võib ajas muutuda. Edetabelid asjasse ei puutu. Kui mainitud näite juurde tagasi tulla, siis minu hinnangul jäävad "Trainspotting" ja selle järg kindlalt teine teisele poole mõttelist joont. Aga ma ei tahaks sildistada, et üks on midagi "väärt" ja teine ei ole. Nad on lihtsalt erinevad.

"Ajavaimu" teoste valikul olen lähtunud omaenda kirjandusstudiumist, aga ka Nobeli preemia määramisest (et mingitki müügiedu loota) ja tõlkijate soovitudest. Kõik eelnev jutt on minu isiklik vaade, kirjastusel tervikuna neis küsimustes oma joont ei ole.

K: Ma haaran veel korraks kinni sellest, "et "Ajavaim" on keskendunud tõlkelisele väärtkirjandusele, aga muidu me teeme kõike". Sest üldisemas plaanis on teie ilukirjandusest nähtav peamiselt "Ajavaim" ja lasteraamatud. Kas see on pilt (kuvand), millega te ise rahul olete või sooviksite seda muuta?

V: "Me teeme kõike" viitas minu varasemale lausele selle kohta, et me ei välista enda jaoks midagi. Aga jah, kui kuvand selline on, siis meile see sobib. Muus osas oleme üsna aktiivselt avaldanud uut Soome kirjandust, aga küllap tõesti see kaob raamatupoes muu kauba vahele ära, samal ajal kui sari saab tuttava kujunduse ja eraldi riuli. Võib-olla oleneb vaataja huvist ka.

K: Mis keeltest te olete tõlkeid avaldanud? Kas keeleline mitmekesisus on teie jaoks oluline?

V: "Ajavaimu" sarja olen püüdnud geograafiliselt laiana hoida, seda küll. Kogu kirjastuse ajaloost oskan öelda, et ilukirjandust (kui kaasa arvata lastekirjandus, biograafiad, esseed) on tõlgitud või tõlgitakse inglise, soome, saksa, vene, prantsuse, itaalia, hispaania, hiina, jaapani, rootsi, norra, taani ja läti keelest. Need keeled meenuvad praegu mõne konkreetse näitega.

K: Kas ma saan õigesti aru, et keeleline mitmekesisus on "Ajavaimu" (mis vastab enamvähem hajusale mõistele "väärkirjandus") puhul teistsugune (suurem) kui lastekirjanduse, biograafiate, esseede jms puhul? Kuidas on tarbekirjandusega (käsiraamatud, kokaraamatud, reisiraamatud jms)? Kas mõne valdkonna puhul on tõlkekeelte mitmekesisus olematu? St tõlgitakse ainult ühest keelest?

V: On vist tõsi, et otse hiina ja jaapani keelest me pole varem tõlkeid teinud (minu teada, aga eks seda võib kontrollida). Samas taani ja läti keelest meenusid mulle just üks biograafia ja üks esseeraamat. "Ajavaimus" on keelelist mitmekesisust taotletud, muude asjade puhul mitte. Tarbekirjandust tõlgitakse ikka lõviosas inglise keelest ja vist mitte ainult meie kirjastuses.

K: Kui palju mõjutab teie tõlkekirjanduse valikut see, mis keeli teie kirjastuse inimesed oskavad? Kas te avaldate tõlkeid ka keeltest, mida kirjastuses keegi ei oska? Mille põhjal te siis otsustate?

V: Kirjastuses tõlkijaid palgal ei ole ja toimetajaid saab vajadusel samuti väljast värvata. Paljusid eelpool nimetatud keeli meie kirjastuses keegi ei oska. Eks sel juhul ole vaja teost kirjastaja jaoks arusaadavas keeles tutvustada/promoda. Seda teeb näiteks tõlkija või väliskirjastus.

Aga mingit mõju avaldab valikule kindlasti kirjastajate erialane huvi näiteks minul ingliskeelse, peatoimetajal soomekeelse kirjanduse vastu.

K: Kui palju te tuginete muukeelse kirjandusel puhul sellele infole, mis on kättesaadav inglise keele (aga ka muude keelte, mida te oskate) vahendusel (tõlked, arvustused, uurimistööd vms)? Või on põhiline siiski tõlkija/toimetaja või väliskirjastuse müügitöö? St kas te otsite ise aktiivselt raamatuid, mida tõlkida, või pigem valite nende seast, mida teile pakutakse?

V: Nii ja naa. Kas me räägime nüüd ilukirjandusest või üldse kõigest? Ilukirjandust me valdavalt valime ikka ise, vanadel asjadele müügitööd üldiselt ei tehta niikuinii. Peame tuginema infole, mis on kättesaadav. On ette tulnud, et tõlkija soovitus meeldib. Mul on raske protsentuaalselt öelda, mil määral üks või teine meetod on toiminud. Igal raamatul on oma saamislugu.

Muu kraam on suures osas co-editionid ja seda suudavad konkurentsivõimelise hinnaga pakkuda üksnes piiratud hulk väliskirjastusi, kelle poolt pakutavast me siis valikuid teeme.

Muuseas meenus, et ka türgi keelest oleme ilukirjandust tõlkinud.

K: Küsiks nüüd konkreetsemalt hispaaniakeelse kirjanduse kohta: kui palju sina isiklikult sellest tead? Kui palju tead klassikutest? Oled lugenud? Kuulnud? Tead nimesid? Ja mida sa pead hispaaniakeelse kirjanduse puhul klassikuteks? Kas see on mingil viisil seotud "väärkirjandusega"?

V: Olen õppinud. Jüri Talveti maailmakirjanduse loengus käisin juba aastal 1993 ja professor Talvet on praegugi minu doktoritöö juhendaja.

Tõsi, ma ei ole hispaaniakeelsele kirjandusele spetsialiseerunud, seepärast tean pigem ainult nimesid, mis on oma keeleruumist väljapoole jõudnud.

Hispaaniakeelne klassika kõige rangemalt pärineb ikka Hispaania õitseajast 16.-17. sajandist: Lope de Vega, Cervantes, Calderon jt. Nii ütleks Talvet ja ega ma sellele vastu ei vaidle. Ise ma olen pigem postmodernse kirjanduse austaja ja seepärast kirjastanud Cortázarit ja Bolaño, keda eesti keeles on seni olnud kiduralt, samal ajal kui Talvet klassikute eestindamisega head tööd teeb. Cortázar on suurnimi juba aastakümneid, Bolaño jõudis minu vaatevälja oma megateosega "2666". Kindlasti "väärtkirjandus", sest niisama ajaviiteks selliseid asju ei loe.

K: Milline on sinu nägemust mööda kirjandusklassikute osas Euroopa ja Ameerika suhe? Kas hispaaniakeelse maailma klassikud on neil ühised (Hispaania kuldaeg siis ilmselt?) või on igal piirkonnal/ajal oma klassikud (nt postmodernismi klassikud)? Kas see oleks siis enam-vähem sama, mis kaanon?

V: Aga siin läheb asi juba väga subjektiivsete hinnangute peale, millest teadustööd vist väga ehitada ei anna. Kas klassika on sama mis kaanon või enam-vähem sama, seda ma ei tea. Euroopa ja Ameerika suhte üle ma ka juurelnud ei ole, kindlasti on selles küsimuses mõni pädevam oma seisukoha esitanud. Aga üks koloniaalkeelne kirjandus ole igas endises koloonias väga tõenäoliselt lühema ajalooga kui emamaal ning klassikute ring seega väiksem. On muidugi realismi või modernismi või mis tahes -ismi suurkujud, keda võib nimetada kanoonilisteks autoriteks või klassikuteks. Tuleb lihtsalt mõistetes kokku leppida. Küll aga tundub mulle siit vaadates, et me väga ei erista Ladina-Ameerika nimesid riikide järgi. Eks nii mõnigi neist elas muus Ladina-Ameerika riigis või hoopis Euroopas. Bolaño esindab seda hägusust eriti hästi. On ta pigem Tšiili või Mehhiko kirjanik, mine tea. Või mis selle Simon Bolivari või Che Guevara kodumaa nüüd oligi...

K: Aga kas te (nii sina oma peas kui ka kirjastuses üldisemalt) eristate Hispaania kirjandust Ladina-Ameerika kirjandusest? Kas teete vahet hispaaniakeelsel ja muukeelsel (Ladina-)Ameerika kirjandusel? Kas kirjanduses on keelepiirid olulisemad kui geograafilised piirid?

V: Üldiselt ma tean küll, kust riigist üks või teine kirjanik pärit on. Ma arvan, et teised kirjastuses ja üldse kirjandushuvilised teavad ka, et Garcia Marquez on Colombia ja Vargas Llosa on Peruu jne.

Kuigi inimesed üllatavad. Mäletan, et kunagi magistriseminaris Rein Veidemann küsis tudengitelt, kas see ja too kuulus ingliskeelne autor on Inglise või Ameerika kirjanik. Mitte kontrolliks, vaid et teada saada. Samas mis seal ikka, kui tema eriala on Eesti kirjandus.

Ka ma ise lugesin mingil ülikooli kursusel Alice Munro paari lühijuttu ja pidasin teda Inglise kirjanikuks. No ilmselt ei süüvinud korralikult. Alles paarkümmend aastat hiljem, kui ta Nobeli preemia võitis, jõudis mulle pärale, et tema London asub hoopis Ontarios.

Kõik see nagu kinnitaks, et jah, keelepiirid on olulisemad. Aga teisalt kas Kolumbuse-eelset või portugali keelset kirjandust, "Popol Vuhi" või "Lusiaade" kuidagi eristatakse, mina hinnata ei oska. Jorge Amado läheb vist ikka üldisesse Ladina-Ameerika riiulisse.

Ega adekvaatset vastust muidu vist ei saa, kui tuleb põhjalik valim kirjanikke ette võtta ja statistikat teha. Nabokov kolis USAsse ja vahetas keelt, sai Ameerika kirjanikuks. Hiljem kolis Šveitsi, aga Šveitsi kirjanikuks ei saanud. Nagu Beckett sai Iiri kirjanikust Prantsuse kirjanikuks. Võib-olla mängivad siin rolli ka teatud maade voolud või temaatika, mida üle võetakse või ei võeta. Võib-olla ei mängi ka. Mõni kolib Inglismaalt Ameerikasse, keelt vahetada ei saa ja Ameerika kirjanikuks seeläbi ei peeta (Neil Gaiman) või vastupidi (Ezra Pound), võtku üle muidu kui palju tahes. Ristikivi hakkas isegi Rootsi keeles kirjutama, aga Rootsi kirjanikuks pole teda vist peetud. Ja siis on veel rahvusrühmad riikide sees: Tove Janssonit seostatakse vist ikka rohkem Soomega, mitte Rootsiga nagu Lindgrenit. Meil omalgi siin paar venekeelset Eesti kirjanikku, aga Vene kirjanikke elab ka või on elanud.

Või ütleb autor ise, kes ta on? Ega see küsimus ei piirdu sugugi kirjandusega. Filmimaailmas on piirid veel ähmasemad. Peaajalikult loeb see, kust riigist filmiprojektile põhiline eelarvetäide tuleb. Või näiteks üks mu ülikoolikaaslane ajaloo stuudiumi päevilt, Narvast pärit juut, kes praegu oma ingliskeelsete teadustöödega maailma holokaustiuurijate tippu kuulub, on saanud/võtnud vikipeedias austava tiitli "Norra ajaloolane". Norrakeelset lehekülge tema kohta siiski ei ole.

Ühesõnaga, sedastuste rõõm jäägu uurimistöö autorile. Ehk kui loen seda tööd kunagi, saan ka ise teada, kuidas nende geograafiliste ja keelepiiridega on.

K: Aga kui te kirjastuses keelelise mitmekesisuse peale mõtlete, siis kas käib see mõtlemine pigem _keelelise_ mitmekesisuse suunal, või vaatate (ka, või pigem?) geograafilist mitmekesisust? Nt _erinevaid_ ingliskeelseid kirjandusi? Ja kas see, et teil hispaania keele tõlgetes on (minu andmetel) esindatud ainult Ameerika (Cortázar, Bolaño) on juhuslik, või teadlik valik (nt tekkinud huvist Ameerika kirjanduse vastu, huvist teatud tüüpi kirjanduse vastu vms)? Või on hispaaniakeelse maailma puhul Hispaania nähtavus mingil põhjusel kehvem kui Ladina-Ameerika nähtavus?

V: Mitmekesisusele olen ma mõelnud täpsemalt Ajavaimu sarja planeerides. Just geograafilisele mitmekesisusele. Ja eesmärk on olnud tuua selle sarjaga eesti keelde ikkagi tähtsaid (ütleme siis kanoonilisi) eestindamata autoreid ja teoseid. Mulle pole pähe tulnud Hispaania autoreid, kelle osas meil koletu puudujääk valitseks. Mõttes oli küll kunagi katalaan Sanchez Pinol, aga teda võttis Pegasus

juba ette. Mõttes on olnud ka teine eestindus Saramagolt, kes on portugallane. Nii et valikud on tehtud hetkeseisu järgi.
Või ehk soovitad kedagi Hispaaniast?

K: Bernardo Atxaga? Kõige kuulsam raamat temalt on ilmselt Obabakoak. Ta kirjutab üldiselt baski keeles, aga on oma raamatuid ise hispaania keelde tõlkinud. Aga ma küsiks üldisemalt: kust te saate infot hispaaniakeelse kirjanduse kohta? Ja millist rolli mängivad selles tõlked (inglise keelde, teistesse keeltesse, varasemad tõlked eesti keelde) ja tõlkijad?

V: Tänan. Panen kõrva taha.

Hispaania keelega pole juhust olnud, et mõni tõlkija ühendust võtaks. Ka agentuuride reklaami ei kipu Hispaaniast väga tulema. Jäävad üle autorid, kelle nimi on maailmas laineid löönud või siis jah, keda eesti keeles tuntakse. Näiteks Itaaliaga on olukord hoopis teine. Tõlkijad on promonud ja itaallastelt endilt tulvab pidevalt reklaami. Aga tulemus ikka üsna sama. Calvino oli mu enda valik, paar asja on enne mind ka soovitude peale tehtud. Ega jah, seda me ei tee, et otsime ise taga Eesti jaoks tundmatuid autoreid, kes siin niikuinii ei müü. Pigem valime tuntuid, kes ei müü. Või vähemalt kes endale korda lähevad. Jäävad ehk märged kirjanduslukku või siis oma hea tunne sisse.

K: Kas mingit rolli hispaaniakeelse kirjanduse teie tähelepanu orbiidile toomisel on mänginud raamatulaadad (nii rahvusvahelised kui ka hispaaniakeelse maailma omad)?

Hispaaniakeelse kirjanduse maailmas on oluline roll agentuuridel ja agentidel. Millised kokkupuuted on teil nendega olnud?

V: Messidel käime küll, aga ilukirjanduse kohalt on messid väga väikest rolli mänginud, sest nagu öeldud, väga uut kirjandust on meil ilmunud peamiselt ainult Soome poolelt.

Hispaaniakeelse maailma messidel me käinud ei ole.

Suurt osa tähtsamatest hispaaniakeelsetest autoritest esindab Agencia Carmen Balcells. Mõni huvitav mitteinglisekeelne autor on ka Wylie agentuuri portfellis. Sellega kokkupuuted piirduvad, sest jällegi nagu öeldud, ise me tundmatuid autoreid ei otsi, nemad erilist promo ka ei tee.

K: Milline on teie jaoks kirjanduspreemiate roll? Ja kas sa oled kursis ka hispaaniakeelse maailma kirjanduspreemiatega? Kas mõni kirjanduspreemia on olnud või võiks olla tõlkeraamatu puhul valiku ajendiks või müügiargumendiks?

V: Nobeli preemia laureaate oleme teinud päris mitu just selle kriteeriumi järgi. Müügile aitab see mõnevõrra kaasa, et nimi on uudistest läbi käinud, aga mingit edu nii väiksel turul muidugi ei garanteeri. Kui autor või teos on muid auhindu või

nominatsioone saanud, märgime reklaamis või tagakaanel sedagi. Hispaaniakeelse maailma kirjanduspreemiaid ma muidu ei jälgi.

K: Küsiks nüüd ka konkreetsete raamatute kohta. Minu andmetel on teil hispaania keelest tõlgituna ilmunud 2011. aastal Julio Cortázeni "Salarelvad", 2013. aastal Roberto Bolaño "Metsikud detektiivid" ja 2016. aastal Julio Cortázeni "Keksumäng", kõik Klaarika Kaldjärve tõlkes. Kas see on kõik või on midagi veel, mida ma pole leida osanud? Ja miks just need raamatud just nendelt autoritelt? Mul on senisest jutust jäänud mulje, et sina oled see, kes on raamatud välja valinud ja seejärel tõlkija otsinud. On see nii? Ja kas teil on olnud kaalumisel ka mingeid teisi hispaaniakeelseid teoseid, mis mingil põhjusel pole töösse läinud?

V: Täpsustan, et "Keksumäng" pole veel ilmunud, aga ilmub selle aasta lõpus. Muidu aga jah, see on kõik.

Valiku olen mina teinud tõepoolest. Nagu olen juba maininud, on valiku kriteeriumiks see, et autor oleks suur nimi ja tõlkeraamat vääraks äramärkimist eestikeelse kirjanduse ajaloos. Cortazar on postmodernismi suurkuju, kellelt eesti keeles polnud midagi enam kui üks õhuke novellivalimik. Nii saigi plaani võetud, et teha juurde üks tema olulisematest novellikogudest (see, mis sisaldab "Saatana ila", kuna selle järgi on tehtud kuulus film) ja peateos. Bolano oli ka rahvusvaheliselt suurkujuks saanud ja üldse veel eestindamata. Valiku tema kolme võib-olla tuntuma teose vahel (ka "2666" ja "Tšiili nokturn") tegin mahu järgi, sest üks oli liiga paks ja üks liiga õhuke. Potentsiaalselt oleksin kaalunud mingil hetkel Vila-Matast, aga tema jõudis eesti keelde ilma minu abita. Rohkem pole hispaaniakeelseid autoreid tõesti vaekausil olnud.

K: Milline võiks olla tõlke kvaliteedi ja/või tõlkija stiili mõju tõlkeraamatu vastuvõtule? Ma mõtlen siinkohal näiteks Klaarika Kaldjärve esimese Cortázeni tõlke ümber puhkenud poleemikat. Kas see võis mõjutada müüginumbreid või lugeja suhtumist tõlkesse? Ja kas tõlkija nimi võiks olla müügiargument?

V: Sellele on lihtne vastata. Mitte mingisugust täheldatavat mõju müügile ei ole tõlke kvaliteedil, tõlkija nimel ega teatud väikeses kildkonnas areneval poleemikal.

Klaarika Kaldjärve juurde juhatas mind Jüri Talvet. Kaldjärv esindab tõesti teistsugust tõlkefilosoofiat kui ma ise, aga see mind ei sega, pigem vastupidi, tõstab minu silmis sarja taset.

K: Kas te olete kunagi kaalunud ka muude raamatute tõlkimist hispaania keelest (lastekirjandus, elulood, reisikirjandus vm)?

Ja kas te olete mõelnud raamatid tõlkimiseks valides selle peale, millised tahud hispaaniakeelsest maailmast võiksid teie lugejatele huvi pakkuda (sõltumata sellest, mis keeles need tekstid on kirjutatud)?

V: Ei, ma kardan, et muus osas pole meie kirjastusel sulle huvitavat materjali pakkuda. Hispaania keelt pole meil laual olnud ja mis näiteks reisijuhtidesse puutub, siis kuigi ma tean paljusid, keda Ladina-Ameerika väga köidab, ei näita eestikeelse Mehhiko reisijuhi müüginumbrid sugugi, et oleks mõtet selle asjaga lõuna poole edasi minna. (See-eest Hispaania reisijuht on olnud edukas küll.)

K: On teil mingeid konkreetseid plaane hispaania keelest tõlkimise vallas, millest saaksid juba rääkida?

Kas on veel midagi sellest vallast, mida ma pole ehk küsida osanud? on sul tekkinud selle intervjuu käigus mingeid huvitavaid mõtteid?

V: Hispaania keelest tõlkimise plaane praegu pole. Kõik mõtted, mis võisid intervjuu käigus tekkida, panin kirja.

K: Aitäh siis.

Lisatud 28.11.2016. K: Üks küsimus on siiski veel. Mul oleks vaja mingit teavet ka vastaja akadeemilise tausta kohta. Seega küsimus: mis eriala sa ülikoolis õppisid ja mis on su uurimisvaldkond praeguses akadeemilises elus?

V: Tartu Ülikoolis olen õppinud ajalugu ja inglise filoloogiat. Hiljem olen sealsamas võtnud uurida Eesti tõlkelugu (väliskirjanduse tõlkimine eesti keelde), milles praegu doktor pooleli.

Intervjuu kirjastusega

Küsitaja: Ehte Puhang

Vastaja: Mari Laan, Toledo kirjastus

Aeg: 9. juuni, 2017

Intervjuu läbiviimise viis: suuliselt

K: Hakkame siis peale. Alustuseks pean ma sinult küsima nõusolekut. Kas sa oled nõus andma mulle intervjuu kirjastamise teemal, ja tõlkekirjanduse teemal, mida ma kasutan oma magistritöös?

V: Jaa, muidugi olen nõus.

K: Siis kõigepealt esimene küsimus mul on selline, et sa oled mul siin valimis kirjastuse Toledo esindajana. Sinu nimi on Mari Laan. Esimene küsimus on selline, et millisena näete te ise oma kirjastuse positsiooni Eesti kirjastusturul? Kas see on suur või väike kirjastus ja kas teil on soovi kasvada?

V: Me oleme ikkagi väga väike kirjastus, ma ütleks ikka lausa pisikirjastus. Ja praegu ma ütleks nii, et me peame ennast hobikirjastuseks, mis annab teatud vabaduse, et me iseendale palka ei maksa, me oleme kuskil äärealal, teeme seda, mis endale meeldib. Ja selles mõttes nagu marginaalne. Aga kasvamise soov on küll. Ma ikkagi arvan, et näiteks viie aasta pärast tahaks ikkagi jõuda sinna, et väljaantavaid nimetusi aastas suurendada, ja siis saaks tööd ka anda iseendale.

K: Et ühesõnaga selleni on ikkagi eesmärk jõuda, et palka maksta?

V: Jaa, kindlasti on.

K: Ja milliseid valdkondi te peate oma prioriteetideks? Näiteks valdkonnad: ilukirjandus, aimekirjandus, tarbekirjandus, õppekirjandus.

V: Ilukirjandus, tõlkeilukirjandus, ja eelkõige hispaaniakeelsed autorid. Et kui sinna midagi muud tuleb, meil paar asja on kõrvalt niiöelda ka. Aga need on puhtalt niimoodi, et me ei ole neid ise otsinud, keegi on pakkuma tulnud. Et see, millega me ise tagahame tegeleda on ikkagi...

K: Fookuseks on hispaaniakeelne kirjandus?

V: Jah, väga konkreetselt, jah.

K: Et see on teie prioriteet?

V: See on ka põhjus, miks me üldse tegevust alustasime, jah.

K: Ja selles valdkonnas ilukirjanduse positsioon, kas te näete, et see on pigem maine projekt, kas see on see, mis teie kirjastuse mainet teeb, või see on see, mis peaks kasumit tootma? Või on tal mingi muu positsioon? Nagu sa ütlesid – huvikirjandus.

V: Jaa, no kasum ei ole praegu eesmärk. See tuleb järgmises arenguetapis meil.

K: Aga kuidas on ilukirjanduse ja maine suhe? Kirjastamistegevuses? Kas ilukirjandus on see, mis teeb kirjastuse maine?

V: Ma arvan... Ma ei tea, kuidas see laiemalt on. Aga ma arvan, et meie eesmärk oleks küll luua endast ajapikku selline kuvand, et meid seostataks kvaliteetse tõlkekirjanduse väljaandmisega. Ma ei tea, ka see on see, mida sa küsisid?

K: Jah, põhimõtteliselt küll. Aga nüüd tuleb mul siit kohe see küsimus, et kuidas sa defineerid kvaliteetset tõlkekirjandust, mille väljaandjana sa ennast näeksid?

V: Oih, kvaliteetset tõlkekirjandust defineerida on raske. Anna vastusevariandid ette. (naer)

K: Kui ma kirjalikult intervjuusid tegin, siis inimene võttis kaks päeva mõtlemisaega. (naer)

V: Jajah, ei, ma ikkagi midagi põhjanevat ei hakkagi ütlema.

K: Aga umbes, ega ma ei tahagi mingit täielikku definitsiooni, vaid ma tahan kuvandit saada.

V: Kuvandit?

K: Jah, et mis peaks olema asja juures, et seda saaks nimetada kvaliteetseks tõlkekirjanduseks. Sinu nägemuses.

V: Tähendab, see kindlasti ei jookse mitte žanre pidi. Et, noh, kvaliteetne tõlkekirjandus võib olla täiesti vabalt meelelahutuskirjandus, žanrist see ei olene. Aga see oleneb ikkagi kirjanduslikust tasemest, mida objektiivselt mõõta mina küll ei oska. Et see on ikkagi puhtalt tunnetuse küsimus.

K: Aga palju seal on näiteks kaanoni küsimust? Kas sa seda ka hindad, kui sa mõtled selle peale, et mis on see kvaliteetne tõlkekirjandus, palju seal kaanonisse lülitatus rolli mängib?

V: Minu arust kui me tegeleme kaasaegse kirjandusega, siis kaanon ei ole nagu välja kujunenud.

K: Sa näed enda kirjastuse rolliks siis kaasaegset kirjandust pigem, mitte seda klassikalist?

V: Ütleme nii, et isegi kui meil on mingisugused paarkümmend aastat vanad teosed, võibolla kõige vanemad ongi kuuekümnendatest-viiekümnendatest praegu, et... Paar asja on, mis on kaanonist, eks ole. Et Ladina-Ameerika buum, see võib küll öelda, et see on see, mis kuulub kaanonisse.

K: Aga kui sa mõtled selle mõiste peale „kvaliteetne tõlkeilukirjandus”, siis milline sinu arust kaanoni roll selles on?

V: Mmm... Ot-ot-ot, ma ei saanud nüüd küsimuse mõttest aru...

K: Et kui palju määrab kaanon seda, mida tajutakse kvaliteedina, kvaliteetsena?

V: No ikka määrab. Selles mõttes, et millelegi peab ju tuginema.

K: Eriti kirjastamistegevuses?

V: Nojah. Kaanon on üks nendest asjadest, millele toetuda küll, jah. Teine asi on isiklik maitse, mis on veel palju subjektiivsem. Või noh, mis on subjektiivsem, mitte „veel”.

K: Siis selline üldine küsimus kirjastuse kohta, et mis keeltest te tõlkeid olete avaldanud ja kas lähtekeelte mitmekesisus on teie jaoks oluline?

V: Ei ole oluline. Põhifookus on hispaania keelel ja lisaks me oleme avaldanud veel ühe Austria kirjaniku ja ühe Leedu kirjaniku. Ja rohkem tõlkekirjanikke... Aa ei, vabandust, ajan jama, ja portugali keelest on ka üks.

K: Üks oli vist inglise keelest ka, aga...

V: Ah jah, üks on inglise keelest, jah, vabandust.

K: Nii et keeli ikka on, jah?

V: Need on sama kultuuriruum... See ei tulnud meelde. See on kultuuriruumi-põhine ikkagi. Jah.

K: Aga kas see... Et teie ei ole eesmärgiks seadnud seda... Aga kuidas te seda kultuuriruumi siis defineerite, millest lähtuvalt te vaatate? Hispaaniakeelne või?

V: Hispaaniakeelne, jah. Aga noh, mitte ka ainult, selles mõttes, et kuna Hispaania on mitmekeelne riik, siis eesmärk on, me ei ole küll sinna veel jõudnud, et neid väiksemaid keeli ka võtta. Et katalaani ja baski eelkõige, ja galeegi ka, jah. Aga lihtsalt meil ei ole veel olnud seda võimekust, et sinna jõuda. Et mingid asjad on nagu mõttes, aga ütleme nii, et see kultuuriruumi-põhisus on osalt ka nagu pädevuse-põhine ikkagi. Et kuna minul endal on pädevust toimetada selles kultuuriruumis, siis ma ise väljapoole ei trügi. Kui ma saan väljastpoolt mingisuguseid soovitusi, mida ma usaldan, siis ma võtan, ütleme, mingi leeduka sinna vahele.

K: Aga sa räägid seda Hispaania-keskselt. Kas te olete Hispaania-keskne ja Ladina-Ameerika on samuti ääreala või kuidas see Ladina-Ameerika paigutub?

V: Ei, see on täiesti nagu võrdväärselt.

K: Ja kuidas see siis selle Brasiiliaga seal kokku jookseb? Et kas Brasiilia kirjandus tuli sinna juhuslikult või...?

V: No see tuli ka osalt soovitusel põhjal, kuna tegemist oli lihtsalt ühe Ladina-Ameerika möödunud sajandi väga olulise autoriga, keda ei ole eesti keelde tõlgitud. See oli tõesti nagu selline tühimik, selline kaanoni küsimus siis võibolla, jah.

K: Aga põhimõtteliselt, jah, hispaaniakeelne siis on see...

V: Põhisiht on see, jah.

K: Jah, ja tõlkekeele valiku sõltumine sellest, mis keeli kirjastuses töötavad inimesed oskavad. Palju seda teile on...? Ma saan aru, et see hispaania keel on just nimelt selle pärast, et see on keel, mida te oskate?

V: Jah, no see on see keel ja see kirjandus, mida me tunneme. Aga tõesti need paar asja on, mis me oleme tõlkinud, on täitsa nagu kotis ostetud, kuna lihtsalt oli selline tõlkija, kes oli piisavalt pädev ja oskas hästi soovitada, et siis on need kaks raamatut, mis on enne läbi lugemata...

K: Ühesõnaga, kui te avaldate asju keeltest, mida te ise ei oska, siis te tuginete tõlkijatele?

V: Nojah, need ongi inimesed, kes on ise meie poole pöördunud. Me ei otsi ise spetsiaalselt. Ei ole seda võimalust väljapoole minna.

K: Nüüd siis selline küsimus, et kui hästi sa ise hispaaniakeelset kirjandust tunned? Ja millised on sinu peamised infoallikad selles osas?

V: Ma arvan, et... võiks tunda paremini. Aga ma tunnen ennast seal piisavalt koduselt, et... Mingi põhi on minu õpingutega seoses, kuna ma olen hispaania filoloogiat õppinud. Ja siis... Aga kaasaegset kirjandust ma ikkagi jälgin. Mis agendid saadavad, on üks allikas, ja teine allikas on see, et mida Hispaania kultuuriajakirjandus esile tõstab. Ja no mingid isiklikud soovitusel kindlasti ka.

K: Isiklikud suhted?

V: Jah. Hispaania sõbrad näiteks, et mida nemad soovivad.

K: Palju sa jälgid kirjanduspreemiaid? Rahvusvahelisi ja hispaaniakeelse maailma kirjanduspreemiaid?

V: Noo ikka jälgin. Aga see ei ole mingisugune asi, mis garanteeriks midagi. Näiteks müügi koha pealt, ega eestlastele ei ütle midagi mingisugune Hispaania kirjanduspreemia. Et ma saaksin panna sildi külge, et vot, Hispaania andis kirjanduspreemia, ja siis kõik leiavadki, et see on äge asi. Ma ikkagi jälgin neid, aga ei saa öelda, et ma kõik pärast läbi loen.

K: Aga kas sa jälgid neid siis nagu iseenda info... asjaga kursis hoidmiseks siis või?

V: Nojah, ses mõttes, et ma pean kogu aeg olema kursis sellega, mis toimub.

K: Aga ütleme, kui vaadata Nobeli preemiaid ja Nobeli preemia saanud hispaaniakeelseid autoreid... Kas see on müügiargument?

V: No ma usun, et oleks ikka, jah.

K: Või valiku argument?

V: Valiku argument võibolla vähem, aga müügiargument rohkem. Aga ütleme, valiku puhul ongi see müügiargument ka väga oluline.

K: Jah, agentidest sa juba rääkisid, see on ilmselt põhiline infoallikas, mille kaudu asja tuleb? Või ei ole?

V: Ma ütleks pigem ikkagi see, et ma isiklikult jälgin seda, hispaania keelt, kultuuriajakirjandust ja niimoodi...

K: Aga kui argumentidena... Kumb oleks sinu jaoks mõjuvam argument, kas see, et keegi agent midagi väga soovitab, või see, et kultuuriajakirjandus sellest räägib?

V: Ei, ikka ajakirjandus...

K: Ajakirjandus?

V: Jaa, sellepärast, et agendid ju, nemad peavad ju müüma, eks ole. Nende jaoks on iga asi sentsatsioon ja kõige parem.

K: Maailma parim, jah? Okei. Oled sa käinud ka raamatulaatadel ja oled sa kursis seal pakutavaga? Kas see võiks olla üks kanal info jaoks?

V: Ei, käinud ei ole, sest me lihtsalt ei jaksa seda endale lubada. Aga selles mõttes, et nende messide info tuleb ka ajakirjandusse hästi palju. Et sealt ikkagi need põhinimed jooksevad ju läbi. Seda ma küll jälgin, et mis siis vastaval messil esile tõsteti ja mida rohkem müüdi ja selliseid asju.

K: Ise ei käi, aga jälgid neid. Aga kui palju on argumentideks tõlked? Nii varasemad tõlked eesti keelde kui ka teistesse keeltesse: inglise keelde, prantsuse keelde... Seda, et raamatut on mitmesse keelde tõlgitud. Kui palju see on valiku argument?

V: No see, et on teistesse keeltesse tõlgitud, ikkagi annab kindlustunnet. Esiteks see asi peab mulle meeldima, eks ju, ja kui ma siis vaatan, et seda on tõlgitud paljudesse keeltesse, siis see annab mulle tuge, et enda eelistust usaldada. Et ma saan aru, et see on ka teistele korda läinud. Ja eriti mulle on sümpaatne see, kui meie geograafilise piirkonna keeltesse on tõlgitud. Et kasvõi soome või leedu või... Eks ma tunnen...

K: Sa siis neid vaatad rohkem, jah?

V: No see mulle tundub kuidagi selline olulisem argument... Ühelt poolt see, et näiteks prantsuse ja itaalia keelde nad nagunii tõlgivad hästi palju, sest neil on... esiteks suur lugejate mass ja teiseks selline... keeleline ja kultuuriline lähedus. Aga see, kui ta on juba jõudnud meie geograafilisse piirkonda, siis see on minu jaoks rohkem argument võibolla.

K: Ja kuidas inglise keel sinna vahele paigutub? Tõlge inglise keelde?

V: No ma ei tea. Täheandab, suhteliselt neutraalsena, sest ma ise olen üsna vaba inglise keele mõjuvõimust.

K: Tõlkijatest sa rääkisid, et väga palju on tõlkijad need, kes toovad... Kas tõlkijate roll on ka hispaaniakeelse kirjanduse puhul? Kas on ka hispaaniakeelset kirjandust sulle tulnud nii, et tõlkija on tulnud sellega?

V: Mõned asjad on, aga ütleme, hispaaniakeelse puhul ma ikkagi rohkem suunan ise. Jah, et me oleme ju andnud välja ainult neliteist raamatut praegu. Ehk siis see, mis mul on siiaaani elu jooksul kogunenud, need raamatute nimetused, mida ma oleks tahtnud... eesti keeles näha, neid me alles realiseerime. Mõned uued asjad siis peale. Aga üksikud soovitusel on küll olnud tõlkijatel.

K: Aga nüüd ma küsiks in konkreetsete teoste kohta, et kust need mõtted tulid ja mis kaudu need teieni jõudsid? Kõigepealt esimene, mille te välja andsite, oli Poniatowska „Kallis Diego, sind embab Quiela”. Et miks Poniatowska ja miks just tema see raamat? Ja miks just esimeseks selline valik?

V: See oli niimoodi, et... Jaa, see oli nüüd ühe tõlkija soovitus, kes küll lõpuks seda ei tõlkinud. Teine argument oli see, et Poniatowska sai sel aastal just Cervantese preemia. See on hispaaniakeelse kirjanduse kõige võimsam preemia. Ja kolmas argument oli see, et see oli väikene, õhuke raamat. Et me ei tahtnud kohe esimesel tegevusaastal väga suurt auku. Kui sa võtad suure asja ette, siis sul läheb seal poolteist aastat võibolla, et see ükskord välja tuleks. Me tahtsime ikkagi esimesel hooajal millegagi juba välja tulla.

K: Aga tema *La noche de Tlatelolco* ei ole ka ju palju paksem.

V: Jah, noh, aga ütleme, et see oli võibolla selline, nagu... turvalisem variant või niiviisi. No see oli tegelikult ka ühe tõlkija soovitus, konkreetselt see raamat.

K: Ja siis järgmisena oli Vila-Matase „Dublinesk”. Kust see?

V: Tol hetkel Vila-Matast ei olnud eesti keelde üldse tõlgitud. Ja tema on üks selline autor, Hispaania üks suuremaid nimesid praegu. Ja temast kindlasti me tundsin, et oleks vaja eesti keelde. Aga miks see teos, siis see sai minu eelistuste põhjal. Lihtsalt ma lugesin järjest. Ja võibolla ka seda vaatasin, et mida kui palju on tõlgitud.

K: Siis oli see inglise keelest tõlgitud Jennifer Clementi „Palved röövitud tüdrukute eest”. Kuidas see ja mis moodi see inglise keel siia vahele sattus?

V: See oli väga menukas raamat rahvusvaheliselt, ja kuna ta haalus... Et oluline on seal ikkagi see Mehhiko teema, see inglise keel ei olegi seal... mitte ei ta ei ole oluline, aga teema on seal ikkagi Ladina-Ameerika. Ja selle kohta tuli vist siit-sealt vihjeid. Ka mul üks sõpradest soovitas, ja siis oli... ajakirjanduses oli sellest palju juttu. Agendid soovitasid. Ühesõnaga see oli selline kuum teema.

K: Infot tuli mitmelt poolt, jah?

V: Jah.

K: Siis tuli sinna otsa Rigoberta Menchú ja Dante Liano „Väike Min, tüdruk Chimelist”.

V: Jah. See oli puhtalt tõlkija valik. Jah, see oli juba enne...

K: Seda ma vist isegi mäletan.

V: See oli isegi juba enne, kui kirjastus oli sündinud, oli see plaan. See võttis küll kaua aega...

K: Seda ta tegi tõlkeseminaris, ma mäletan.

V: Jaa, just, jah. See oli nagu tõlkijal hästi hinge peal ja selles mõttes nagu hästi armas.

K: Aga Rigoberta Menchú teisi raamatuid te ei ole kaalunud? Seda tema *Yo, Rigoberta Menchú* näiteks?

V: Ei ole, sest et see, mis on tema autobiograafia, ma arvan, et see nagu ei läheks väga korda Eesti inimestele.

K: No just. See on see küsimus, et ta on ühelt poolt nagu kirjandusklassik, aga teiselt poolt nagu väga spetsiifiline.

V: Mhm, jah, et kuna teda ei tunta, siis noh, jah...

K: Siis tuli Cortázari „Mängu lõpp”.

V: See oli ka tõlkija, tähendab, tõlkija valis selle konkreetse teose. Cortázar on muidugi selline nimi, keda igal juhul võiks ja peaks rohkem tõlkima, aga selle teose valis tema.

K: Siis tuli Clarice Lispector „Metsiku südame ligi”. See oli nüüd see Brasiilia kirjandus, jah?

V: Jah. Seal oli ka, et Ruth Sepp soovitas seda, ja siis ma hakkasin sellega tutvuma... Ja oli jälle selline... tema oligi selline valge laik möödunud sajandist, et ta on hästi oluline autor ja mitte kuigi kergesti loetav alati, aga, noh, selline, nagu riskiprojekt natuke.

K: Siis oli Piñeiro, Claudia Piñeiro „Betty Boop”. Kust see teie juurde tuli?

V: Lihtsalt jälgides seda, millised nimed on... äratavad rohkem tähelepanu. Ja siis ma lihtsalt lugesin Piñeirot mõnda aega, ja siis valisin selle teose.

K: Ja kas see on perspektiiviga seda sarja jätkata või seda tegelaskuju...

V: Tähendab, see ei olegi sari. Aga Piñeirol on, jah... Mulle väga meeldiks jätkata, aga see oleneb küll konkreetset sellest, kui hästi raamat müüb. Ma arvan, et seal oleks väga toredaid asju temalt võtta. Aga müügiedu paneb selle asja paika.

K: Aga olete te... Hea küll, ma räägin selle läbi siis räägin muud asja. Järgmine oli María Dueñase „Ömblejanna Madridist”.

V: No see oli nüüd müügikaalutlustega, kuna ta oli Hispaanias tohutu bestseller. Aga mitte ainult müügikaalutlustel, ta on nagu selline meelelahutuskirjandus, aga jällegi, ikkagi ta peab... Nagu ma ütlesin, et me oleme hobikirjastajad ja peab endale meeldima. Ja kuna ta oli selline väga haarav ja... informatiivne, väga tore raamat minu meelest, siis sai üks pluss üks sai kokku pandud.

K: Hispaanias on see... see valdkond, ajaloolised romaanid, see kõige müüvam žanr, aga meil vist on need... žanri piirid jooksevad vist natuke teistmoodi siin, raamatute turul. Mida inimesed ostavad. Edetabelite turul.

V: Ma ütleks, et kui ma kõige lihtsamalt seda mingi žanri alla paigutaksin, siis ma ütleks selle kohta „naistekas”.

K: Jah, ja ta on kuidagi nagu ajalooline naistekas...

V: Jah, see ajalugu on...

K: Et nad panevad selle ikka nagu ajaloo alla, mis on raamatupoes kõige suurem riiulite mass.

V: Noo jah, nendel see kodusõda ei ole veel lahti lasknud. See on taustal seal kogu aeg.

K: Siis oli Mendoza „Gurbit teateid ei ole”.

V: See oli üks asi, mis oli mul lihtsalt ammuilma niimoodi... noh, meeles, ikka juba aastaid. Et ta on ju selline tore ja lõbus raamat ja...

K: Mhmmh, jaa.

V: Ootas oma aega ja täiesti kogemata juhtus see, et ta sattus ka täpselt sellele ajale, kui autor sai Cervantese preemia. See oli täitsa juhus. Aga noh, ma ei usu...

K: Aga kasutasid sa seda Cervantese preemiat siis müügiargumendina, näiteks et panna raamatu peale kirja või midagi sellist?

V: Ma kasutasin seda, üritasin ära kasutada küll, aga ma ei ole üldse kindel, et see ikkagi ütleb midagi. Vähemalt Cervantes on selline nimi, mis tuleb tuttav ette. Muidugi ma üritan seda ära kasutada. Ma ei tea, kuidas see mõjub.

K: Siis tuli Hans Platzkumeri „Serval”. Kuidas see tuli?

V: „Serval”, jah. Selle pakkus... Täheandab, tõlkija Piret Pääsuke otsis kirjastust, ja kuna see autor käis nüüd mais PrimaVistal, siis PrimaVista festival pöördus meie poole. Et kuna meil oli varem sarnane koostöö, siis, kui käis Leedu autor, Šlepikas käis siin Tartus, siis me ka kirjastasime selle eesmärgiga, et autori tulekuks oleks teos eesti keeles olemas. See väga hästi klappis tookord meil PrimaVistaga, seepärast me seekord ka tegime seda. See on hästi tore, teha niisugust ühisettevõtmist.

K: Ja nüüd viimane asi on Antonio Manzini „Must rada”, see on itaalia keelest, ma saan aru, jah?

V: Jaa, see on itaalia keelest, jah. Et see... Aga kuidas see...? No ilmselt kuidagi agentide kaudu ilmselt tuli see esimene vihje.

K: Aga kas agendid, kes töötavad siis nii Hispaania kui Itaalia turul? Sest see agentide süsteem on selline, mis eri kultuuriruumides on suhteliselt erinev. Hispaaniakeelses maailmas on see väga tugeva positsiooniga.

V: Jah, ee... ma ei mäleta. No ilmselt oli ikkagi kusagilt agentide kaudu ja lihtsalt jällegi, ma hakkasin lugema seda...

K: Aga mis keeles sa seda lugesid? Itaalia keeles?

V: Itaalia keeles, jah. Hakkasin lugema, mulle tundus see väärt asi. Ja mul ei ole midagi kvaliteetse krimikirjanduse vastu ja siis ta niiviisi tuli. Aga „Salamise sõdurite” kohta sa ei küsinud?

K: Aa, „Salamise sõdurid” olid ka, jah. See oli päris alguses.

V: See oli ka üks selliseid asju, mis oli... Mis aastal ta tuli, 2001, siis sellest ajast peale ta oli juba hinge peal. Ammu enne kirjastamise peale mõtlemist, on mõned sellised, et... Ja praegu meil on töös ka mõni selline raamat, mis on ammu juba loetud ja...

K: Tahad sa neist plaanidest ka rääkida, et mis teil plaanis on?

V: No praegu on kaks hispaanlast... ja üks mehhiklane. Hispaania kaasaegsed autorid. Muños Molina „Talv Lissabonis”. See on siis see, mida ma olin kunagi ammu lugenud juba ja mis oli hinge peale jäänud. Et kuna Muños Molina on oluline kaasaegne Hispaania autor. Ja teine on sellesama Cercase oma, mis see võiks siis olla... „Piiriseadused”. Et kuna Cercas on lihtsalt mul üks lemmik-autoreid. Kuigi tema see „Salamise sõdurid”...

K: See on nii masendav ju!

V: Ei ole üldse masendav.

K: Ma lugesin seda „Salamise sõdureid” nii, et ma üldse ei taha lugeda.

V: Ei ole üldse masendav. Ühesõnaga, sama autori teine teos siis. Ja siis see kolmas on üks mehhiklanna, kes on ka selline Ladina-Ameerika... See on selline, et ühelt poolt on ta kvaliteetne, hinnatud autor, ja teiselt poolt ta on lihtne lugeda. Et seal on, lihtsustatult öeldes, mingisugune armulugu, mis peaks kaasa haarama. Sellist ladina-ameerikalikkust, mida inimesed tavaliselt ootavad.

K: Aga see... just sa jõudsid välja selleni, et mida inimesed ootavad, kui teos on tõlgitud hispaania keelest. Kas see on eksootika pigem, mida nad sealt otsivad või... või tahavad nad head kirjandust või...

V: Mina ei tea. Ma ei ole sellest aru saanud. Et, tähendab, ma arvan pigem niiviisi, et nad ei oskagi midagi oodata. Et see on niivõrd... Ma ise kardan seda, et hispaaniakeelne kirjandus tekitab võõristust. Et ei julgeta võtta hispaaniakeelseid autoreid, kuna seda pole... koolis pole õpitud, et see on kuidagi võõras maailm.

K: Aga kas see... minu arust maagilise realismi puhul see, millega seda... tänu millele see läbi läi, oli just nimelt võõras maailm, see eksootika, see teistsugune. Võõras maailm ei pruugi olla ilmtingimata võõristus, ta või olla ka eksootika?

V: Aga ma ei tea. Ma ei ole veendunud, et seda eksootikat otsitakse. Ma ei tea. See maagiline realism, ega ta ei ole ka ju nüüd enam tänapäeval kuskil esiplaanil. Kõik küll teavad, et „Sada aastat üksildust” ja nii edasi, aga...

K: No ma olen küll kohanud siamaani seda, et kõike hispaaniakeelset, eriti Ladina-Ameerikast tulnut, pannakse maagilise realismi lahtrisse. Näiteks Bolaño on mõne inimese jaoks raudselt maagiline realism.

V: Mhm. No ma ei tea, kes Bolañot juba loeb, sellel on juba mingi spetsiifilisem kirjandushuvi. See ei ole päris niimoodi, väga lai publik.

K: Aga vaatamata sellele sellise spetsiifilise kirjandushuviga inimesed suudavad seda maagiliseks realismiks pidada.

V: Sest nad teavad sellist terminit ja... Mina ei oska öelda seda.

K: Sest nad tajuvad seal... Mulle tundus see, et nad tajuvad seal ikkagi seda eksootikat.

V: Et nad tahavad lugeda seda eksootilist.

K: Jah, ja see eksootika läheb kuidagi selle... sildi alla. Sa nagu seda ei... Ütleme, kui sa mõtled selle peale, mida välja anda, siis sa lähtud pigem oma eelistustest, mitte ei ürita radariga seda lugeja tunnetust...

V: Jah, sest ma ei saa nagu pihta väga hästi sellele lugeja... noh, ütleme, ma saan pihta sellele meie väiksele rühmale fännidele, eks ole. Et mingisugune väike hulk inimesi on, kellest ma tajun, mida nad meilt ootavad. Aga kuna need ootused ongi tekitanud laias laastus minu isiklik valik, siis see on nagu ikkagi see, millest alustada.

K: Aga kui sa mõtled selle peale, mis te välja olete andnud, kas seal on olnud mingeid üllatavaid edulugusid või üllatavaid ebaedusid sinu jaoks? Et midagi, mis on müünud üllatavalt hästi, millest sa poleks seda oodanud, või midagi, mis on... millest sa arvasid, et võiks korda minna, aga on müünud üllatavalt halvasti?

V: Ei, selliseid edulugusid ei ole kahjuks. Võibolla kõige parem ikkagi ongi see „Õmblejanna Madridist”, mis ongi bestseller, tema peabki kõige paremini müüma, selge see.

K: Vaatamata sellele, et ta selline tellis on?

V: No aga just nimelt. Ma arvan, et see publik, kes selliseid raamatuid loeb, et nemad ootavadki sellist pikka lugemist. Ma arvan, et see sobib hästi sihtrühmale. Aga sellist üllatavat edu ma ei saa öelda. Ja üllatavat ebaedu ma ka ei tea. No ütleme... vaat, need on ju nagu oma lapsed, kahju on lihtsalt. Ma ei tea, kas see mind üllatab, aga... Ma ei oska vist välja niimoodi tuua. Ma tunnen küll, et on selliseid raamatuid kindlasti, mis on väärt seda, et neid rohkem loetaks.

K: Kui palju on... sinu arust võiks müüki mõjutada või mingi argument olla raamatuarvustused või tõlkekriitika, mis ilmub? Kas teie välja andud teoste puhul on midagi sellist ilmunud? Ja kuidas sa selle mõju müügiedule võiksid hinnata?

V: No seda seost on raske ju kindlaks teha. Aga ma ikkagi pean seda väga oluliseks, et oleks arvustusi. See tundub ikka alati kõva sõna. Seepärast, et muud võimalust raamatut esile tõsta nii väga ei ole.

K: Oled sa ise tegelenud näiteks sellega, et arvustusi otsida? Otsida inimesi, kes kirjutaks?

V: Me nagu väga kobamisi toimetame selles maailmas. Ei ole ilmselt neid sidemeid. Aga me oleme ikkagi iga kord püüdnud, esiteks saadame kõik pressiteated ja siis pöördume isiklikult iga väljaande poole, kes võiks vastava raamatu vastu huvi tunda. Mitte lihtsalt pimesi, et *send all* ja niiviisi, vaid et ma ikkagi mõtlen, keda see raamat võiks kõnetada, ja siis pöördun isiklikult nende inimeste poole. Mõnikord see annab tulemust, mõnikord ei anna. Aga me igal juhul püüdleme selle poole, et see saaks mingit kajastust.

K: Mis sa arvad, palju võiks raamatute müügiedu mõjutada tõlke kvaliteet või tõlkija stiilieelistused? Eriti pean ma siin silmas seda poleemikat, mis puhkes ühe Klaarika tõlke ümber, Klaarika Kaldjärve tõlke ümber. Aga ka üldiselt: kas sellised tõlkija stiilieelistused võivad mõjutada raamatu müügiedu?

V: Ma arvan, et enamasti lugeja ikkagi ei anna endale aru sellest, stiilieelistustest. See Klaarika juhtum on lihtsalt nagu... See ongi ikkagi üks väga väheseid juhte. Ega üldiselt ei oskagi sarnast juhtumit...

K: Mulle endale tundub see, et inimesed ei teadvusta seda endale. Aga neile tundub umbes, et see vana tõlge oli parem. See algas ka just sellest, et see inimene, kes selle esimese teksti kirjutas...

V: Ta oli lugenud seda...

K: Ta oli lugenud seda vana, see meeldis talle väga, siis ta luges Klaarika uut tõlget ja see ei meeldinud talle üldse. Ja siis talle tundus, et tõlkija on ära rikkunud hea autori.

V: Aga seda ongi nagu raske... Aga see on, esiteks niivõrd markeeritud stiiliga nagu Klaarikal ongi vähe tõlkijaid. Ja siis... Ma arvan, et ikkagi ei ole palju neid lugejaid, kes vaatavad, kes on tõlkija. Et kui nad poes vaatavad näiteks. Ma ei usu, et nad väga teevad valiku selle põhjal. Need on nagu sellised... No mingi osa kindlasti, aga need on ikkagi sellised väga teadlikud lugejad. Ma arvan, et tõlkija stiilieelistus ei...

K: See ei pruugi ilmselt... Praegu sa ei pruugi mõelda ainult hispaania keele peale, vaid ütleme nii, et kui sa valid poes ja vaatad ise tõlkeraamatuid, mis on tõlgitud inglise, prantsuse, mis iganes keelest, vene keelest, et kas tõlkija stiil, või näiteks

mingi asi, mida sa nimetaksid halvaks tõlkeks, kas see mõjutab sinu raamatute ostu otsust poes?

V: Minu?

K: Sinu. Kui ma küsin sinu kohta.

V: Aga mina olen rikutud selles osas. Mina olengi täiesti nagu... Minul on kohustus kohe vaadata, kes tõlkis, eks ole. Selles mõttes ma muidugi lugejana küll usaldan sellist nime, mis mulle midagi ütleb, rohkem, kui sellist nime, mis ei ütle midagi. Mitte et ma kardaksin mingit stiilierinevust, rohkem ma kardan kehva tõlget.

K: See, et kui on mingi asi, mida sa nimetaksid kehvaks tõlkeks, siis see sinu jaoks vähemalt mõjutab ostuotsust?

V: No ilmselt küll, jah. Eks ma siis... Aga ma muidugi ka usaldan sedavõrd kirjastusi, ja ma arvan, et olulist teost, mida mina tahaks lugeda, nad ei anna suvalise tõlkija kätte.

K: Kas sa usaldad kõiki kirjastusi?

V: Ei, kindlasti mitte. No ma ei ostagi kõiki tõlkijaid. Ma ei ole kõigi kirjastuste sihtgrupp, eks ole. Aga selle tõlkimise kohta tegelikult, kui vaadata blogidest, mis on ka selline, hästi armas tagasiside kanal, et seda on tegelikult ikkagi päris palju, kui need blogijad nimetavad, et tõlge oli hea, ja koguni, mis oli kohutavalt meelitatav, mitu korda nimetatud, et tõlge on „hea, nagu Toledo kirjastusel ikka”. Siis sa tõesti tunnet, et sa pead panustama kvaliteetsesse tõlkesse. See on igal juhul väga oluline.

K: Ja põhimõtteliselt... Teie fookus on ilukirjandus, aga kas te pikemas perspektiivis kaalute või näete võimalust ka mingite muude asjade tõlkimiseks? Mingite... ajalooraamatute, lasteraamatute, käsiraamatute, eneseabi tõlkimiseks? Näiteks hispaania keelest?

V: No ühelt poolt on siin see pädevuse küsimus. Kui sa ütled „ajalooraamatud”, siis kas minul on seda pädevust, et teha valikut? Mis on see oluline ajalooraamat, mida oleks vaja tõlkida? Siin on see küsimus. Lasteraamatute puhul on natuke sama. Mul ei ole midagi ajalooraamatute, lasteraamatute väljaandmise vastu. Kui ma tean, et see on nüüd hea lasteraamat ja tahaks seda välja anda, siis igal juhul. Aga siis on need, mis tavaliselt kirjastusi toidavad, need eneseabi ja mis sa ütlesid...

K: Käsiraamatud ja kodundus ja kokandus ja...

V: Käsiraamatud, et need ikkagi mitte. Lihtsalt need on sellised asjad, kuna need endale korda ei lähe. Ma usungi, et kirjastustele see ongi arukas otsus, et kuskilt peab raha tulema, aga kui see endale korda ei lähe, siis ma lihtsalt ei pane ka sinna oma energiat ja ressursi.

K: Et sa ei hakka seda mingiks raha teenimise asjaks kirjastusse sisse tooma?

V: Ei hakka. Ei ole plaanis. Tähendab, selleks peab kirjastus väga palju kordi kasvama, et see vajalikuks osutuks. No siis peab olema rohkem tööjõudu ja nii edasi.

K: On ka need... koostööprojektid, selliste värvipiltidega raamatute puhul. Sa selliseid asju ei... Ka lasteraamatud mõned on sellised, mis tehakse *co-edition* vormis.

V: Ei, ei planeeri küll üldse. Sest see on natuke kuvandiga seotud. Et ma loodan, et meil hakkab juba tekkima mingisugune kuvand siin aastate pikku. Me tegelikult ei saa vedada lugejat alt sellega, et paneme mingisuguse asja, millesse me ise ei usu.

K: Aimeramatuid on ka väga kvaliteetseid ja väga häid.

V: Jaa, kindlasti.

K: Jah. Kas on mingeid mõtteid, mis sul endal praegu on tekkinud, mida ma ei ole osanud küsida? Kirjastamisega seoses.

V: Tead, üks asi mis... Alguses ma küll nimetasin seda, et meil on tõesti hobikirjastus. Et see annab nagu sellise vabaduse, ühesõnaga, et ma võtangi seda praeguses hetkes kui oma hobi, mis tähendab seda, et mul on vabadus valida seda, mis mulle endale meeldib. Mul ei ole seda kohustust olla rahanduslikult edukas. Selles mõttes me nagu ei asetu nende teiste, suurte kirjastuste kõrvale üldse. Sest nemad peavad tegema ikkagi ratsionaalseid otsuseid.

K: No aga kirjastusturu rikastajana põhimõtteliselt te ju olete seal kõrval? Täites teistsugust nišš, täites neid kohti, mida nemad võibolla ei täida?

V: Jah, jah. Aga ütleme nii, et see meie...

K: Kas te näete seda siis oma missioonina... teie missioon oleks siis täita mingeid tühikuid kirjastusturul?

V: Jah, alguses oli küll see... ma ütleks, et ma ei tea, kuidas see objektiivselt... arvudes kajastuks, aga kui me alustasime, mõned aastat tagasi kõigest...

K: 2014 on mul siin esimene kirjas.

V: 2013.

K: 2013 võibolla oli siis esimene, jah.

V: Et siis võibolla avaldati hispaania keelest vähem. Et siis ta oli ikkagi rohkem nagu tühiku täitmine. Sest minu meelest nüüd on ikkagi pisut rohkem juletud hispaania keelest tõlkida. Aga ma ei ole vaadanud nüüd niiviisi...

K: Palju see on kirjastuste julguse küsimus ja kui palju see on tõlkijate küsimus? Palju meil üldse on neid inimesi, kes seda teha suudavad? Kas see võib olla piirav?

V: Mina arvan, et ei ole puudust tõlkijatest. Et see on ikkagi rohkem see, et lugejad ei ole valmis, mistõttu ka kirjastused ei võta riske. Ma arvan, et see on niimoodi.

K: Aga nüüd ma küsiksin lõpetuseks sinu akadeemilise tausta kohta konkreetsemalt. Sa mainisid, et sa oled hispaania filoloogi haridusega. Kaugele sa ülikoolis sellega jõudsid ja kui sa jõudsid magistrisse või kaugemale, siis mis oli sinu uurimisvaldkond?

V: Ma tegin... Mul on praeguse seisuga teadusmagistri kraad ehk selle vana neli pluss kaks süsteemi järgi. See oli siis... mis ta nüüd oli... germaani-romaani filoloogia on see eriala nimetus. Magistris ma uurisingi just nimelt tõlke küsimust, hispaaniakeelsete reaalide tõlkimine eesti keelde, ehk siis ilukirjanduse tõlkimisega tihedalt seotud asi. Ja praegu ma olen Tallinna Ülikoolis doktorant esimest aastat ja seal on ka, tähendab... kultuuride uuringud on see eriala. Aga uurimisteema on ka väga tihedalt seotud hispaaniakeelse kirjandusega. Ühesõnaga ma tahan teha sellist... ülevaatlikku monograafiat hispaaniakeelse kirjanduse tõlkimisest Eestis, aegade algusest peale kuni tänapäevani, selline väike... väike ambitsioon.

K: Et jah, sarnane teema. Nii et sa siis oled valdkonnas sees, jah? Äkki aitab siis praegu sellest.

Intervjuu kirjastajaga

Küsitaja: Ehte Puhang

Vastaja: Triinu Tamm, peatoimetaja, Eesti kirjanike liidu ajakiri Loomingu

Raamatukogu

Aeg: 29. jaanuar – 9. märts, 2018

Intervjuu läbiviimise viis: meili teel

K: Kas te olete nõus andma tõlkekirjanduse teemadel intervjuu, mida ma kasutan oma magistritöös?

V: Jah, olen nõus andma tõlkekirjanduse teemal intervjuu, mida võite pärast oma magistritöös kasutada.

K: Milline on Loomingu Raamatukogu kui kirjastuse positsioon Eesti kirjastusturul? Olete te suur või väike kirjastus? Kas teil on mingeid kasvamise või muutumise plaane?

V: LR-i positsioon on täiesti ainulaadne. 1957. aastal asutamisest on saadik on LR saanud riigipoolset majanduslikku tuge ja ta on ellu kutsutud selleks, et avaldada väärtkirjanduse tekste, nii algupärandeid kui ka tõlkeid tervest maailmast. See missioon on talle jäänud ka vabariigi taastamisel ja on endiselt väga aktuaalne. Kui nõukogude ajal oli probleem selles, et kirjastusi ja avaldamisvõimalusi oli väga vähe, siis nüüd on kirjastamisega tegelevaid ettevõtteid palju, kuid väärtkirjanduse turg on Eestis paraku nii väike, et raha sellega ei teeni, ja julgen arvata, et 80% LR-is ilmuvatest raamatutest jääksidki ilmunud, kui nad riigi toel LR-is ei ilmuks. Seega on LR-il privileeg ja samas ka vastutus anda välja üksnes kirjanduslikult kõrgetasemelisi tekste. LR ei teeni majanduslikke eesmärgi, üksnes rahvavalgustuslikke, seetõttu on ka raamatute kaane hinnad väga soodsad ja taskukohased ka vähem jõukatele inimestele. Eripärana võib välja tuua ka ettetellimise võimaluse. Hetkel on LR-il tellijaid 1000 ringis.

LR on keskmise suurusega kirjastus, aastas ilmub 16-19 nimetust. Aastane avaldamismaht on ette antud (40 numbrit ehk u 2000 lk) ja kuigi väärt materjale, mida avaldada, oleks märksa rohkem, siis kasvamise plaane ei ole, sest hetkel riigitoetuse suurenemist ette näha pole.

K: Ja milline on ilukirjanduse roll teie kirjastuses? Ma saan aru, et see on teie peamine fookus, aga kuidas on muude tekstidega (esseistika, memuaarid jms.)? Kas te otsite ise aktiivselt mitmekesisust?

V: Peamiselt annabki LR välja ilukirjandust, lisaks ka kirjandusega seotud ja laiemalt kultuuriloolist esseistikat, memuaare on ilmunud, aga pigem harva, ehk mõni raamat iga paari aasta tagant.

Mitmekesisus on kindlasti LR-i valikut iseloomustav võtmesõna. Kavandame tõlkeid iga aasta lõikes võimalikult paljudest keeltest – enamasti õnnestub tellida tõlkeid 10.-12. eri keelest – ja hoiame silma peal, et mõni keel ei pääseks domineerima. Üritame leida huviväärseid tekste ka n-ö väiksematest keeltest, seal on sageli kitsaskohaks kas tõlkija puudumine või siis on tõlkijaid nt üks ja tema on juba hõivatud. Ka žanrilaselt hoiame pildi mitmekesise: aasta lõikesse mahutame nii romaane, jutukogusid, esseesid, kõikvõimalike segažanreid, aeg-ajalt ka näidendid ja luulekogusid.

K: Te mainisite, et teie missiooniks on avaldada väärtkirjandust. Mis on teie nägemust mööda "väärtkirjandus"? Millistest kriteeriumitest te selle otsustamisel lähtute? Teie vastusest käis läbi "kirjanduslikult kõrgetasemelised tekstid", aga mis määrab selle kõrgtaseme? Kui oluline roll on selles kaanonil? Kui subjektiivne või objektiivne see valikukriteerium teie arvates on?

V: Klassikast (vanemast kui ka moodsast) rääkides pean väärtkirjanduse all silmas sellist kirjandust, mis on ajaproovile vastu pidanud. Jah, kaanon, aga ka sealt tuleb teha valik: milline tekst kõnetab just meie praegusel ajal. Ja on ka muidugi autoreid ja tekste, mis juba kirjanduslooliselt on möödapääsmatud. Meie kaasaegsete ja algajamate autorite puhul on väärtuse näitajaks see, milline koht on autoril ja teosel oma maa kontekstis. Ka tõlked on plussiks - see näitab, et teosel on kõlapinda ka oma kultuurruumist kaugemal.

Kirjanduslikult kõrgetasemelised tekstid on minu silmis need, mis käsitlevad mõnd teemat või teemaderingi uudset või tõstatavad mõne seni käsitlemata teema. Sisuplaanile lisaks on oluline ka väljendusplaan, et autoril oleks oma hää.

Püüame oma valikutes lähtuda võimalikult objektiivsetest kriteeriumitest, peame nõu ka tõlkijatega ja kolleegiumiliikmetega, aga lõppvalikus on kindlasti ka subjektiivsust. Oleks keegi teine peatoimetaja/toimetaja, oleks valik teistsugune, maailmakirjandus ja selle pärand on suur ja lai.

K: Teine teema, mille ma eelmisest vastusest üles korjan, on keeled. Ütlesite, et teie jaoks on oluline keeleline mitmekesisus, te püüate hoolitseda selle eest, et ükski keel domineerima ei pääseks, ja leida tekste ka väiksematest keeltest. Mis on teie jaoks "väiksem keel"? Kas see on teie jaoks lingvistiline või kultuuriruumi-põhine mõiste?

V: "Väikeste keelte" all pean eelkõige silmas keeli, mille kõnelejate hulk ei ole väga suur (eks kõik ole muidugi suhteline...) Nt läti, leedu, norra, taani, ungari, tsehhi, katalaani, baski, serbia, kreeka, heebrea, jidisi keel (kui nimetada need, millest viimaste aastate jooksul on LR-is tõlkeid ilmunud). Ka rootsi ja soome võiksid põhimõtteliselt väikeste keelte alla käia, aga nendest tõlgitakse õnneks Eestis igal aastal mingigi arvestatav hulk raamatuid.

Kuigi kõnelejate arvu poolest ei saa väikeseks pidada nt. rumeenia, poola, itaalia või jaapani keelt, siis nendest keeltest tõlgitakse jällegi üsna vähe ja sellel rindel tuleb ka aktiivselt otsida.

Jah, eks ikka peame silmas ka seda, kust maalt autor pärit on. Sest kui Prantsusmaa prantsuse kirjanikke ikka tõlgitakse, siis Belgia, Quebeci ja Kongo omasid juba märksa vähem.

K: Ja konkreetsemalt Hispaania/hispaaniakeelse kultuuriruumi kohta: kas mitmekesisuse peale mõeldes on Hispaania teie jaoks üks tervik või jaguneb keelte alusel eri kultuuriruumideks? Te olete avaldanud baski kirjandust ka tõlkena hispaania keelest (Unai Elorriaga). Kuidas see teie mitmekesisuse-taotlusse paigutub, keele või kultuuri järgi? Ja kuidas paigutub sellesse pilti hispaaniakeelne Ladina-Ameerika? Kas kui üks keeleruum või kui mitmed riigid/kultuurid?

V: Hispaania keele puhul ikka eristame ka maade kaupa autoreid, nii et ikka muidugi eri kultuuriruumid. Kui vaatasin selle pilguga üle, siis viimase 10 aasta jooksul on LR-is hispaania keelest tehtud tõlgete seas kõige rohkem Hispaaniast pärit autoreid (Unamuno, Marias, Millas, Vila-Matas, Prado), aga esindatud on ka nii Argentiina (Arlt, Borges), Mehhiko (Zaid), Peruu (Vargas Llosa) kui ka Tsiili (2xBolano).

Unai Elorriagat ma käsitleks ikka baski autorina. "Tramm Sisa Pangmale" hispaania tõlge on pealegi autori enda tehtud ja oli seega tema enda meelest täiesti sobiv alus tõlkele. Kusjuures ei ole sugugi harvad juhtumid (teadis rääkida baski keelest tõlkija Merilin Kotta), et baski autoreid tõlgitaksegi hispaania tõlgete põhjal (isegi kui need ei ole nende endi tehtud), sest baski keele oskajaid on lihtsalt nii vähe. Kuigi jah, keelte järgi statistikat tehes läheb sellelt üks punkt juurde hispaania keelele. Samas on statistikat huvitav teha, aga veel huvitavam on leida põnevaid tekste ja neid eesti lugejateni tuua.

K: Kuidas te leiate raamatuid, mida hispaania keelest tõlkida? Kust saate informatsiooni hispaaniakeelses kirjanduses toimuva kohta? Kui suur roll on teie informeerituses üldisel kirjanduslool ja kaanonil? Kui suur roll on varasematel tõlgetel eesti keelde või tõlgetel teistesse keeltesse? Kui palju sõltub teie informeeritus sellest, mis keeli oskavad toimetuses töötavad inimesed? On teil toimetuses mõnda hispaania keelt oskavat inimest?

Kas te käite raamatulaatadel? Suhtlete hispaaniakeelse maailma agentidega? Kas te jälgite kirjanduspreemiaid (rahvusvahelisi, hispaaniakeelse maailma omi)? Milline on tõlkijate roll? Kas teie otsite tõlkijaid või pöörduvad pigem tõlkijad mingi konkreetse pakkumisega teie poole? Kas tõlkijad jagavad informatsiooni ka üldisemalt hispaaniakeelses kirjandusmaailmas toimuva kohta?

V: Raamatute leidmise viis ei sõltu keelest. Hispaaniakeelseid raamatuid otsin ja leian nagu kõiki teisi. Kindlasti on oluline tõlkijatega suhtlemine, meil on ka sarja kolleegium, kes meile asju soovitab, hoian silma peal mõnel kirjandusajakirjal, mõnikord saan inspiratsiooni mõnd raamatut lugedes (on viide mõnele teisele autorile või raamatule), teinekord tuleb lihtsalt vestluse käigus mõni raamat jutuks, kirjastused ja agendid, kellega oleme varem koostööd teinud, pakuvad ka (aga sealt läheb harva midagi töösse).

Varasemad tõlked eesti keelde – see ei ole inspiratsiooniallikaks, sest LR katsub pigem avastada uusi autoreid. Ja muidugi me avaldame ka aeg-ajalt selliseid autoreid, kellelt on juba midagi tõlgitud, aga siis ei tule impulss mitte sellest varasemast avaldamise tõsiasjast, vaid tegemist ongi selliste klassikaliste autoritega, kes on nagunii juba teada.

Hoian küll silma peal ka sellel, mida näiteks prantslased tõlgivad, reisil käies vaatan alati kohalikku raamatupoodi, et mida seal tõlgitakse. Loen ise ka hispaania keeles.

Ja toimetuses on kolm inimest, igaühel on oma silmaring, lugemus ja omad keeled.

Raamatumessidel oleme aeg-ajalt käinud, aga meie väikeste mahtude juures ja pigem klassikalist suunitlust arvestades (messidel on esikohal siiski uuemad teosed ja eriti esikohal bestsellerid, mis meid huvitab) ei tundu see väga oluline. Samas saab messil käies alati külastada ka raamatupoode, nii on küll ideid saadud.

Preemiatel eraldi silma peal ei hoia. Samas ega preemia kahjuks ka ei tule, kui selgub, et autor on millalgi mõne saanud.

Tõlkijad tõesti pakuvad ise päris palju, nendest osa läheb käiku, osade puhul hakkame koos edasi otsima või siis olen ise mõne tõlkijaga ühendust võtnud ja uurinud, mida tema meelest tasuks tema maa kirjandusest tõlkida, ja muidugi on ka variant, et me mingit teed pidi ise jõuame raamatuni ja siis pakume tõlkijale. Pakun, et pea pool ilmutavatest asjadest võib küll olla tõlkijate (ja kolleegiumiliikmete) pakutud teoseid või autoreid. Ja muidugi veel palju rohkem on neid raamatuid, mida pakutakse ja mis käiku ei lähe (raamat ei ole meie ampluaa, tõlge ei vasta kvaliteedile vmt).

K: Kas hispaania keel kuulub teie jaoks nende keelte hulka, mille puhul te jälgite, et seda liiga palju ei saaks, või nende hulka, millest tõlgete otsimisega te aktiivselt tegelete?

V: Hispaania keelest ei ole väga palju pakkumisi, selles liinis on tulnud pigem ise aktiivselt otsida. Kui vaadata viimase 10 aasta ilmumisi, siis 4 raamatut on pakkunud tõlkijad (Unamuno, Millas, Prado ja Arlt), ülejäänud on toimetuse algatus (+2018 ilmumas Pitoli jutukogu). On mõned pakkumised küll veel olnud, aga need pole erinevatel põhjustel käiku läinud.

K: Te ütlesite, et keskendute peamiselt väärtkirjandusele ja sellistele teostele, mis muidu võibolla kunagi eesti keeles ei ilmuks. Aga kas te jälgite mingil määral ka müüginumbreid? Näiteks püüate leida igasse aastakäiku mõned sellised teosed, mis hästi müüksid?

V: Müüginumbreid ikka jälgime ja rõõmustame, kui mõni raamat hästi müüb. Jah, katsume tõesti vaadata, et igasse aastasse sattuks ka juba tuttavaid n-ö suuri nimesid, aga eelkõige sellepärast, et sari püsiks suurema tähelepanu fookuses ja meelitaks lugema ka laiemat huviliste ringi.

K: Ma tahaksin nüüd teada konkreetsete teoste kohta, kuidas nad teieni jõudsid ja miks nende eesti keeles avaldamine teie meelest on oluline olnud. Miks just see autor ja tema see teos? Kas selle pakkus välja keegi väljastpoolt toimetust (nt tõlkija, kirjandusteadlane) või leidis selle keegi toimetuse inimestest? Kas te lugesite seda hispaania keeles või mõnes muus keeles või langetasite otsuse mingi muu info põhjal?

Nimekiri on uuemast vanemaks:

Jorge Luis Borges. Liivaraamat. Shakespeare'i mälu (2017)

Roberto Bolaño. Liuväli (2015)

Benjamin Prado. Lumes on tühjus (2015)

Enrique Vila-Matas. Pariisile ei tule iial lõppu (2014)

Roberto Bolaño. Tšiili nokturn (2013)

Juan José Millás. Asjad kutsuvad meid (2013)

Mario Vargas Llosa. Kirjad noorele romaanikirjanikule (2011)

Javier Marías. Kirjapandud elud (2010)

Roberto Arlt. Ester Primavera (2010)

Miguel de Unamuno. Püha Manuel Hea, märter (2008)

Unai Elorriaga. Tramm Šiša Pangmale (2005)

V: Kõik avaldatud raamatud on toimetuse silmis vastanud väärtkirjanduse kriteeriumile. Mis keeles ühe või teise raamatuga esmalt tutvusin, ei mäleta enam, võis olla kas prantsuse, inglise, hispaania või siis ka eesti keeles, kui pakuti juba valmis tõlget (Prado, Millas, Unamuno). Ja ega kirjastaja tõesti ei loe läbi kõiki raamatuid algusest lõpuni, mis töösse lähevad, olulised on ka taustainfo ja nt varasemad sama autorid loetud raamatud.

Nagu eelmise korra vastuses välja tõin, siis Unamuno, Millasi, Prado ja Arlti pakkusid välja tõlkijad. Elorriaga raamatu pakkus samuti välja tõlkija. Teised on toimetuse mõtted.

K: Lisaks olete te avaldatud teoseid, mille mina liigitaksin piirijuhtudeks. Nende kohta sooviksin ma lisaks teada, kuhu teie nad paigutaksite hispaaniakeelse maailma suhtes? Sisse või välja? Kas need teosed kuuluvad teie meelest Hispaania või Ladina-Ameerika kirjanduse hulka?

Clarice Lispector. Tähetund (2017)
Kirmen Uribe. Bilbao - New York - Bilbao (2017)
Joaquim Maria Machado de Assis. Hulluarst (2016)
Mercè Rodoreda. Teemandi väljak (2014)
Gabriel Zaid. Liiga palju raamatuid (2011)

V: Liigitaksin autorid järgnevalt:

Clarice Lispector. Tähetund (2017) - portugali keelne Brasiilia kirjanik
Kirmen Uribe. Bilbao - New York - Bilbao (2017) - baski kirjanik, Hispaania kodanik
Joaquim Maria Machado de Assis. Hulluarst (2016) - portugali keelne Brasiilia kirjanik
Mercè Rodoreda. Teemandi väljak (2014) - katalaani kirjanik, Hispaania kodanik
Gabriel Zaid. Liiga palju raamatuid (2011) - hispaania keelne Mehhiko kirjanik, aga selle konkreetse raamatu puhul anti tõlkimiseks nimelt ingliskeelne teos - ausalt öeldes enam ei mäleta, kas asi oli selles, et inglise tõlge oli täiendatud võrreldes originaaliga või milles seal asi oli.

K: Kas te jälgite enda avaldatud teoste puhul tõlkekriitikat? Kas te otsite ise aktiivselt inimesi, kes teie raamatutest kirjutaksid? Kas kriitika mõjutab läbimüüki?

V: Jah, jälgime ikka tõlkekriitikat. Alati on hea meel kui kirjutatakse, see annab tagasisidet ja tõmbab raamatuke tähelepanu. Ei, ise aktiivselt ei ole otsinud kirjutatajaid ega avaldamisvõimalusi. Ei ole märganud, et kriitika mõjutaks läbimüüki.

K: Kui hoolikalt te tegelete tõlke kvaliteediga? Kas selles osas on olnud tagasilööke? (Mind huvitab üldiselt, ei pea nimetama konkreetseid teoseid.) Kas tõlkija stiil (kodustav või võõrapärastav, rohkelt kommentaare lisav või "puhast" teksti eelistav jms) on mõjutanud teie valikuid? Eriti siis, kui otsustamise aluseks on olud juba valmis tõlge, aga ka siis, kui kaalumisel on olnud koostöö tõlkijaga, kelle stiili te teate tema varasemate tõlgete põhjal? Kas tõlkija isik ja tema käekiri avaldavad mõju müüginumbritele?

V: Tõlke kvaliteet on meile äärmiselt oluline. Mis mõttes tagasilööke? Et mõni tõlge on kehvake? Jah, loomulikult. Proovime selliseid asju eos vältida, nendelt, kellega pole varem koostööd teinud, küsime proovitõlget. Aga ega pole ju ka kindel, kuidas edasi läheb. Ja ka juba teada tõlkijad teevad vahel praaki. Kui on aga juba õigused ostetud/raamat avaldamisplaanis, siis tuleb ta lihtsalt n-ö korda teha. Tahame aeg-ajalt ka algajatele võimalust anda ja võtame vastu ka nende pakkumisi (kui idee on hea), siis on juba ette teada, et tööd on rohkem (LR-i toimetajad toimetavad raamatuid ise), aga me kõik olime kunagi algajad ja meile anti võimalus.

Laias laastus on ikka nii, et tõlkijal on oma käekiri ja ta valib (kas teadlikult või ebateadlikult) mingi strateegia. Kui see on teostatud läbivalt ja klapib originaali vaimuga, siis on kõik hästi. Kui aga kodustamine läheb nii kaugele, et n-ö nurgad on maha sõidetud või võõrapärasus nii kaugele, et mõte jääb hämaraks, siis tuleb toimetajal sekkuda. Tavalised toimetajaparandused on muidugi rohkem "mikrotasandil", õigekiri, lausejärg, sõnavaravalik, nagu ikka.

Ei ole reeglit, et kas joonealustega või ilma. Oleneb teksti iseloomust. Kuna meil sageli ilmub ka vanemaid tekste, siis seal on küll enamasti kommentaarid ja selgitused ka.

Ei ole täheldanud, et tõlkija isik raamatu müüki mõjutaks.

K: Kas on midagi, mis teie arvates on ilukirjanduse tõlkimise seisukohalt oluline, aga mida ma pole küsida osanud? Kas see intervjuu on teie tekitanud mingeid mõtteid, mida sooviksite minuga jagada?

V: Ei soovi rohkem midagi lisada.

Intervjuu korraldamise osas: intervjuueeritaval oleks mugavam, kui ta teaks pisut rohkem ette, mis teda ees ootab, kas või umbkaudugi küsimuste hulka. Ei osanud oodata, et küsimusi tuleb nii palju ja nad on nii põhjalikud, vastamine kujunes üsna ajamahukaks. Eks oleks võinud muidugi ka lühemalt vastata. Loodetavasti saate siis kogutud andmeid oma töös ka kasutada.

K: Üks isiklik küsimus ka: mida te ülikoolis õppisite? Ja kui jõudsite magistriõppesse või kaugemale, siis mis oli teie uurimisvaldkond?

V: Olen õppinud Tartu ülikoolis prantsuse filoloogiat (bakalaureus aastast 1996).

Intervjuu kirjastusega

Küsitaja: Ehte Puhang

Vastaja: Sandra Saul, kirjastuse Helios toimetaja

Aeg: 25. august, 2017

Intervjuu läbiviimise viis: suuliselt

K: Alustame intervjuuga. Alustuseks ma pean küsima sinult nõusolekut. Kas sa oled nõus andma intervjuu minu magistritööks, mis tegeleb eesti kirjastuste hispaaniakeelse maailma kuvandiga?

V: Jah, olen nõus.

K: Järgmiseks palun tutvusta ennast. Kes sa oled, mis su nimi on ja mis kirjastusega sa seotud oled?

V: Ma olen seotud Helios kirjastusega, minu nimi on Sandra Saul.

K: Ja millega sa seal kirjastuses tegeled?

V: Tegelikult praegusel juhul ma tegelen nii turunduse kui ka projektide valimisega. Ma alustasin seal projektide valimisega, siis et mis raamatuid võtta.

K: Kas te olete suur või väike kirjastus ja kuidas te ise ennast nagu...

V: Me peame ennast ikkagi väikseks kirjastuseks. Ja meil on praegu viis inimest kontoris, kes igapäevaselt raamatutega tegelevad, nii valimise kui toimetamise kui kõigega, mis sinna juurde käib. Ja mina siis lisaks tegelen ka turundamisega.

K: Aga millisena te oma perspektiivi näete? Kuidas te ennast paigutate? Kas teil ongi plaanis jääda väikeseks kirjastuseks? Kas teil on plaanis tegutseda mingis nišis? Kas te plaanite kasvada?

V: No tegelikult me ei plaani niimoodi selles mõttes kasvada, et meil on sel aastal näiteks 30 raamatut, mis me välja anname, ja meil ei ole plaanis kasvada 100-200 raamatuni. Me üritame pigem teha oma valikud hästi hoolega, et mida me võtame. Me püüame valida erinevale maitsele kirjandust, nii lastele kui täiskasvanutele, ilukirjandust, erinevate huvidega inimesele, samamoodi vaimsust, ja siis ka ärraamatuid natukene. Et me tegelikult ei paiguta ennast kuskile nišši, pigem üritame olla natuke ühe ja natuke teise ja natuke kolmanda jaoks.

K: Teie ainus nišš on olla väike?

V: Ainus nišš on olla väike.

K: Kas teil on mingid sellised prioriteetsed valdkonnad, millele teie tähelepanu kõige rohkem on keskendunud või mida te näete enda jaoks kõige olulisemana, olgu siis nagu maine mõttes, või kasumi teenimise mõttes?

V: No kasumi teenimist me vaatame ikka iga projekti puhul, see on üks kriteerium, et kui ei ole võimalik sellega teenida, siis me ei saa kahjuks seda endale lubada.

K: Teil ei ole mingit sellist valdkonda, mis on teie kuvandi jaoks kõige olulisem? Mingi sari või mingi autor või midagi sellist?

V: Ma arvan, et praegu on kujunenud niimoodi, et krimipõnevikud vist on need, mis meile kuidagi... sobivad, mis figureerivad erinevates TOPides. Paula Hawkins näiteks, keda võib välja tuua. Mm... see on siis, jah, inglase. Ja rootsi krimi on ka.

K: Aga milline on ilukirjanduse positsioon üldiselt? Kas see on see, millega te peamiselt tegelete või on see üks teie paljudest valdkondadest?

V: Ilukirjandus on üks tore valdkond. (naer)

K: See meeldib teile endale kõige rohkem, jah?

V: Jaa, sellega võiks tegeleda lõpmatuseni. Ja seal on valikuid nii palju, et ma arvan, et iga meie kirjastuse inimese süda tuksub kuidagi sinna, ilukirjanduse poole. Aga ei saa alati võtta seda, millega süda kaasa läheks.

K: See enamasti ei ole mitte kasumi osa teie tegevusest, vaid see, mis teeb südamele rõõmu, jah?

V: No me üritame laveerida. Natukene südamele ja natukene kasumile ja siis ellu ka jääda seal kõrval.

K: Kas teil on kirjastuses ka mingi spetsiifiline asi, mida te annate välja ainult... peamiselt ellujäämiseks? Näiteks on kirjastused, kes elavad peamiselt õpikute kirjastamisest.

V: Meie kõrvaljoon, mida me ajame, on ristsõnad, ristsõnakogumikud. Need on tegelikult need, mis maksavad meil arved ja jooksva kulu. Nii et see on meil... Aga eks me üritame võidelda sellel väiksel turul bestsellerite eest. Need, mis on need rahvusvaheliselt menukad raamatud, need tihtipeale ikkagi ka Eestis on samamoodi menukad.

K: Milline on teil vahekord tõlkekirjandusel ja eesti keeles kirjutatud kirjandusel, originaalkirjandusel?

V: Ma arvan, et üks 80% tõlke ja 20% eesti. Me tõlgime palju.

K: Ja kas te olete huvitatud peamiselt tõlkekirjandusest? Kui te mõtlete arendamise peale, fookuse peale. Kas siis selleks on peamiselt tõlkekirjandus või peamiselt oma autorite looming?

V: Peamiselt tõlkekirjandus. Aga oma autorite looming on lihtsalt viimaste aastatega kaasa tulnud, sest kuna meid on kirjastusena märgatud, siis on meile ka hakatud käsikirju saatma ja see on natuke ka niisugune loomulik protsess, et siis me ju ei ütle ära, kui on midagi head.

K: Mis keeltest te tõlgite ja kas lähtekeelte mitmekesisus on teie jaoks oluline?

V: See on ka selline asi, et tahaks, et oleks mitmekesisem, aga piirangud seab ikkagi see, kui palju me ise suudame lugeda, mis keeltes.

K: Peamine valikukriteerium on siis see, mis keeli kirjastuse inimesed oskavad?

V: Jaa, sest me oleme ise ostnud niimoodi ka, et me ei saa läbi lugeda. Mõned raamatud, mille kohta on olemas hea kokkuvõte, näiteks me võtsimegi Hispaania autori Ana Galáni lastesarja, seitse raamatut, vanuses 8-11, hästi tore, hästi mõnusad tegelased, mõnusad illustratsioonid, ja ühegi raamatu sisu lugeda ei saanud. See oli selline natuke nagu pimesi ostmine, aga samas ei ole kahetsenud seda. Aga jah, inglise. Rootsi keelest tõlgime palju.

K: Kui palju te kasutate sel puhul... Seda ei ole kasutanud, et mingi keel, mille raamat on tõlgitud juba inglise keelde või mõnda teise keelde, mida te oskate?

V: Kui me saame niimoodi läbi lugeda, on ideaalne, jaa. No ongi, näiteks rootsi asju me oleme niimoodi saanud, et loeme inglise keeles läbi.

K: Rootsi keelt te ise ei loe?

V: Rootsi keelt ise ei loe.

K: Aga rootsi sarjad on teil suhteliselt tugevad...

V: Jah. Rootsi sarjadega me tegeleme samas. Et see... inglise keel on muidugi abiks alati. Aga saksa keelt me oleme ka nüüd hakanud võtma niimoodi, et me saadame selle raamatu kellelegi lugeda, kes saab selle läbi töötada ja öelda meile, kas selle on see potentsiaal, mida me otsime, ja annab oma väikse hinnangu. Siis on meil ka natukene julgem.

K: Kes on need inimesed, kellele te lugeda saadate? Kas need on teie tõlkijad või need on muud kaudu keeleoskajad inimesed?

V: No näiteks praegu oli konkreetselt Merkeli raamat ja siis ma otsisin... Tartu Ülikoolist vaatasin ajaloolasi, kellele see valdkond võiks sobida, ja siis hakkasin sealtpoolt suhtlema. Aga kuna seal ei olnud tol hetkel ühtegi, kellele oleks väga palju aega ja kes oskaks saksa keelt, siis suunati mind edasi sotsioloogia osakonda, aga sealt tegelikult sain väga toreda kontakti, kes oli teadlik teemast, oli näinud varem juba tegelikult ka seda käsikirja, nii et väga hästi. Me ikkagi otsime spetsialisti pigem.

K: Mitte tõlkijat?

V: Mm... tõlkijat siis, kui on lihtsam raamat. Kas lasteraamat või midagi sellist.

K: Aga see spetsialisti otsimine käib siis konkreetselt raamatu soovitaja mõttes? Et kas seda tasub võtta või ei?

V: Jaa, soovitamise mõttes, aga samas, kui me selle raamatu võtame, siis on jällegi juba olemas mingi tugipunkt, et sellest saab võibolla kunagi ka referents. See spetsialist, kes on selle raamatu heaks kiitnud... Näiteks praegi konkreetsel juhul pakuti meile ju ka härra poolt, et tema kirjutab meile saatesõna sellele Merkeli raamatule. Et see hakkab juba häid suhteid looma. Spetsialisti kaasamine on alati sihuke hea, tore. Seda võib hiljem ka turundamises kasutada.

K: Kui palju te olete tuttavad hispaaniakeelse kirjandusmaailmaga üldiselt ja mis kaudu?

V: Meie suur aken maailma on messid. Käime Frankfurdis, käime Londonis. Ja seal me siis ka vaatame ringi erinevate keelte-riikide boksides. Lihtsalt, mis jääb silma, mis tundub huvitav, mille kohta on natuke ingliskeelset materjali olemas. Me külastame tegelikult erinevate riikide bokse. See on põhiline. Internetist lihtsalt otsima minna midagi on natuke keeruline, kui sa ei oska päris täpselt otsida.

K: Aga kui palju oled sa ise kursis hispaania kirjanduse klassikaga? Näiteks sellega, mida käsitletakse kooliprogrammides. Ma mõtlen hispaaniakeelse maailma peale, mis hõlmab nii Hispaaniat kui ka Ladina-Ameerikat, samas Hispaanias on ka eri keeltes Hispaania kirjandust, näiteks katalaani kirjandus... Kui palju on nende puhul sinu teadmisi mõjutanud see, mida käsitletakse klassikas, näiteks kooliprogrammis, või mille tõlked on varem eesti keeles ilmunud?

V: No eks see ikka mõjutab. Kui sa tead Marqueesi või veel mõnda... praegu ei tule kohe meelde, siis pigem oskadki hinnata seda, mis on klassika, ja kui sa tead, mis on klassika, siis sa saad lugeda juurde, et kui see on uus raamat, kas see siis läheb mingis klassikalises suunas... Kui on mingeid eelnevaid autoreid, kellega ta sarnaneb, siis see mingil määral ikkagi aitab orienteeruda. Aga niimoodi, et katalaani kirjandus ja siis nagu sa ütlesid siin... erinevad Hispaania keeled – nii spetsiifiliselt meie ei keskendu sellele... või ei vaatle.

K: Kuidas sa defineerid üldse klassikat sel puhul, kirjanduse puhul, et mida see siis nagu...

V: No minu jaoks klassika on see, kui ta on ikkagi terve minu elu, kindlasti enne mind juba tõlgitud eesti keelde, ma ei tea...

K: Et vanus on oluline selle juures?

V: Kuidagi vanus on oluline vist jah. Kuigi ma tean, et on olemas ka moodsad klassikud, mis väga kiiresti kuidagi saavad kas kultuslikuks või klassikuks, aga...

K: Kas näiteks Roberto Bolaño võiks olla sinu jaoks klassik juba?

V: No ta on nii... omas nišis nii tuntud, et tegelikult ta võiks olla küll klassik, miks mitte. Ma küll ei ole ühtegi tema raamatut lugenud, aga mul on üks sõber...

K: (naer) Kõik räägivad sellest, jah?

V: ... üks sõber, kes on kõik tema raamatud läbi lugenud ja väga kiidab. Et see on...

K: Sellega on nii, et kui hakkad pihta, siis ei saa pärast enam pidama.

V: Jah, ma olen seda kuulnud, et ma pean väga hoolega vaatama seda.

K: Jaa, oma kogemustest võin ka öelda seda.

V: Et kui sa lugema hakkad, siis pead arvestama, kuhu sa sellega välja jõuad. Jah, selles mõttes ma ei ütle küll, et see klassika peab ilmtingimata olema 19. sajandist midagi. See võib olla kindlasti uuem. See võib olla viis aastat tagasi, kümme aastat tagasi. Kui ta mingit ajastut, või stiili või žanrit, milleski ta on nii hea, et sinna ümber ei teki mitte midagi. Ma ei tea, kas see on klassika tunnus, kui...

K: Enamasti minu arvates just öeldakse, et klassiku ümber tekib koolkond.

V: Koolkond, või siis teine variant, et üritatakse sarnaselt kirjutada mingi aeg. Keegi alustab midagi ja siis tuleb, et näe, et see raamat on nagu see ja see raamat on nagu see ja see raamat on nagu see. Sinna ümber tekib veel kolm-neli-viis raamatut, mis kuidagi üritavad sarnaneda. Mina just võrdlen massikirjandust, no ütleme siis trade-paperbacki. No ühesõnaga, see, mis läheb massidesse, siis seal on hästi näha, et kui Paula Hawkins alustas mingisugust thrilleri suunda, siis poole aasta ja aastaga tuli sinna kõrvale veel kolm-neli-viis raamatut, mis kõik... referents on see, et see on nagu Paula Hawkins. Ma ei oska öelda, et kas Paula Hawkins... kas see teeb temast klassiku või mis see temast teeb, ilmselt ei tee veel, aga mingi... Aga teatud raamatutega tekib mingisugune... midagi suuremat, kui nad algul isegi võibolla olid planeeritud.

K: Aga kui mõelda nüüd jälle hispaaniakeelse maailma peale, kas sina siin praegu Eestis... milliseid selliseid kobaraid või klastreid sa... kasvõi ainult oled kuulnud, mitte ilmtingimata lugenud, aga millised teemad või märksõnad või autorid sulle meelde tulevad, kui jutt on hispaaniakeelsest maailmast, hispaaniakeelsest kirjandusest.

V: Mul millegipärast tuleb esimese hooga kohe selliseid reisiraamatuid, aga see ei ole päris see...

K: Ei, ma ei piira üldse mingite žanritega. Lihtsalt hispaaniakeelse maailmaga.

V: Hispaaniakeelse maailmaga mind isiklikult seob lihtsalt huvi Ladina-Ameerika vastu ja kes on kirjutanud, kes on käinud – ma olen lugenud neid raamatuid. Aga sealt kuidagi jääb silma, et hästi palju on sellist... pühendumist kuritegevusele.

K: Mis raamatud need on? Konkreetset pealkirjad või autorid või...

V: See oli Maria Penu äkki... Kes ise ka tõlkis vahepeal hispaania keeles paar sellist... kiiremat äkšõnit või midagi, mis tal oligi... Ja siis samal ajal ise kirjutas ka, kirjutas reisiraamatuid kas siis Hispaaniast või Ladina-Ameerikast, ma täpselt ei mäleta. Ühesõnaga neid ma kuidagi otsapidi sattusin lugema. Hispaania kultuuriga seostub minu jaoks päris palju kuritegevust, macholikkust, sellist tänavakultuuri ja natuke ka slummi.

K: Kas see on sinu jaoks kirjanduse puhul positiivne? Kas see on see, mida sa hea meelega loed, või see on see, mida sa parema meelega ei loeks?

V: See on huvitav. Selles mõttes, et ta on kuidagi väljapaistev. Muidugi ma arvan, et kõik hispaanlased ei ole väga õnnelikud, et sa tead ainult seda, mis on halb. Kindlasti nad tahaksid ju ka jagada seda, mis on hea ja minu arust see on nagu huvitav... kultuuriliselt.

K: Kui palju sa teed vahet kultuurilises mõttes, kui sa loed, sellel, kas see räägib Hispaaniast või Ladina-Ameerikast? Tuleb see vahe üldse sinu jaoks silme ette?

V: Kui ma autorist mitte midagi ei tea, siis ma ei ole kindel, et tuleb. No muidugi tegevuspaigad, kui seal on ikkagi viited... Või sa mõtled seda, et kas autor on Ladina-Ameerikast või Hispaaniast?

K: Ma mõtlen seda, et kas sinu jaoks on vahet sellel, kas autor on Ladina-Ameerikast või Hispaaniast.

V: Ma arvan, et ei ole. Ma arvan, et kui ma loeksin, siis ma loeksin kuidagi kas teema või autori oskuste või millegi sellise põhjal, aga kas ta on hispaanlane või ladina-ameeriklane, ma arvan, et ei ole.

K: Ma või tuua siia jälle selle Roberto Bolaño, kes küll on Tšiilist pärit, paljude tema raamatute tegevuspaik on Mehhiko, aga ta elas palju ka Katalooniast ja tal on ka Katalooniast kirjutatud...

V: Jah, see tegelikult ei ole väga oluline.

K: Tähendab, mind huvitas just see, kuidas sinu jaoks on. Kuhu sa sel juhul Bolaño paigutaksid? Kas see Ladina-Ameerika teema tuleks seal üldse esile või sinu jaoks on üks hispaaniakeelne kirjandus kõik?

V: Tegelikult on vist ikkagi üks hispaaniakeelne kirjandus, jah. Aga kui ma süveneksin, siis ma kindlasti arvaksin teisiti. See sõltub täpselt taustateadmistest sel hetkel.

K: Sa rääkisid, et peamine taustateadmine on raamatulaadad. Palju sa oled kokku puutunud hispaaniakeelses maailmas sellise nähtusega, nagu agendid? Kirjanike agendid?

V: Kirjanike agendid... Väga palju. Agentidega on hea suhelda, on hea omada nendega kontakti. Sest tegelikult nad aitavad ikkagi päris palju välja sorteerida, nad uurivad sinu huvi, nad uurivad autori huvi. See on selline oluline lüli, kas siis autori ja kirjastuse vahel või siis kahe kirjastuse vahel ka. Et oleneb, suurematel kirjastustel on ju... agendid on suhteliselt alati. Nemad on need, kes suunavad, tegelevad selle pisikese tööga, mis on vaja ära teha. Minu arust agendid on väga vajalikud. Kui sa seda mõtlesid?

K: Ja teil on väga head kontaktid nendega, jah?

V: Jaa, head kontaktid on, jah.

K: Kui palju sa oled kursis hispaaniakeelse maailma kirjanduspreemiatega? Kas sa jälgid neid ja kas sa arvestad neid valimisel?

V: Ma mõtlen, kas ma hispaaniakeelseid preemiaid... vist ei tule küll praegu...

K: Järelikult neid ei ole kasutatud.

V: Ma ei tea, mul praegu tuleb ainult neid suuremaid...

K: Cervantese preemia näiteks on kõige suurem. Aga neid on hästi palju, iga kirjastus annab oma preemiad välja ja seal on mitmeid mittetulundusühinguid, mis annavad oma preemiaid veel lisaks välja.

V: Kas Zafon oli ka hispaanlane või katalaan...?

K: Katalaan, jah. Hispaania keeles kirjutab. Barcelonas.

V: Barcelonas, jah. Zafon mulle meeldis ka. Aga neid auhindu, Hispaania omasid, ma kuigi palju ei tea.

K: Kui palju te oma kirjastuspoliitika tegemisel arvestate võimalusega saada toetust? Kas kultuurkapitalist või saatkondadest või selliseid asju...

V: No kuna me siamaani oleme üritanud tegelikult valida raamatuid niimoodi, et me saaksime nad ka ise tehtud vajadusel, kui me tahame, siis meie valikud ei ole läinud nii spetsiifiliseks või nišši või kuskile, mis tegelikult vajaks toetust väga. Kui me nüüd eesti kirjandusest räägime, siis me tahame näiteks luulekogu välja anda. Sel puhul on küll see, et me küsime toetust. Aga tõlkekirjanduse puhul... Aa, Norrast me oleme saanud toetust. Jaa-jaa, me võtsime Norra lasteraamatu-sarja ja siis saime küll toetust, et seda tõlkida.

K: Aga ise aktiivselt küsinud ja otsinud ei ole?

V: Ei no kui on mingi raamat, kus riigid lahkelt pakuvad, siis me oleme ikka uurinud. Aga nüüd Norra oligi esimene, kust me saime.

K: Palju teie tõlkekirjanduse valikut mõjutavad tõlkijad? Kas nad pakuvad teile midagi? Kas te küsite ise nõu?

V: Pigem ise. Ma arvan, et me oleme praegu veel nii väike, et meile ei tulda ise pakkuma, et hirmsasti tahaks. Aga need tõlgid, kes meiega koostööd teevad, nende puhul on küll, et erahuvist mõned on pakkunud raamatuid, mida me väga ei saa oma list panna, sellepärast, et need on väga spetsiifilised olnud. Sellised põnevad, aga mille müük on ilmselt selline 200-300 eksemplari. See seab piirangud.

K: Aga tõlkijaid, mis kaudu te neid leiate? Tutvustingkonnast...?

V: Tutvusringkonnast otsime...

K: Aga ülikooli filoloogide poole või tõlkeosakonna poole ei ole pöördunud?

V: Oleme. Kui me rootsi keelega alustasime, siis ma alustasin otsinguid just ülikooli poolt. Nende kontaktid sain ja siis sealt sain edasi kogenud tõlkijad. See töötas küll päris hästi. Sest kõiki inimesi ei leia niimoodi üles. Või teine variant on see, et lähed raamatukokku ja sirvid seal igasuguseid asju. Kes on tõlkinud.

K: (naer) Muidu öeldakse, et tõlkija nimi ei huvita raamatu peal mitte kedagi.

V: (naer) No kirjastusi ikka huvitab. Eriti veel, kui on hea tõlge. Siis huvitab väga.

K: Ma küsiks nüüd konkreetset selle Mondrago-sarja kohta, mis teil ilmus aastatel 2015-2016. Tõlkinud Saima Eiche. Mis kaudu see teieni jõudis?

V: See jõudis meile agendi kaudu Frankfurdi messilt. Ja tema eellugu oli selline, et selle sarja vastu on Eestis juba huvi olemas, aga pakkumine, mis kirjastuse poolt tehti, oli nii madal, et nad ei saa sellega arvestada, ja siis ta tutvustas meile seda sarja, et see on nii lõbus, nii tore, lastele hästi lihtsasti haaratav. Ja meile hakkas see mõte meeldima ja kuna meil just tol ajal oli Saima Eiche, kes oli ühe tõlgi tütar, kes oli siis just Hispaanias, ja siis ma vist lasin tal esimest osa lugeda. Jah, ma lasin lugeda, ja talle ka meeldis see, ta ütles, et see on väga vahva, et seal on sõprusest hästi palju. Sellisest sõprusest, mis peaks lapsi panema mõtlema, et ole ikkagi kokkuvõttes heatahtlik ja toetav ja ära keera käru teistele. Et selles mõttes, nii palju, kui ma neid raamatuid lugenud olen... Hispaanlastel on omapära, see paistab välja lihtsalt sellepärast, et nad kuidagi kasutavad seda... ma ei oska öelda, kuidagi hoogsam on see loo ülesehitus. Mitte nagu üle pingutatud – Ameerikas on vahest seda lõbu ja nalja on kasutatud niimoodi, et see mõjub juba võltsilt, aga selles konkreetses sarjas oli sellist soojust ja hästi lihtsasti ligipääsetavat nalja, mis kuidagi... töötab.

K: Kas te... Ühesõnaga, te ise olete väga rahul, et selle sarja võtsite.

V: Meie oleme rahul, jaa. Aga selles mõttes, et ilmselt miinus on see, et ta on seitse osa. Võrdlemisi kallis on seda toota ja siis me nagu toetust ka ei küsinud, nii et praegusel juhul... Esimesed kolm osa ostetakse hästi, siis on algne huvi, aga sealt edasi on siis nii, et kas rahakott seab piirangud või on kolm osa juba ammendavad. Võibolla see seitse on natuke liiga suur hulk ühe lastesarja jaoks.

K: Samas mina olen kuulnud, et vähemalt välismaal, eriti ingliskeelses maailmas on just see, et kõike tahetakse välja anda sarjadena, sest inimesed harjuvad ostma ja siis nad muudkui ostavad. Kas Eestis siis see mudel ei tööta?

V: Ma arvan, et iga kirjastaja tahab loota, et see mudel töötab, aga nii palju kui meie oma väikse kirjastuse poole pealt arve vaatame, siis päris tihti on sarjad ikkagi kokkuvõttes langustrendis. Et kui esimene ostetakse suurema huviga ära, siis mingi protsent hakkab langema. Viimaseid osasid enam ei osteta nii hästi.

K: Kas see on ainult ostja huvi või võib seal ka olla põhjuseks see, et lihtsalt kirjutamine käib alla? Et viimased osad ei ole enam nii tasemel?

V: Seal on võibolla isegi see, et ma olen märganud, et mõnikord esimene osa on väga hea, teine osa ei ole väga hea, kolmas on jälle hea... no võibolla jah, see kõikumine. Et kui mingi osa sulle sellest sarjast ei meeldi, siis sa ju hakkad mõtlema, et kas mul järgmist on vaja, kas ma usaldan enam seda autorit. Seal võib see ka olla, jah. Ostuhuvi ongi selline tundlik.

K: Ma sain aru, et Mondrago iseenesest ei ole selline lõputult veniv sari, vaid vähemalt mulle jäi selline mulje, et see on konkreetne lugu, mis on lihtsalt välja antud... seitsmenda lõppeb see ära. Ei ole nii, et pärast tuleb kaheksas ja üheksas ja kümnes veel.

V: Jah, see lõppeb seitsmega ära tegelikult. Seal on seitse erinevat puuseemet... Ei, esimene osa on lihtsalt sissejuhatav, ülejäänud kõik tiirlevad ühe konkreetse seemne seikluse ümber. Ja siis kui sa loed selle ühe osa läbi, tal on algus, tal on lõpp, see seiklus on seal ühes raamatus. Järgmises raamatus on järgmine seiklus. Tegelikult ta on loetav täiesti ka eraldiseisvana. Et kui sa esimest näiteks ei ole lugenud, siis okei, sa ei tea seda taustalugu, sa ei tea, kust need draakonid võibolla... miks neid lastele niimoodi antakse 11aastase vanuselt just. See pool jääb võibolla häguseks. Aga nad on eraldi loetavad küll.

K: Aga teil seda mõtet ei ole olnud, et sama autori veel mõnda raamatut või sarja võtta?

V: See teeb väga ettevaatlikuks, kui juba esimese sarjaga on... Noh, muidugi, öeldakse, et kui sa hakkad midagi tutvustama, siis lähebki aega.

K: Käimajooksmine võtab aega?

V: Käimajooksmine võtab aega ja see on väga kulukas. Aga tema puhul on just see, et tema uus... tema teised raamatud on... Kas ta kolis Ameerikasse?

K: Jah, ta kolis Ameerikasse.

V: Ühesõnaga tal on juba seda mõjutust sealt Hispaaniast väljapoolt päris palju. Ta ise ei ela Hispaanias ja minu arust tema illustraatorid ei ole enam... Ma ei tea, meile see Mondrago meeldis kõige rohkem.

K: Ma vaatasin, et tal oli ka näiteks üks teismeliste raamat, mis on väga... laineid löönud. Kirjutatud kahe peale ühe pimeda poisiga, sellest kuidas teismeline pime suhetega hakkama saab.

V: Okei, ma ei ole üldse teadlik. (naer)

K: (naer) See on nagu... Iga tema raamatu kaane peale on pandud tänapäeval, et ta on selle raamatu autor. Sellepärast mul tekkis huvi, et kas tema agent ei ole teile pakkunud?

V: Mkm.

K: Sellist tööd ta ei tee?

V: Tema agendiga oli üldse selline põnev asi, et see kirjastus, kus Mondrago välja anti, läks pankrotti. Ja need viimased osad me ostsime kuidagi... ma ei tea, kes see vahendaja oli ja kes need rahad lõpuks endale sai, sellega oli ka mingi selline segadus taustal.

K: Aga hispaaniakeelses maailmas ei ole ju kirjastus ja agendid üks ja sama süsteem?

V: Agent vahendab, aga kui tal ei ole enam seda kirjastust, keda ta vahendab, siis ta...

K: Aga ta ei vahenda ju kirjastust, ta vahendab autorit, kirjastuste vahel? Selles mõttes, et minu teada agendid ei kuulu mitte kirjastuse juurde, vaid nad on omaette süsteem, omaette lüli kirjastuse ja autori vahel.

V: See oleneb. Nad võivad samamoodi kirjastusi, kirjastuse listi ka vahendada.

K: Jah, aga tema sissetulek ei peaks sõltuma kirjastuse käekäigust nii otseselt?

V: No tema saab alati oma protsendi. Kui ta müüb mingisuguse raamatu ära, tehing on tehtud, siis lepingutes on alati kirjas, kui palju agent saab sellest. See on tema motivatsioon.

K: Temaga teil lihtsalt kontaktid kadusid tänu sellele?

V: Agendiga on kontaktid olemas, aga minu arust, ma ei tea, mis...

K: Muidugi võimalik, et kui ta Ameerikasse kolis, ta vahetas ka agenti näiteks.

V: Ta vahetas agenti.

K: Mhm. Jah, see on ka võimalik. Ja siis agent tema asju enam ei paku.

V: Jaa. See agent on üldse väga palju kokku tõmmanud oma listi. Ta jääb vanemaks ka.

K: Aga ise te ei ole aktiivselt proovinud otsida? Kui te ütlesite, et see Hispaania soojus ja teistsugused illustraatorid ja huumor teile sobib. Ja pealegi kui tõlkijal on kontaktid Hispaanias. Te ei ole ise proovinud sealt midagi otsida?

V: Ei ole. Ma küll mõtlen praegu, et miks me ei ole.

K: No mina oleks esimese asjana arvanud, et see sari... et te ei olnud selle üle õnnelikud. Aga kui te ütlete, et te olete, siis...

V: Ei no sisu ja kõik on olemas. Oota, ma mõtlen, mis auhind veel... Üks kassiraamat Inglismaalt oli meil väikeste asjatundjate lemmik. Aga Õpetajate Lehes vist kirjutati sellest Mondrago-sarjast, et see on raamatukogust laenutamisel hästi popp raamat laste hulgas.

K: Aga olete uurinud siis, kas seal on... need pildid ka mõjutavad või...

V: No mingisugust väikest tagasisidet me oleme saanud, et seal ikkagi sõnavara on kohati natuke keeruline.

K: Vanus oli mingi 8-11 või 8-12?

V: Jaa, 8-11 pigem. Tegelikult võiks ju olla niimoodi, et see... Meie hinnangul ta ei olnud keeruline, aga...

K: Aga mõned kirjanikud, vähemalt ingliskeelses maailmas, teadlikult panevad sisse keerulisemat sõnavara, et arendada laste sõnavara.

V: Jah, aga see sõltubki vanematest. Kui vanemal on aega ja tahtmist lapsele selgitada sõnu ja tausta, siis ju nende inimeste käest me ilmselt ei kuule sellist tagasisidet, et oli liiga keeruline sõnavara, aga kui näiteks ongi mingi fikseeritud aeg, et ma loen talle pool tundi õhtul raamatut ja ta küsib mult selle aja jooksul viis küsimust, et mis asi see on ja mis asi see on, siis olenevalt vanema... kas siis

väsimuse astmest või muude kohustuste hulgast tal ei ole aega lihtsalt selgitada ja see võibolla ärritab seda lugemiskogemust.

K: Kas see sõnavara tuli tõlkest või oli originaal juba sellise tasemega?

V: Mina ei tea seda! (naer)

K: Okei, see on see hispaaniakeelse maailma probleem, et keeleoskajaid on vähe.

V: No jaa, ja Saima, kellega me koostööd tegime, tema pigem ma arvan, et ta isegi tõlkis seda lihtsamaks. Sest et tema enda sõnavara...

K: Jah, tõlke puhul enamasti öeldakse, et sõnavara lihtsustumine toimub igasuguse tõlke puhul.

V: Jah. Et tema puhul ma pigem arvaksin, et see toimus ikkagi lihtsamas suunas, mitte nagu keerulisemas suunas. Ma julgen küll arvata.

K: Kui palju üldse sulle tundub, et tõlkija lähenemisviis või tõlkija roll võib mõjutada raamatu edu?

V: Väga palju...

K: Sul on mingeid positiivseid või negatiivseid kogemusi sellega?

V: Mõlemaid. Huvitav on see, et kuna sa oled ise ka päris palju tõlkinud...

K: Jah, olen.

V: ...siis sa tead seda maailma päris hästi. Kui on hea tõlge, siis päris tihti öeldakse, et näed, toimetaja on head tööd teinud. Kui näiteks on veel tundmatu tõlk. Kui on väga tuntud tõlk, siis on muidugi see, et tõlk on hea ja toimetaja tegi ka oma tööd hästi. Aga kui on näiteks uus tõlkija ja on väga hea tõlge, siis pigem vaadatakse, et ahah, kes toimetaja oli. Ma ei tea, miks see niimoodi on.

K: Aga mis asi on hea tõlge?

V: Ta on ladus. Ja vaat seda konkreetset... Kui on hea tõlge, siis on see, see ja see. Noh, algtekst loeb ka, siis ju tuleb see tõlge. Hea tõlge... ma ei tea, kas see peab paika. Ma täitsa küsin sinu käest nõu isegi: kumb on tegelikult olulisem, kas tõlkija selle keele oskus, millest ta tõlgib, või tema enda emakeele oskus, kuhu ta tõlgib? Sest mulle vahel tundub, et selle tõlgi enda emakeele oskus ja taju on palju olulisem...

K: Jaa, see tundub ka mulle nii.

V: ...kui see, kui täpselt ja nüansirikkalt ta oskab seda keelt, kust ta tõlgib. Sest mina olen mõnel korral jäänud lihtsalt jälgijaks, kuidas toimetaja ja tõlk omavahel koostööd teevad, aga see, mille üle tekivad vaidlused, on minu arust just sellest pinnalt, et tõlk läheb nagu liiga selle tõlgitava keele sisse, selle keele reeglitesse, ja ta nagu enam eesti keelt ei taju nii selgelt või kaotab selle kontakti. Toimetaja ju tegeleb ainult sellega, mis tal nina all on eesti keeles. Tema tahab seda, nagu, noh, pikad lohisevad laused, mis on semikoolonitega eraldatud, et sihukesi asju tahaks nagu muuta...

K: Aga mõnel on originaalautoril selline stiil, juba originaalkeeles selline raskepärane ja...

V: Raskepärane, jah. Nende nüansside üle käivad sellised võrdlemisi delikaatsed vaidlused ja seal mulle tundub, et mõlemal osapoolel on vaja olla üsnagi diplomaatiliste oskustega, et oma valikuid põhjendada. Väga palju on muidugi maitse küsimus, aga...

K: Eco on kirjutanud tõlkimisest kui läbirääkimiste kunstist. (naer)

V: Vaat seda ma juba täitsa...

K: Aga ta on ka praktik, tõlkija praktiline kogemus, nii tõlkija kui tõlgitava kogemus.

V: Ma ei tea, kuidas sul endal on sellega...

K: Jaah, sellega on sageli... See on nagu selline tunnetuse küsimus sageli. Et sa pead tunnetama nii seda kirjanikku kui ka oma lugejat.

V: Mhmh. See on päris keeruline.

K: Mõnes mõttes on need lugejarühmad ka... noh, lastele tõlkimine on teistsugune kui Akadeemiale tõlkimine, ajakirjale Akadeemia tõlkimine. Ja filoloogidele sageli ei õpetata seda paindlikkust, neile õpetatakse reegleid. Mis tõlkija töös ei pruugi alati olla see, mille peale sa reaalselt tugineda saad, või sellest jääb väheks, kui sa reaalselt tegeled. See paindlikkus on mõnikord olulisemgi.

V: Et sa ikkagi oskad neid kompromisse teha. Lõppkokkuvõttes minu arust see aitab ka heale tõlkele kaasa. Või näiteks konkreetselt mingid sihukesed pisiasjade üle vaidlused, mis mind alati hämmastavad. Et kui näiteks originaaltekstis on jäänud sisse viga, et miks siis tõlk toob selle vea üle. Tõlgi kohustus ei ole originaalteksti hakata sellisel tasemel parandama. Minu arust see on...

K: See on oluline siis, kui sa tõlgid dokumente.

V: (naer) Jah, aga ilukirjanduse puhul on ju minu arust...

K: Ilukirjanduse puhul on see häda, et sellest ei ela hästi ära. Mis tähendab, et kui inimene tahab tõlkimisest ära elada, siis tal võib põhitööks olla dokumentide tõlkimine. (naer) Ütlen ma skeptilise praktikuna siinkohal. Kust sellised mõtteviisid sisse tulevad. Just täpselt see, et mõnes mõttes on väga raske ühe inimese sisse mahutada neid kahte erinevat mõtteviisi. Kui sa dokumente tõlkides pead igast komast ja igast tähest kinni pidama ja ilukirjanduse puhul neist lahti laskma. See on just see, mida ma nimetasin tõlkija enda paindlikkuseks. Sa pead nagu olema... eri stiilide jaoks eri inimene.

V: Mhmh. Ja igaühele ei sobi iga tekst. Seda me oleme ka aru saanud.

K: Just. Ja mitte iga tekst. Ja mitte isegi ilukirjanduses, kas sulle sobib see autor või teine autor, vaid sellest, et kui sa tahad sellest tööna ära elada, siis sa pead tegema kasutusjuhendeid, dokumente, mida iganes. Ja nende jaoks on sul vaja veel natuke teistsugust vaatamist. Ja ka keeleoskust. Teine variant on teha põhitööna midagi muud ja tõlkimist teha hobina kõrvalt.

V: Jaa, ega ilukirjanduse tõlkijaid on ikka päris vähe. Ikka sa pead tõlkima ju ka ajalugu ja geograafiat ja...

K: See isegi... Paremad ajalooraamatud tegelikult on kirjutatud heas keeles ja hea stiiliga, need tegelikult stiili mõttes ei ole nii palju erinevad ilukirjandusest. Sul on lihtsalt rohkem seda... eriti ingliskeelsest maailmast, seda nimede üle kontrollimist ja sellist asja. Aga puhtalt lause-ehituselt või selle poolest, mõnel on väga mõnus ja mahlakas stiil, mõnel ajalooraamatute kirjutajal. Minul on isiklikult väga positiivne kogemus Karl Marxi elulooga, mille autoril oli väga mõnus stiil. Seda oli tõsiselt mõnus tõlkida. Just nimelt autori keele pärast.

V: Noo vot, see on ka autori oskus. Aga vaat, kas tõlk on ka selline... tõlk taasloob selle sama teksti omas keeles. Tegelikult on ju tema ka loomeinimene.

K: Jaa, põhimõtteliseks peaks olema. Aga makstakse poole vähem. (naer)

V: Tõlgile pannakse väga suured kohustused.

K: Sellest on ka palju teooriaid kirjutatud.

V: Et kas tõlk on raskem olla kui autor?

K: Jaa, sellest on ka kirjutatud, jah. Tõnu Õnnepalu vist on nimetanud tõlkimist kirjutamise kooliks. Et nagu treeninguks.

V: See on kindlasti hea, mis tegelikult ju rikastab sinu enda arusaamist keelest. Kui sa pead kedagi tõlkima, siis sa pead kuidagi panema ennast selle teise inimese pähe, kuidas ta mõtleb ja lauseid moodustab ja sa tood selle eesti keelde. Tundub loogiline.

K: Ma tulen nüüd maisemate ja kommertslikumate asjade juurde tagasi ja küsin sellist asja, et milline roll on raamatuarvustustel? Kas te jälgite neid? Kas te tellite neid? Ja palju nad teie arvates mõjutavad müügiedu või lugeja suhtumist raamatusse?

V: Jaa, me tellime neid. Me jälgime neid, kindlasti. Iga uus link või arvustus paberlehes on see, mis tegelikult mõjutab raamatu müüki. See ei pruugi tulla kohe järgmisel päeval, aga see tõstab sellel perioodil müüki. No muidugi kui see arvustus ei ole tõesti niimoodi, et: issand missugune raamat see on! (naer) Siis on nagu raske müüki tõsta. Ei no vahest on jah... Öeldakse, et negatiivne tähelepanu on ka tähelepanu, aga... Ei, ta mõjutab kindlasti. Aga Eesti kõige suurem probleem on vähesus. Võimalus üldse arvustusi tellida. Sa võid oma raamatut pakkuda, aga neid kohti, kust arvustusi saada, on nii piiratud hulk.

K: Võibolla on asi selles... suures raamatute ilmumise numbris, mis Eestis on. Leheruumi ei ole nende jaoks piisavalt.

V: Jaa, muidugi. Muidugi-muidugi. Selles mõttes, et kui ikkagi tuleb november ja detsember, siis neid raamatuid jagub kuni märtsini välja, mida järjest läbi töötada.

K: Aga teil ei ole mingit... No ilmselt on ikkagi mingid eriti prestiižikad kohad ja autorid, kes mõjutavad rohkem...

V: Kui sa saad omas valdkonnas näiteks... Noh, ütleme, meil oli jooksmise-teemaline raamat ja jooksja ise on Eestis tundmatu, aga me suhtlesime siis sarnase jooksu... jooksus on ka erinevad... mitte stiilid, aga... kogukondade mingi teema, et inimesed jooksevad kogukondades, ja siis kes Eestis on sarnase kogukonna enda ümber koondanud, jooksuinimesi siis, ja me leidsime tema, suhtlesime temaga, et palun kirjuta eessõna – kui sulle see raamat meeldib. Me ei saa kunagi öelda, et palun kirjuta; kui sulle meeldib see raamat, siis me saame tellida sinult selle eessõna. Ja kuna tema tõi selle täitsa võõra inimese, imelise looga võõra inimese lihtsalt meie konteksti üle, ja see artikkel ilmus ka veel postimehes, siis see oli... Ilma selleta ei oleks see raamat üldse müünud. Aga tänu sellele oli sellel raamatul täitsa normaalne müük.

K: Aga see on Eestis ikkagi pigem õnne küsimus, mitte süstemaatilise töö tulemus?

V: Eks ta on õnne küsimus selles mõttes, et see inimene, kellelt sa arvustust või eessõna tellid, talle ei pruugi ju see raamat meeldida. Et kui talle see raamat meeldib, siis on väga hästi, aga kui ei meeldi, siis lihtsalt selle pärast, et väikest honorari teenida, ei hakka ju inimene oma nime tegelikult määrima. Või kui ta tunneb, et see ei ole tema raamat, siis ta ei taha, et tema nimi seal figureeriks. Aga kui on veel nii hästi, nagu meil praegu on näiteks selle Merkeli-raamatuga, et enne, kui sa oled lepingu teinud, on sul juba olemas kindlus, et see on selline raamat, mida on vaja, mis saab mingi teatud tunnustuse, millega sul on lihtsam pärast tegutseda. Kui sa selles etapis saad omal asjad niiöelda paika, siis on väga hästi.

K: Aga kas selliste tegevuste puhul on erinevust ilukirjanduse ja mitte-ilukirjanduse vahel?

V: No kui ma võtan ilukirjanduse, siis võtame näiteks konkreetselt... no võtame krimikirjanduse. Ja meil on praegu suurem mure allikas see, et Eestis on vähe tunnustatud... sellist krimikirjandust, nagu meie välja anname, ütleme siis Paula Hawkinsit, pimedus, mets. Need on sellised naistele suunatud psühholoogilised põnevikud, millel on Inglismaa, Saksamaal, Prantsusmaal hästi tugev turg, samamoodi USA-s. Aga siin Eestis konkreetselt sellise raamatu arvustajaid ei ole. Sest meil tehakse heas mõttes suurt kirjandust, aga sellist ajaviitekirjandust... isegi Hargla näiteks ei sobi sellise raamatu arvustajaks. Aga kui sul ei ole ühtegi inimest, kes võiks seda žanrit siin Eestis tutvustada ja arvustada, olles ise kirjanik, siis ongi keeruline. Sa oled natuke nagu sellises... tupikus.

K: No võibolla sõltub ka nende eelistustest. Minu arust üks, kes krimikirjanduse arvustamisega süstemaatiliselt tegeleb, on Jaan Martinson Õhtulehes. Aga need vist ei ole tema... tema vist ei ole sihtrühm?

V: Ei no kui sa näiteks küsid seda, kas meil on... ütleme, kirjanik arvustab kirjanikku. Selliseid võimalusi krimikirjandusel on väga vähe. Näiteks kui Jan Kaus arvustab midagi, siis tema arvustab sihukest väärtkirjandust ja sellist asja, tema ei hakka krimist rääkima.

K: Et Eestis ei ole selliseid kirjanikke kes tunnistaksid, et neile krimi väga meeldib?

V: Jah, noh, näiteks Birk Rohelend on nüüd see inimene, kellega koos me teeme tugevalt koostööd ja tundub, et seda on juba märgatud, sest just Ekspressis ilmus tema käest tellitud artikkel päikese-kirjastuse krimiraamatule.

K: Kas see on selle valdkonna, selle žanri maine küsimus eesti kirjandusmaalimas või mis see probleem on? Või lihtsalt see on nagu... ma ei tea, nišikaup ja ei vääri arvustamist?

V: Kunagi ma rääkisin Peeter Helmega sellest, et žanrikirjandus Eestis, lihtsalt puhas žanrikirjandus, see millegipärast ei ole eriti populaarne kultuuriinimeste vaatenurgast. Et on midagi sellist: häh, odav, las nad loevad seda, mina teen siin suurt kunsti. Mis on ka hästi tore. Seda on ka vaja. Aga samamoodi on vaja ka seda lihtsat kirjandust, ajaviitekirjandust. Ma ei tea, mina alati mõtlen, et vähemalt inimene midagi loeb. Valik on see, et kas ta üldse ei loe või ta loeb seda lihtsamat kirjandust.

K: Kas mingi raamatuklubide süsteem selle jaoks Eestis... Varrak vist on teinud, aga see ei ole nii žanrikirjanduse-põhine. Ei ole Eestis tööle läinud selline klubiline tegevus...

V: Aga mulle tundub... Ma ei tea, kas sa ise jälgid või oled grupis, lugemisväljakutse grupp on Facebookis, kui sa sinna lähed ja vaatad seda...

K: Ma ei ole Facebookis. (naer)

V: Noo jah, vot. See on üks tore asi Facebookis, see lugemisväljakutse grupp. Seal tegelikult on 4-5 fanaatikut, kes tõsiselt loevad kõiki krimižanri raamatuid, ja nende käest, nende kõigi käest on meie raamatud ka läbi käinud. Seal on saanud häid hinnanguid, on saanud kriitikat, aga ma olen ka väga tänulik kriitika üle, sest see on ikkagi midagi, mis on 3000 inimese silmadele ja kus saab tekkida mingit dialoogi, mingit huvi, no midagigi.

K: No Goodreads on ka, eestlased on minu meelest seal ka mingil määral tegevad.

V: No on avastanud ja sealt midagi ikkagi tuleb, jah.

K: Need on siis ilukirjanduse mõttes põhimõtteliselt ainsad kanalid jah?

V: Jah.

K: Aga väärtkirjandusega, seda...

V: Suurt kunsti ei tee.

K: Suurt kunsti ei tee. (naer)

V: Tore, iseenesest mulle meeldib. Me kõik oma vabast ajast loeme ju neid asju, mis meile meeldivad või annavad midagi. Aga see alati ei tähenda, et me neid avaldame.

K: Kas sa tunned, et see niiõelda väärkirjandus või „suur kunst” annab rohkem kui ajaviitekirjandus?

V: Täiesti oleneb olukorrast. Kui mul on ikkagi pea väsinud ja ma tahan õhtul tund aega midagi lugeda, siis ma loen hea meelega lihtsat kirjandust. Aga kui mul on laupäeva hommikul näiteks aega tassi teega võtta mingisuguse... midagi tummisemat, kuhu ma süvenen keelekasutusse, naudin seda... autori mõttemaailma kohe niimoodi süvatasandil... See on, et igal raamatul on oma aeg ja koht. Minu arust.

K: Kas sa saad midagi rääkida oma tulevikuplaanidest, eriti seoses hispaaniakeelse maailmaga? Kui neid on. Ja millisena sa üldse näed oma lugejat, et mis talle võiks huvi pakkuda? Kui sa vaatad tulevikku, siis milliste valdkondade poole kirjandusest sa vaatad?

V: Hispaania krimi me uurisime ka vahepeal, aga see jäi kuidagi soiku.

K: Neil on sellised sünged. Madrid *noir* näiteks on täiesti olemas.

V: Jah, aga seda nagu eesti keelde ei ole väga vist...

K: Seda ei ole üldse ilmunud. Ta tegeleb Franco-aegse Madridi tumedamate soppidega. Nad on selle oma kodusõja-teema sinna sisse põiminud.

V: Jah, et sellised nagu väga pimedad tänavad ja...

K: ... diktatuur ja...

V: Sealt me ei ole enda jaoks midagi leidnud. Lastekirjanduse poole pealt... ma pean nüüd vaatama seda Ana Galáni raamatut. (naer) Võibolla tasub uurida, aga ütleme, et selget visiooni konkreetselt Hispaania suunal ei ole. Aga teistpidi on mul hoopis huvi näiteks Birgiga tegeleda, Birk Rohelennuga, et tema raamatud hispaaniakeelseks saada.

K: Ahah, et eesti kirjandust Hispaaniasse vahendada.

V: Jah.

K: Meil on seal praegu olemas tõlkija, kes eesti keelest tõlgib. Esimest korda tõlgitakse otse. Ma võin kontaktid anda.

V: Aga ma oleks väga tänulik selle üle. Sellepärast et no Prantsusmaaga ma tegelesin ja Prantsusmaaga ma jõudsingi nii kaugele, et Prantsusmaal on üks peaaegu pensionär, kes tõlgib eesti keelest prantsuse keelde, ja üks on veel...

K: Seal on päris mitu estofiili. Praegu on just see eesti kirjanduse laine sinna jõudnud.

V: Hispaaniasse?

K: Ei, Prantsusmaale. Sealt kaudu hakkab ka Hispaaniasse jõudma, sellepärast, et hispaanlased vaatavad rahvusvahelist kirjandust otsides väga palju seda, mis toimub Prantsusmaal.

V: Ikka oma naabrit vaatavad...

K: Isegi mitte naabrit. Portugal või Itaalia, need neid nii väga ei huvita, neil on kuidagi see kultuuriline orientatsioon, intelligentsete inimeste kultuuriline orientatsioon juba kusagil 18. sajandist peale Prantsusmaale.

V: Et mida prantslased teevad, see siis on järelikult sihuke muah!

K: Just. Nad sageli oskavad prantsuse keelt ja jälgivad just nimelt... kirjastused ka jälgivad seda, milliseid tõlkeraamatuid ilmub Prantsusmaal. Mitte inglisekeelses maailmas, vaid prantsusekeelses maailmas, nii et...

V: Meil on, jah, Birkiga, see, kes tegeleb, on prantsuse agent, aga ühesõnaga, see on teine teema praegu.

K: Jah, see on... Mõnes mõttes mind see huvitab ka, aga... Aga ma küsin lõpetuseks veel sinu tausta kohta. Kas sa oled ülikoolis õppinud, mis eriala, milline akadeemiline taust sul on?

V: Mul on bakalaureuse kraad jaapani filoloogias. Millega ma ei ole Eestis mitte midagi peale hakanud. See on lihtsalt huvist. Lähis-Ida kultuuriloo... ma ei tea, kuidas seda nimetataksegi... Aasia ja Lähis-Ida kultuuriloo bakalaureus.

K: Tallinna Ülikoolist siis?

V: Tallinna Ülikoolist. No tegelikult siis ta oli veel Humanitaarinstituut.

K: Edasi õppida ei ole mõelnud?

V: Tegelikult ei ole. Mul on praegu loengud siin, Tartus, psühholoogias. Et natuke teine teema. Aga jaapani keelega, jah...

K: Aga kas on midagi, mille kohta sul endal on mõtteid tekkinud praegu sellega seoses või mida ma pole osanud küsida? Ma mõtlen kirjastamise ja eriti tõlkekirjanduse väljaandmise valdkonnast. Mingeid selliseid mõtteid, mis sul praegu on tekkinud, aga mida ma pole osanud küsida.

V: Ma mõtlesin natuke võibolla seda, et põgusalt sa uurisid, et kuidas need valikud sünnivad, et miks näiteks võetakse üks raamat, aga ei võeta teist raamatut. Meie kirjastuse kogemuse põhjal on see, et kirjastuses on viis inimest, kes on kõik hästi erinevad. Ja see raamatu valik tegelikult toimub ikkagi niimoodi, et kui kõik inimesed ütlevad, et jah, mina leidsin siit midagi endale, mina leidsin, mina leidsin, mina leidsin, siis hakatakse uurima, et mis see laiem taust on ja kuidas seda turundusega siduda. Aga need raamatute otsustamised sünnivad päris tihti ka niimoodi, et kui viiest inimesest ainult ühele meeldis, siis isegi ei hakata laiemalt seda asja uurima. Ja mina ei tea, kas see on õige või vale lähenemine, ma olen selle peale nagu vahepeal mõelnud, ja me oleme ka teadlikult koosolekutel sellest rääkinud, et see, et meid see teema ei huvita, ei tähenda, et üldsust see teema ei huvita. Me peame kogu aeg vaatama väljapoole, et mis kõik meedias toimub, mis teemade vastu on huvi, milliseid kirjanikke püütakse Eestis tutvustada. Aga üldjuhul mulle tundub ikkagi, et kõik kirjastused peavad olema kasumi suunas kaldu. Et neid kirjastusi kes saavad... Verb vist ei tõlgi eriti palju, ta on oma kodumaist kirjandust toetuste põhjal välja andnud. Aga...

K: No akadeemilised kirjastused, Tallinna Ülikooli Kirjastus on üks...

V: Jaa! Väga tore kirjastus.

K: Tartu Ülikooli kirjastus...

V: Väga toredad sellised kohad, kus on kindlasti toetused, kus on hoopis teised valikupõhimõtted. Aga see, mida teevad ülejäänud kirjastused enamus, on ikkagi see, et päeva lõpuks ellu jääda. Kõik krabavad neid samu asju, oksjonid toimuvad kogu aeg samadele asjadele, et noh... Mingi raamatu puhul sa tead juba, kui sa seda pealkirja näed, näed, millega seda seostatakse, et selle peale tuleb oksjon. Neid on nii vähe tegelikult.

K: Ülemaailmsed menükid on ikka menükid igal pool.

V: No ikka, ikka-ikka, nendega on ju lihtsam tööd teha. Ühesõnaga, need valiku põhimõtted on tõlkekirjanduse puhul, oma kogemustest julgen öelda, et need ei ole alati üleliia ära põhjendatud mingisuguste argumentidega. Et...

K: Kõhutunde järgi?

V: Kõhutunde järgi asju tehakse päris palju, jah. Minu kogemuse järgi.

K: Siia maani teil väga suuri altninekuid sellega ei ole?

V: Mõni asi oleks võinud olemata olla ikka. (naer) Aga noh, siis jälle vaatad, et sisu on ju raamatul hea.

K: Mõni teine asi jälle on läinud üle ootuste hästi?

V: Jah. Millel ei ole nii hea sisu. Ma olen näiteks selle „Tüdruk rongis” kohta lugenud nii palju halba kriitikat, aga see absoluutselt mitte kedagi ei kõiguta. Loetakse ikka.

K: Tahetakse teada, kas tõesti on nii halb?

V: Jaa, just! Vot see on huvitav, et inimene ikka tahab teada, kas see päriselt nii halb on, kui räägitakse. Sihukesed lood.

K: Aga kena siis. Aitäh. Ma lõpetan selle ära.

Intervjuu kirjastusega

Küsitaja: Ehte Puhang

Vastaja: Marie Edala, kirjastus Sinisukk, juhatuse liige

Aeg: 23. aprill, 2018

Intervjuu läbiviimise viis: suuliselt, kirjalikult täiendatud

K: Alustuseks ma pean küsima teie nõusolekut. Kas te olete mulle nõus andma intervjuu, mida ma kasutan oma magistritöös, mille teemaks on kirjastuste hispaaniakeelse maailma kuvand?

V: Jaa.

K: Alustan siis sellest, et milline on kirjastuse positsioon Eesti turul? Mul on olemas statistika, aga ma tahaksin teada teie enda seisukohta. Kas te olete suur või väike? Kas teil on soov kasvada?

V: Ma arvan, et nii statistika põhjal kui ajaloo (nõukogude perioodi järgse) põhjal kuulume vähemasti esimese viie suurema hulka. Kui me nüüd räägime sellest, kes sinna kuuluvad, siis kindlasti, peame arvestama eraldi neid, kes teevad õpikuid: on täiesti selge, et õpikute maht annab vähemasti materiaalselt neile laiema põhja, sest see on kindel turg, kuhu nad müüvad. Selles mõttes võibolla võrdlus Koolibri ja Avitaga on veidi ebavõrdne. Kas me räägime eraldi tükilisest arvust, või räägime rahast?

K: Mind huvitab see, kuidas te ise ennast... kumb teie jaoks olulisem on, kui hindate enda suurust.

V: Me oleme alati öelnud piltlikult, et kõik ei saa külmkappe müüa. Küsimus on selles, et kui me räägime lasteraamatust, ja me räägime kleepsuraamatutest ja odavatest, siis me oleme seda teed läinud, et vanaema, kes tahab lapsele osta raamatu, peab ka olema võimeline seda ostma. Nii et väga tihti raamatu üle otsustamisel on siiski ka see aspekt, et kui kallilt ta meie turule tuleb. Kui me räägime sellest, et on olemas erinevad kategooriaid raamatuid: lugemisraamatud, käelise tegevuse raamatud jne... Meile on ette heidetud, et kujutage ette, te teete ju ka mingeid kleepsukaid ja värvikaid. Ma ütleksin, et tuleb vahet teha: ühed on mõeldud käeliseks tegevuseks, need ei olegi Shakespeare'i teosed, ja teised on mõeldud lugemiseks. Eesti turul on halvaks tooniks peetud, et me anname välja klassikaliste jutustuste ümberjutustusi, ja lühendame neid. Vaadake, kui laps on üheaastane, ei ole võimalik talle Anderseni täismahus lugeda. Alustatakse sellest, et on kõigepealt suur pilt ja seal on üks lause, sest pisike laps ei suuda, lihtsalt tal ei ole seda tähelepanu kontsentreerumist nii palju. Siin on ka teine aspekt: kui ema loeb selle ühe lause ette, siis ta ka seletab sinna juurde selle pildi pealt. See ei ole küll hispaaniakeelne maailm, aga näiteks Fleurusil (prantsuse kirjastusel) on üks

väga hea sari, Pildiraamatute sari, ja seal käsitletakse väga tõsiseid teemasid: ajalugu, toiduained, kunstiajalugu jne. Nad alustavad sellega, et on pilt ja pildi all on üks lause ja tõlkida ära see mõte, mis seal on edasi antud ühe lausega, see on tõeline kunst.

K: Aga kas teil on inimesed, kes seda teevad niimoodi?

V: Jaa, loomulikult. Ja küsimus on ka selles, et ka Sinisuka toimetuse-pool on väga võimekas. Nad teavad, kuidas ja mida. Õnneks nii mõnestki keelest olen ma võimeline ka ise tõlkima ja aru saama.

K: Mis keeled need on?

V: Inglise, prantsuse, soome, vene, natuke saksa keelt: aga see on väga algtasemel.

K: Kas siis neid, mida te ise loete, nendest keeltest on teie kirjastuses ka rohkem tõlgitud?

V: Kindlasti, eriti kui me räägime tekstiraamatutest. Kui tegu on raamatuga keeles, mida ma ei valda, sel juhtumil ma palun, et mulle saadetakse mõne teise kirjastuse tõlge, sest ma tahaksin siiski lugeda, mida me välja anname. Nii et see kindlasti mõjutab. Ja hispaania keele puhul, kui me räägime ka klassikast, siis tõepoolest „Kolme pörsakest” ma olen juba nii palju lugenud, et ka hispaania keeles ei valmista see mulle enam raskusi. Ma olen ka hispaania keelt veidike õppinud, see aga ei küüni algtasemenigi.

K: Kas te olete võtnud ka mõne sellise raamatu, näiteks puhtalt piltide põhjal, mille tekstiga te ei ole enne tutvunud? Näiteks mingis sellises keeles, mida te ei oska?

V: Kindlasti esimese pilguga oleme võtnud, aga siiski teksti mõistmine, arusaamine, teadmine, sisu mõistmine, on tähtis, sellepärast et... Ma toon teile lihtsa näite. Ka lugemisraamatute puhul: meil on „Valge sari”, ma ei tea, kas te olete neid lugenud, need on tõsieluraamatud.

K: Jah.

V: Nende puhul ma tõesti loen nad kõik enne läbi

K: Aga hispaania keelest on teil ka olnud üks raamat, see on Castro tütre raamat. See oli ka selles sarjas, jah?

V: See on „Valge sarja” raamat.

K: Kuidas te selle raamatu leidsite? Kust kaudu see teieni jõudis?

V: See on nüüd tagantjärele väga hea küsimus. Me töötame väga paljude agentidega. Ja tihtipeale ma loen sünopsise läbi, et kellest või millest on jutt. Näiteks sinna „Valgesse sarja” on suhteliselt raske raamatuid leida. Meil isegi oli päris pikk paus, sest ma ei leidnud raamatuid, mis sinna sobiks. Me oleme siin rääkinud, et „Valge sari” on valge kaanega must raamat, sisult sünge. Aga minu jaoks on need igatahes ühed huvitavamad raamatud. Ja ma tean, et väga tihti inimesed ütlevad, et neil pole aega lugeda, ja siis selgub, et nad on lugenud mitmeid just selle sarja raamatuid.

K: Kas te neid otsite siis ainult agentide kaudu?

V: Vaatan. Amazonist, mis on ilmunud, agentide kaudu, kirjastustest.

K: Kui lai selle otsingu keelepiir teie jaoks on? Kas hispaaniakeelne maailm ka sinna sisse mahub? Sest see on ju tegelikult suur.

V: Kuna hispaania keelest ma kahjuks ei ole võimeline lugema, siis pean kasutama tõlget mõnesse teise keelde. Lasteraamatu puhul on lihtsam. Hispaania keel ei ole mingi eksootiline keel ja reeglina tõlkeid ikka on. Aga on olemas ka eksootilisi keeli, kus on võimalik sisu kokkuvõttega näiteks inglise keeles tutvuda. Hiina keelest me ei ole veel tõlkinud ühtegi raamatut. Kirjastusmaailmas on hea tava tõlkida originaalkeelest, aga ma arvan, et hiina keelest mõnikord lipsatakse üle mingi muu keele peale.

K: Paljudest keeltest te üldse tõlkinud olete? Ja kas teie jaoks on oluline tõlkida paljudest keeltest?

V: Ei. Oluline on raamat, konkreetne raamat on oluline.

K: Aga kas te... Kas teil on mingi üks keel, mis domineerib, ja kas teile meeldib see, et mõni keel domineerib, või te sooviksite seda vältida?

V: Jällegi, küsimus ei ole selles, kas anda välja väga palju raamatuid väga paljudest erinevatest keeltest, või nagu meilt on küsitud, et kas me järgmisel aastal teeme kakskümmend raamatut rohkem. Mõte ei ole ju selles, et teha kakskümmend raamatut rohkem, mõte on selles, et kui leitakse põnevad raamatud, siis neid tehakse. Praegu me teeme kuskil 140 nimetust aastas, me oleme teinud 250 ka. Aga küsimus ei ole selles, et kuidagi, nagu sotsialismi ajal, jõuda kogu aeg suuremate numbriteni.

K: Ma saan aru, et teie fookus on siis lasteraamatud. Mis kirjandust te veel välja annate? Nii öelda lugemiskirjandusest oli juttu. Aga ka mingeid õpikuid, käsiraamatuid...

V: Te pole kodutööd ära teinud.

K: Olen teinud! Aga ma tahan nagu... Ja mis positsioon neil on?

V: Ma arvan, et me oleme siin nalja teinud, et me oleme kodule orienteeritud – lapsed, kodu ja seks. Seks on muidugi viimasel ajal naljaga pooleks, aga me vahepeal andsime välja mitmeid seksiteemalisi raamatuid. Eestimaal ei olnud ju tookord antud teemalist kirjandust. Me olime ka esimesed, kes suure Kamasuutra välja andis. Aga ma arvan, et meie fookus on pere ja kodu. Me anname välja käsiraamatuid, esoteerikat, aiandusteemalisi, kokandusealast, käsitööteemalisi jne raamatuid. Me oleme nähtavasti Baltimaades üks suurim käsitööraamatute väljaandja. Ilukirjandus ei ole väga võibolla meie teema, kuigi me anname ka ilukirjandust välja. Me oleme välja andnud ka ühte naisteka-sarja, aga kuna me nähtavasti ei oska seda väga hästi müüa, siis lõpetasime selle välja andmise. Me oleme väga palju välja andnud Kaari Utrioti, keda on peetud nais Mika Waltariks. Ja nüüd viimasel ajal me oleme andnud välja ka aktuaalseid poliitikaprobleeme kajastavaid raamatuid: näiteks Bill Browderi „Punane märg“. Jätkame „Valge sarja“ väljaandmist. Natuke on meil ka krimisarja. Ettevaatlikult, sest me oleme ühe korra selle sarja lõpetanud ja nüüd taas alustanud. Klassikalist ilukirjandust suhteliselt vähe.

K: Aga kas te teete oma eri valdkondade vahel ka seda vahet, et mis on maineprojekt ja mis on peamiselt kasumi tootmiseks? Kas teil on raamatute väljaandmisel mingit sellist vahet, žanrite või valdkondade puhul?

V: On teatud raamatud, mida me anname nii öelda iseendale välja.

K: Näiteks?

V: Südameasi, keda me välja anname, on Heljo Mänd.

K: Temalt siis lasteraamatud? Täiskasvanute raamatud?

V: Mõlemad.

K: Kust te üldiselt uute raamatute kohta infot saate? Kas peamiselt agentide kaudu?

V: Messid on ju ka.

K: Aga messil on agent peamine infoallikas?

V: Ei, me kohtume kirjastustega ja kirjastused käivad ka siin.

K: Eri riikides on see natuke erinev... Kui palju te üldse olete kursis hispaaniakeelse maailma kirjandusega? Kas te jälgite sealt midagi?

V: Hispaaniakeelse puhul lastekirjandus, kahjuks.

K: Aga üritate jälgida seda, mis toimub?

V: No põhimõtteliselt me kohtume kirjastajatega ja messidel on seda ju võimalik vaadata.

K: Kas hispaaniakeelse maailma lastekirjanduses on midagi erilist, mingeid erijooni teie silmis?

V: Tähendab, kui me räägime üldse hispaaniakeelsest, siis võibolla on. Meie kohtume ju nendega, kes on messidel. Selles mõttes ma ei julge öelda. Ma arvan, et kui me räägime lastekirjandusest ja maailma klassikast, siis on teatud raamatud, mis maailmas on väga tuntud, kõik teavad neid, aga Eestis nad ei ole nii populaarsed. Näiteks Peeter Paan ei ole meie laste lemmik, absoluutselt mitte. Ei ole ka Pinocchio meil, Itaalias on.

K: Hiireke Geronimo tuleb mulle meelde kohe.

V: No ei lähe meil see hiireke siin. Näiteks me naerame, et "Jack ja võluuba" ei ole meie teema. Enid Blyton, keda kogu Euroopa teab, ei ole meie teema. Teemad on natuke erinevad. Kui me räägime sellest, et maailmas on see või teine autor väga tuntud, siis meil ei pruugi ta seda olla.

K: Aga kas neil on mingit teistsugust illustreerimise stiili, teistsugust lähenemist, mida ja millest lastele rääkida? Kas midagi sellist näiteks on silma hakanud?

V: Ei, ma millegipärast arvan, et mitte. Lasteraamatute puhul ütles kunagi üks väga-väga armas Hispaania kirjastuse omanik, ja ta oli vist ka trükikoja omanik, kui ma ütlesin, et ma enam ei taha neid kolme pörsakest: „Kallis laps, terve oma elu hakkad sa välja andma Punamütsikest ja kolme pörsakest”. Ja tal on sügavalt õigus.

K: Et need on siis need, mis on kasutusel igal pool, jah?

V: Jah. Paraku on niimoodi, et need on need, mis tulevad kogu aeg ja klassikalised muinasjutud on need, mida loetakse pidevalt. Aga jällegi, mujal maailmas keegi ei

ole väga vihane ja pahane, kui te teete, nagu ma ütlesin, lühendusi, aga meil peetakse seda kuidagi halvaks tooniks.

K: Kui palju te olete raamatute väljaandmisel kasutanud toetuste saamise võimalust? Nii Eestist kui ka teiste riikide saatkondade kultuuriprogrammidest?

V: Mitte väga palju. Eestis me ei ole väga populaarsed toetusi saada. Paraku.

K: Et toetatakse kõrget ilukirjandust, jah?

V: (naer) Me natuke isegi naerame, et siis, kui me mõnikord saame toetuse, siis see on üllatus... Tähendab, asi on selles, et me ei ole oma kirjastust toetuste peale üles ehitanud. Peaks nagu ise ka hakkama saama. Me oleme küll saanud Soomest. Põhjamaade Nõukogust. Me oleme ka Astrid Lindgreni väljaandjad. Eriti nüüd, kui ilmusid tema sõjapäevikud, saime toetust. Ükskord oleme ka Saksamaalt saanud.

K: Milline on teil tõlkija roll väljaantavate raamatute valimisel? Kas teil käib palju tõlkijaid, kes soovivad midagi?

V: Vaadake, see on trikiga küsimus. Tihtipeale inimesed annavad teada, et nad on leidnud raamatu, selle tõlkinud. Keegi nagu ei pane tähele, et selleks, et midagi välja anda, oleks vaja õigused ka osta. See ei käi niimoodi, et võtsin raamatu, tõlkisin ära ja nüüd anname välja. Ei, see valiku küsimus käib siiski kirjastuste kaudu. Väga harva on nii, et kas keegi soovib või saadab, aga siis on jällegi see küsimus, et peab otsima üles õiguste omanikud. Tegelikult normaalne protsess käib teistpidi. Enne õigused ja siis tõlkimine.

K: Räägiks nüüd konkreetsetest teostest, mis teil hispaania keelest on olnud. Esimene, mis ma leidsin, oli... Muidu teie raamatute puhul tegelikult on kohati väga raske leida, mis keelest nad on tõlgitud, sest te ei pane seda suurelt kuhugi välja.

V: Hispaaniakeelsed on reeglina hispaania keelest tõlgitud.

K: Aga nendest, ütleme, raamatukogu kataloogidest on seda natuke raskem leida. Aga need, mis ma leidsin, esimene oli 2001 „Don Quijote” lühendatud versioon. Kas te mäletate, kuidas see teieni jõudis ja kust te selle peale tulite?

V: Jällegi see sama väga armas vanahärra, kes oli kirjastuse omanik. Temal oli see olemas. Ja luges ka see, et me väga valime pildimaterjali.

K: Selle te võtsite piltide pärast?

V: Ei, mõlema pärast. Eelkõige teema pärast. „Don Quijotet” inimesed, võibolla isegi täiskasvanud, täismahus sageli ei loe.

K: Pelgavad, jah? Et liiga raske?

V: Jah. Aga samal ajal on küsimus, kas peab sundima inimesi „Kalevipoega” täismahus lugema. Oli vaidlus, et kujutage ette, mis me teeme, et lühendame ja anname välja. Ma olen öelnud, et muidugi võib ka aastasele anda Shakespeare'i kätte, muidugi, pole probleemi. Ainult et ärge pärast öelge, et lapsed ei taha lugeda.

K: Ta sööb selle ära, mitte ei loe. (naer)

V: Aga ärge pärast imestage, et ta enam ühtegi raamatut kätte ei võta. Igal asjal on oma aeg. Ja võibolla kui ka täiskasvanu võtab selle laste versiooni kätte, loeb, ütleb, et „oi kui vahva“ ja loeb siis täiskasvanute oma ka läbi.

K: Jah, need on toredad lood seal tegelikult.

V: Jah. Aga kui ehmatad esimese raksuga ta ära, siis...

K: Siis tuli teil 2005. aastal „Jänespoeg Jänks”, „Karupoeg Pänta”, „Kassipoeg Kriisu”. Need olid sellised väikeste laste raamatud. Aga ma vaatan, et teil on palju raamatuid siin tulnud kunstnik Inarajaga. Kas see kunstnik on teie jaoks oluline olnud?

V: Pigem ma ütleksin teistpidi: pildid on meie jaoks olulised.

K: Jaa, noh, jah.

V: Küsimus on selles, et väga tihti ka messidel, kui meile esitletakse raamatuid, ma olen selles mõttes tuntud, et ma ütlen hästi kiiresti ära. Kahe pildi põhjal või ühe põhjal. Siis nad on väga imestunud, küsivad, et ühelt poolt väga tore, sellepärast, et nad ei pea siis saatma hunnikut materjale ja nii palju tööd tegema. Sest on mõni inimene, kes ütleb, et „oi, võib-olla“. See tähendab ju tööd teisele poolele.

K: Jah, ei taheta ära öelda. „Ei” öelda on mõnes kultuuris väga tabuline.

V: No eks meie nähtavasti ka ei ütle, püüame viisakad olla. Aga küsimus on ikkagi selles, et kui ma näen, et pildid meile ei sobi, ja nad küsivad, et aga mis teile sobib. ... Võibolla see on ka nõukogude-ajast, kus elevandid olid, ma ei tea, roosad, ja kõik asjad olid nagu ebatavalised. Inimene tahaks näha niisugust tavalist ja konkreetset klassikalist pilti. Ja ma ei saa midagi teha, mulle endale

meeldib ka ilus pilt lasteraamatus. Seda on küll peetud aegajalt väikekoodanlikuks, liiga ilusaks. Aga räägime ka sellest, et varsti laps ei näe lehma enam üldse kuskil. Ja kui tal siis ei ole ka normaalset lehma pilti raamatus, no kust ta siis teab, kes see lehm on. Ja ma arvan, et on tore, kui laps on ilusate piltide maailmas. Vähemasti muinasjuttude puhul.

K: Kas teil oli üks konkreetne kirjastaja või agent seal Hispaanias, kelle kaudu need kontaktid olid ja kelle kataloogist te siis valisite, või need tulid näiteks messidelt ja erinevatest agentuuridest teile?

V: Me töötame üldiselt paari-kolme Hispaania kirjastajaga. Me kohtume messidel. Ja me oleme nendega kohtunud üle kahekümne aasta.

K: Ja nüüd on teil siis nagu uued kontaktid, kellega te seal tööd teete?

V: Pigem me jätkame vanadega. Nendega, kes on traditsiooniliselt samal tasemel nagu enne.

K: Aga siin on... Kas te võtate neid siis mingi ühe portsuna? Sest ma vaatan, et eri aastatel on eri tüüpi asjad. 2005 on olnud päris väikeste laste raamatud, 2013 on olnud ponid ja printsessid ja tuletõrjujad, ka väikelaste raamatud, siis on 2014. aastal muinasjuttude klassikat. Kas need teemad on tulnud teile blokkidena, või te ise olete otsustanud, et nüüd võtame selle teema?

V: Ei, see oleneb, millega nad ise välja tulevad. Kas nad tulevad välja mingite uute ideedega. Tähendab, kirjastusmaailm on see, mis käib lainetena.

K: Moodidena, jah?

V: Järsku on kõigil ühte moodi kleepsud või siis on mingid magnetraamatud jne.

K: Ja klassikalistel muinasjuttudel on ka mingi selline hooaeg, kus tuleb neid palju korraga?

V: Neid on kogu aeg palju korraga.

K: Just selles mõttes, et... Selles mõttes mind huvitabki, et teil on ühel aastal... või kahel aastal üks ports neid.

V: Oleneb ka sellest, et võibolla me oleme ostnud mõne teise käest.

K: Teise keele käest?

V: Teise keele kirjastuse käest.

K: Et need on teil pidevalt valikus, mingid klassikalised muinasjutud?

V: Kindlasti.

K: Ja viimastel aastatel on olnud „Seiklusjutte lastele”, „Ennemuistsed lood”, „Ilusad lastelood”, „Jutud ja valmid”.

V: Klassika.

K: Klassika, jah. Et need on siis klassika argumendiga võetud, jah? ... Nüüd ma tahaksin tõlkija kohta küsida. Selles mõttes, et kui palju võib teie arust raamatu edukust mõjutada tõlke kvaliteet?

V: Väga palju.

K: Ja te teete sellega tööd ja...

V: Vähemasti proovime. Mõnikord juhtub, et alustekst on kehv. Tegelikult ka. Siis muidugi on eriti tähtis, et tõlkija suudab anda mõtte edasi heas eesti keeles. Küsimus ju ei ole nii palju selles, kui palju inimene tunneb hispaania keelt, vaid selles, kui palju inimene eesti keelt tunneb.

K: Ja teil on võibolla ka see lastele kirjutamise või lastele tõlkimise eripära siia juurde?

V: See niikuinii. Aga palju oleneb ka toimetajast, kui palju toimetaja suudab vaadata üle, kas tõlkija on heas eesti keeles teksti paberile pannud. Ja ka tõlkijate puhul varieerub tõlke kvaliteet: kui tõlkija alustab oma karjääri, siis tõlgib ta ühtemoodi, kogemuste omandamisel aga muutub iga tõlkija paremaks.

K: Ma vaatan, need on järjest tulnud ühe inimese käest, kes on vahetunud. Et kas te otsite uusi tõlkijaid ka ja õpetate ta välja ja niiöelda töötate üles?

V: Ikka. Inimesed vahelduvad, elu tuleb vahele: kes läheb mehele ja kes saab vahepeal lapse ja kellel pole aega ja kes võibolla kolib ära. Nii need asjad käivad.

K: Aga te teete reaalselt tööd ka tõlkijatega?

V: Täheleb, esiteks selleks, et tõlkijaks saada, läbivad kõik tõlgid proovitöö, olenemata sellest, mida nad on teinud enne. On ka selliseid juhtumeid olnud, kus proovitöö on väga hea. Ega me ju ei istu tal kõrval, kui ta teeb seda. Ja siis pärast, kui ta esitab raamatu tõlgituna, ilmneb, et tegelikult ta ei oska tõlkida, või õigemini öeldes ei oska eesti keelt. Ja on ka juhtunud seda, et inimene teeb meil

näiteks viis-kuus aastat tööd, ja siis ju ei kontrollita teda enam igal sammul, ja siis võtate ühe raamatu kätte ja hoiate peast kinni. Ja siis ütlevad kõik, et no näete, te hoiate kokku, te ei ole toimetanud. Andke andeks, ükski raamat ei lähe trükki ilma toimetamata. Ju siis ei suutnud ka toimetaja teksti enam loetavaks teha. Kuigi on kokkulepe, et toimetaja on kohustatud kohe alguses teada andma tõlke halvast kvaliteedist, et me saaksime töö teisele tõlkijale anda.

K: Aga tõlke kvaliteet mõjutab ka müüki teie arvates?

V: Kindlasti.

K: Kas te tegelete ka tõlkekriitika otsimisega, selles mõttes, et teie raamatuid arvustatakse. Kas see mõjutab müüki ja kas te tegelete ise reaalselt selle otsimisega? Lasteraamatute puhul ma isegi ei kujuta ette ausalt öeldes...

V: Ma toon ühe lihtsa näite. Meil tuli aastaid tagasi välja sari lasteraamatuid loomadest. Ja seal oli siis jänese pojast ja siis oli pääsukesest, et kuidas pääsuke endale uusi rõivaid hankis, kuidas jänese pojalt sündis üks laps. Ja te ei kujuta ette, siis meie väga tuntud lastekirjanduse arvustaja kirjutas terve lehekülje, kuidas me oleme täiesti peast ära pööratud. Sellepärast, et kes on enne kuulnud, et pääsuke riideid otsib? Ja kus on enne kuulnud, et jänesel sünnib üks laps? Ja mina küsin teie käest: kas te olete enne kuulnud, et õiest tuleb välja tütreke? Kus seda enne kuulnud on? Me oleme väike ühiskond. Eks igal pool on omad voolud ja konkurents. Võibolla on ka küsimus selles, et väga paljud on tulnud endistest riiklikest kirjastustest, kus siis erastati ja saadi tükike. Meie oleme tulnud mitte kuskilt, me alustasime nullist. Ilma kapitalita, ilma kõige muuta, nii et küll me müüsimise paberit, mänguasju, tõlkisime, et raamatute kirjastamiseks raha teenida. Esimesed viis aastat meid keegi ei märganud, õnneks. Siis, kui me tulime kirjastuste seas esimeseks, siis märgati.

K: Aga kas seda tüüpi kriitika mõjutab ka müüki?

V: Tähendab, ma ei oska teile öelda. Ma loodan, et seda tüüpi kriitika, nagu see oli tookord, ei mõjutanud, seepärast, et iga mõtlev inimene saab ju aru, et muinasjuttudes loomad tõepoolest räägivad ja käivad ringi ja laulavad ja abielluvad. Sellega nähtavasti on kõik harjunud. Aga ma arvan, et kui ikkagi midagi väga negatiivset on – kindlasti see mõjutab, sest paraku ajakirjandus mõjutab meil kõiki sfääre, ta võib teha teiega mida iganes.

K: Aga kas te olete ise näiteks blogijatele saatnud ettepanekuid, et nad teie raamatutest kirjutaksid või midagi sellist?

V: Meie poole on pöördunud mõned blogijad, ja kui nad on pöördunud, siis me loomulikult oleme teinud nendega koostööd. Aga ma ei saa öelda, et me oleme

väga nutikad reklaamimisel. Ja küsimus on ka taustsüsteemis. Te küsisite minult toetustest, siis võibolla me ei ole väga siseringi-kirjastus. Mõned tõlkijad töötavad teatud kirjastustes ja samal ajal ka ajakirjanikena. On loomulik, et nad siis ka rohkem kajastavad antud kirjastuse raamatuid.

K: Eesti väike ühiskond, see on üldse selline...

V: Jah, see ei ole mitte ainult raamatute puhul, see nähtavasti puudutab kõike.

K: Jah.

V: Me ei kuulu enam ka Kirjastuste Liitu. Aastaid tagasi astusime sealt välja, kuna Kirjastuste Liit arvas, et ta ei pea kaitsma kirjastajate huve.

K: Nüüd lõpetuseks veel üks isiklik küsimus. Kas te olete ülikoolis õppinud? Mis erialal? Ja kui te jõudsite magistrantuuri või kaugemale, siis mis oli teie uurimisteema?

V: Ma olen omandanud magistrikraadi kahel erialal, eesti filoloogias ja õigusteaduses.

K: Ja mis valdkondadega te tegelesite magistrantuuris? Mitte täpset pealkirja aga ligikaudset valdkonda, sest need on mõlemad sellised hästi suured asjad, selle piires annab väga erinevaid asju teha.

V: Filoloogias oli teemaks Karl August Hindrey, kes oli tookord põlatud ja häbistatud. Õigusteaduses oli positiivse vastutuse teema.

K: Need olid siis kõik Nõukogude ajal?

V: Tähendab, ei, juura ma lõpetasin päris viimases etapis, siis oli juba Eesti aeg.

K: 80ndate lõpus?

V: Jah. Õigusteaduskonna ma lõpetasin 1988.

K: Kas on midagi, mida ma pole osanud küsida, aga mis teile tundub oluline selles teemas? Veel midagi? Mingeid mõtteid, mida see intervjuu on teis tekitanud?

V: Tihti öeldakse Eesti kirjastajale, et kujutage ette, Bolognas, on ju selliseid võiduraamatuid, miks me neid ei osta? Ma mäletan ühte võidutööd, see tekitas mulle sellist õõva. See oli raamat, kus laps läheb vanaema juurde maale, illustreeritud suurte piltidega. Pilt, kuidas vanaema öökapil on klaasi sees

proteesid ja vanaema on niisugune, karikeeritud, hirmus, no tõsiselt hirmus. Sõna otseses mõttes. Kes ostab oma lapsele sellise raamatu? Ja miks ma pean oma lapse niimoodi ära hirmutama vanaema juurde minekuga? Miks see vanaema nii hirmus peab olema? Tõsiselt. Ma arvan, see on sama ka disaini puhul: me tavaliselt ei osta endale koju disaini tippteost, mis on saanud mingi auhinna. Kodus te tahate, et see ese oleks ka kuidagi kasutatav. Ja ma arvan, et raamatu puhul on siiski ka see, et raamat peab ühelt poolt olema ilus (lasteraamat, aga ka käsiraamatud), ta peab olema õpetlik, last arendama. Ma tõesti tahan, et lehm oleks lehm ja elevant oleks elevant.

K: Sellised realistlikud lasteraamatud.

V: Jah.

K: Aga aitäh siis.

V: Palun.

Mina, Ehte Puhang, sündinud 8. märtsil 1969 a.,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose „Kirjastused hispaaniakeelse maailma vahendajatena”, mille juhendaja on Elin Sütiste,
 - 1.1. reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
 - 1.2. üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, 22. mail, 2018